

Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
факультет філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
кафедра української літератури

Історія української літератури (від давнини до сучасності)

Навчально-методичний посібник
для підготовки до державної атестації
студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»
денної та заочної форм навчання

Вінниця 2017

БК

УДК

Історія української літератури / навчально-методичний посібник для підготовки до державної атестації студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» денної та заочної форми навчання. – Вінниця, 2017. - ... с.

Автори-упорядники: Поляруш Н.С., Віннічук А.П., Крупка В.П., Ткаченко В.І., Вешелені О.М.

Рецензенти:

Мацько В.П. - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови і літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії;

Борох Л.І. - кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської і слов'янської філології та зарубіжної літератури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Програма навчальної дисципліни «Історія української літератури» спрямована на осмислення історико-літературного процесу Х-XXI століття для студентів ОКР бакалавра галузі знань: 0203 Гуманітарні науки напряму підготовки 6.0203030 Філологія*. Українська мова і література.

Програма складається зі «Вступу», у якому окреслено предмет, мету та завдання вивчення навчальної дисципліни, міждисциплінарні зв'язки, визначено обсяг знань та вмінь, якими мають оволодіти бакалаври. У розділі «Інформаційний обсяг навчальної дисципліни» подано детальні анотації до виучуваних тем. Програма містить список обов'язкової та додаткової літератури, визначено форми поточного, рубіжного та підсумкового контролю й засоби діагностики успішності навчання студентів-бакалаврів.

Затверджено Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № ... від 2017 року).

Зміст

Пояснювальна записка

Програма навчальної дисципліни «Історія української літератури»

Питання до державної атестації

Методичні рекомендації для підготовки до державної атестації студентів ОКР «бакалавр»:

Схеми аналізу літературних творів

Орієнтовні зразки відповідей на екзаменаційні питання

Перелік творів для обов'язкового прочитання

Перелік творів для вивчення напам'ять

Словник літературознавчих термінів

Список рекомендованої літератури

Пояснювальна записка

Програма вивчення нормативної дисципліни «Історія української літератури» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра галузі знань: 0203 Гуманітарні науки, напряму підготовки 6.020303 Філологія*. Українська мова і література.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є літературний процес Х-XXI століть.

Міждисциплінарні зв'язки

При укладанні програми «Історія української літератури» враховувались її міжпредметні зв'язки з дисциплінами загальногуманітарного, психолого-педагогічного, літературознавчого та лінгвістичного циклів. Інтеграція професійної освіти на рівні міждисциплінарних зв'язків передбачає використання структурних елементів наукових знань з одного циклу дисциплін в іншому та створює теоретичну основу для розвитку літератури, забезпечуючи її відповідністю сучасних вимог.

«Історія української літератури» пов'язана зі вступом до літературознавства, теорією літератури, літературної критикою, історією України, філософією, сучасною українською літературною мовою, методикою навчання української літератури, українознавством, етикою, естетикою.

Програма навчальної дисципліни складається з таких **розділів**:

Розділ I. Історія української літератури Х-ХVIII століть.

Розділ II. Історія української літератури першої половини ХІХ століття.

Розділ III. Історія української літератури другої половини ХІХ – початку ХХ століття.

Розділ IV. Історія української літератури першої половини ХХ століття.

Розділ IV. Історія української літератури другої половини ХХ століття.

Розділ IV. Історія української літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Історія української літератури» є:

навчальна – дати студентам певну суму знань із історії української літератури від давнини до сучасності, висвітлити на їх основі найбільш типові явища та факти літературного життя й процесу кожного періоду, показати гуманістичний пафос літератури, використання її кращих здобутків письменниками різних епох. Саме цим взаємозв'язком із наступними періодами розвитку рідного письменства пройнята програма курсу, бо тільки так студент

може зрозуміти й краще засвоїти факти та явища української літератури, причому особливу увагу приділено тим письменникам чи творам, які вивчаються у сучасній загальноосвітній школі;

розвиваюча – розвивати в студентів уміння самостійно аналізувати твори давньої доби; формулювати й висловлювати власну оцінку художнього тексту; узагальнювати літературні й історичні факти; формувати навички застосування набутих знань на практиці.

наукова – захопити студентів науковим пошуком; сприяти розвитку аналітичного мислення майбутніх філологів; забезпечити процес оволодіння інструментарієм науково-дослідної роботи;

виховна – відновлення історичної пам'яті, виховання національної свідомості, утвердження національної гідності громадянина незалежної України шляхом наполегливого й систематичного вивчення літературних творів різних періодів, які є одним із основних джерел знань про минуле українського народу.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни «Історія української літератури»:

- простежити загальні закономірності й логіку розвитку літературного процесу від давнини до сьогодення;
- визначити роль художньої літератури в суспільно-політичному житті України;
- простежити особливості фольклорно-літературних взаємин від давнини до сучасності;
- розкрити сутність культурно-історичних феноменів українського письменства, акцентуючи увагу на його визначних постатях і пам'ятках;
- визначити місце української літератури в контексті світової літератури;
- навчити студентів читати, коментувати й аналізувати твори українського письменства.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні

знати :

- основні шляхи й закономірності формування української літератури;
- специфіку суспільно-історичного контексту розвитку української літератури від давнини до сьогодення;
- стилеві характеристики кожного періоду української літератури;
- відомості про життя й творчість провідних письменників доби;
- тексти, визначених програмою художніх творів.

Дисципліна спрямована на формування в бакалаврів таких **умінь**:

- опрацьовувати літературно-критичні праці й користуватися довідковою літературою;
- характеризувати кожен з періодів українського письменства в суспільно-історичному контексті й обґрунтовувати причину їх зміни;
- осягати сутність культурно-історичних феноменів літературних надбань від давнини до сьогодення;
- визначати культурно-історичну цінність творів українського письменства в контексті світової літератури;
- з'ясовувати культурно-історичну функцію твору та його автора в сфері національної й світової літератур;
- аналізувати художні твори, опираючись на здобуті знання;
- виробляти та відстоювати власну позицію під час розв'язання літературознавчої проблеми шляхом ведення дискусії.

На вивчення цієї навчальної дисципліни відводиться 792 години / 22 кредити ECTS (444 годин аудиторних, 348 годин самостійної роботи).

Програма навчальної дисципліни «Історія української літератури»

РОЗДІЛ І

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ X – XVIII СТОЛІТЬ

Література українського Середньовіччя

Поняття про літературну пам'ятку, її редакції, списки. Рукописна традиція, сучасне поняття й розуміння авторського права. Характер і типи давніх рукописів. Основні типи почерків (устав, півустав, скоропис) і матеріалів письма (пергамент, папір). Художнє оформлення рукописів.

Періодизація української літератури X-XVIII ст.: академічна періодизація (Історія української літератури: У 8 т. – К., 1967. – Т.1). Своєрідність періодизації в працях Д. Чижевського, Ю. Ісіченка, А. Макарова. Особливості аналізу літературного тексту X-XVIII ст., використання досвіду міфологічної, культурно-історичної, психологічної та інших шкіл. Багатомовність літератури тієї доби.

Література епохи Середньовіччя

(X – середина XIII століття)

Прадавня українська література. Література й фольклор дохристиянського періоду. Одне з найдавніших, відомих науці праслов'янське письмо – «черти й різни».

«**Велесова книга**», відтворення в ній стародавньої історії Київської Русі. Відкриття «Велесової книги», полеміка про її автентичність. Робота вчених над розшифруванням тексту й перекладами його на різні мови. Композиція книги.

Своєрідність світу «Велесової книги». Час, простір і релігійна аура пам'ятки. Зміст дощечок 3а, 4г, 7а-7б, 8, 19, 37б. Загадки слов'янського походження. Самоідентифікація русичів. Демократизм суспільно-політичного устрою. Образ Матері-Птиці та її значення в житті предків. Молитва до Даждьбога, символіка золотого струга в синьому небі. Поетика патріотизму.

Література зрілого Середньовіччя

(кінець X – середина XIII століття)

Хронологічні межі епохи в різних європейських літературах. Типологія Європейського Середньовіччя. Християнська релігія як чинник у розвитку європейської цивілізації епохи Середньовіччя.

Культура країнлатинської спільноти, вплив на неї ідеологічної доктрини католицизму (Ієронім, Августин Аврелій, Фома Аквінський), особливості жанрово-стильової системи.

Візантійсько-слов'янська (православна) спільність, її географічні межі, особливості жанрово-стильової системи. Роль і місце візантійської естетики в

розвитку художньої думки Європи. Особливості рецепції візантійської літератури південними та східними слов'янами.

Роль Київської Русі в історичній долі українського народу, її досягнення в політичному, економічному й культурному житті як початок цивілізації українського народу. Міжнародний авторитет Київської Русі. Династичні зв'язки великих київських князів. Анна, королева Франції, її роль у поширенні освіти у Франції.

Запровадження в Київській Русі християнства, його значення для державної, етнічної та культурної єдності. Поширення нових норм співжиття, звичаїв і традицій. Роль християнства в розвитку писемності, культури, мистецтва й освіти.

Загальні поняття про культуру й мистецтво Київської Русі. Культурна програма Ярослава Мудрого. «Книги – морська глибина». Софія Київська як зразок архітектури, мистецтва та центр освіти й писемності.

Давня українська література як синтез усної народної творчості й перекладної літератури. Етнічні терміни на позначення українського народу – руский, руський, російський, український – як синоніми назв нашого народу на різних етапах його історичного розвитку.

Перекладна література Київської Русі. Перекладна література як частина художнього спадку Київської Русі, її значення й місце в літературному процесі. Різниця між тогочасними й сучасними розуміннями перекладної літератури й принципів перекладу.

Жанри перекладної літератури – Біблійні книги, апокрифи, житійна література, науково-природничі книги, історико-повістева література, збірники афоризмів.

Біблія як книга Божа (основа релігійного вчення), як книга людська (багатовіковий запас людських знань), як історичний документ про історію єврейського народу, як пам'ятка світової культури. Походження Біблії, її складові частини – Старий Заповіт (особливості Книги Псалмів, Пісні Пісень, Книги пророка Єзекіїля, Книги приповістей Соломона); Новий Заповіт (особливості Євангелій, Одкровення Іоанна). П. Куліш, І. Пулюй, І. Нечуй-Левицький – перекладачі Біблії на українську мову. Біблійні мотиви та образи в українській літературі (Г. Сковорода, Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, П. Тичина) й у мистецтві (К. Устинович, А. Монастирський, С. Гординський).

Оригінальна література Київської Русі. Літописання. Загальна характеристика літописів, їх світове значення. Різні теорії походження давніх українських літописів. Літописне зведення. Використання різних джерел. Загальноруські й регіональні літописи.

«Повість минулих літ». Питання про генезис, редакції й списки «Повісті...». Джерела – біблійні оповіді, зразки усної народної творчості й дружинної поезії, юридичні документи, спогади учасників тієї чи іншої події, свідчення самого літописця. Основна ідея твору – єдність Київської Русі. Ідейно-тематичний зміст «Повісті...», легендарно-оповідні жанри (про заснування Києва, смерть князя Олега від свого коня, Кирила Кожум'яку тощо). Мотиви «Повісті...» в українській літературі (І. Франко, С. Руданський, П. Тичина). І. Франко – перекладач і дослідник «Повісті...».

Київський літопис (XII ст.) як продовження «Повісті...». Спільне й відмінне між ними – локальне відображення подій (тільки Київське князівство), звуження політичного ідеалу (боротьба за стольний град Київ і вузько місцеві інтереси), композиційна нечіткість, перевага фактографічних описів над белетристичними елементами. Літописні оповіді про борове проти половців. **Оповідання про похід князя Ігоря проти половців** (1185) і його значення для розуміння художнього розкриття події в «Слові о полку Ігоревім».

Ораторсько-проповідницька проза. Два види проповідей – проста (елементарні основи християнської релігії й співжиття) й урочиста, яка порушувала важливі суспільно-політичні питання й яка побудована за всіма правилами ораторського мистецтва.

Дидактичне красномовство. «Повчання дітям» (близько 1117) **Володимира Мономаха** як взірць дидактичного красномовства. Жанрові особливості. Автобіографічна й дидактична частини. Образ державного діяча, воїна, патріота, людини й письменника. Підпорядкування особистих інтересів загальнодержавним. Кодекс правителя й людини. Думка автора про значення освіти та знання іноземних мов. «А коли добре щось умієте – того не забувайте, а чого не вмієте – то того учітесь».

Урочисте красномовство. «Слово про Закон і Благодать» (середина XI ст.) **митрополита Іларіона** – блискучий зразок урочистого красномовства й тогочасної публіцистики. Патріотичний зміст твору – звільнення Київської Русі з-під релігійного диктату Візантії, гордість за свою Вітчизну. Композиція твору, роль у ньому антитези Закон – Благодать і метафори (Закон – світло місяця, нічний холод; Благодать – сонячне сяйво, тепло). Значення образів язичницьких князів Ігоря й Святослава в історії Київської Русі. Образ князя Володимира – хрестителя Русі, просвітника, порівняння його ролі в історії народу з роллю Костянтина-Кирила. Вимога автора – канонізувати князя Володимира.

Житійна (агіографічна) література. Основні типи житійної літератури – княжіжитія («Сказання про Бориса і Гліба», житія княгині Ольги й князя Володимира) й житіяченців-богоугодників («Житіє Феодосія Печерського»).

Використання біографічних фактів для пропаганди патріотизму й відмови від насильства як прикладів для наслідування.

Патерики, їх будова. **Києво-Печерський Патерик** (20-і роки XIII ст.). Джерела. Патерикова новела як основна композиційна одиниця. Особливості структури сюжету новел. Мотив чуда в структурі сюжету. Церковно-легендарний зміст, патріотична спрямованість і дидактика Києво-Печерського Патерика. Образи Нестора, Симона, Полікарпа. І. Франко – дослідник Києво-Печерського Патерика.

«Слово о полку Ігоревім». Історія відкриття й видання твору. Проблема його автентичності. Вивчення «Слова...» в Україні – М. Максимовичем, О. Огоновським, Ф. Колессою, Я. Щуратом, І. Франком, В. Перетцем, Б. Лепким, С. Пінчуком, С. Гординським та іншими.

Проблема авторства й часу написання пам'ятки. «Слово...» й літописні повісті про похід Ігоря. Основна ідея твору. Питання про жанр пам'ятки. Образ Руської землі. Персонажі пам'ятки – Боян як історична особа, попередник автора «Слова...» та як символ співця-патріота; порівняльна характеристика князів Ігоря та Всеволода (художній образ Ігоря та історична особа); образ великого князя київського Святослава; образ Ярославни.

Українські переклади й переспіви «Слова...» М. Шашкевича, М. Максимовича, Панаса Мирного, С. Руданського, Ю. Федьковича, І. Франка, М. Рильського, Л. Махновця, Н. Забіли та інші. Переклад і проблема жанру. Історико-літературне значення «Слова...». Ремінісценції твору в українській літературі.

Паломницька проза. Паломництво (пілігримство) як явище збагачення середньовічної культури, його просвітницькі засади. «**Хоженіє**» ігумена Даниїла – зразок паломницької прози. Причини її виникнення й значення для ознайомлення народів Київської Русі з далекими країнами, зокрема зі Святою землею. Умови подорожі героя, їх відображення у творі. Патріотизм автора, його дипломатична місія. Відомості про Київську Русь, Візантію й Палестину доби хрестових походів, звичаї та культура цих країн. Образ оповідача.

Література пізнього Середньовіччя (середина XIII – середина XV століття)

Еволюція жанрово-стильової системи письменства. Увираження особливостей етнічної самобутності східнослов'янських літератур. Другий південнослов'янський вплив.

Літописання. Продовження традицій жанру. Особливості використання фольклорного матеріалу, белетризація розповіді. **Галицько-Волинський літопис** – визначна пам'ятка XIII ст. Жанрова самобутність і своєрідність, нові риси воїнської повісті й спроба створення нового типу ідеального героя. Образи

князів Романа й Данила. Образ співака Митуси в літописі й у творах українських письменників: «Співець Митуса» М. Костомарова, «Бунт Митуси» І. Франка, «Шрами на скалі» Р. Іваничука. Патріотичне оповідання про Євшан-зілля, його інтерпретація в статті «Найстарша українська народна пісня» І. Франка, в поемі «Євшан-зілля» М. Вороного, прозовій думі «Отрок» М. Обачного (М. Косача) та оповіданні «Євшан-зілля» Л. Мосендза.

Литовсько-білорусько-українські, литовсько-руські (західноруські) літописи – визначні пам'ятки української оригінальної літератури XIV – XVI ст. Повісті й оповідання про Поділля, Київщину й Волинь.

Ораторсько-проповідницька проза. Еволюція жанру, зв'язок із історією. «Слово о погибелі Руської землі» (1238-1246). Проблема часу написання й історичної основи твору. Особливості поетики, образ Руської землі.

Історія формування Арсенівської та двох Касіянівських редакцій **Києво-Печерського Патерика**. Структура тексту, його джерела. Художня своєрідність новел. Сильові особливості Несторових, Симонових і Полікарпових новел. Образна система. Роль антитези в структурі новел.

Література українського Ренесансу та Бароко. Література Ренесансу (друга половина XV – кінець XVI століття)

Історичні умови розвитку культури українського Відродження. Зміна характеру взаємодії з іншими культурами. Вхід української культури в західноєвропейський контекст. Характерні риси естетики Ренесансу: вживання міфологічних образів і мотивів, посилення етнічної самобутності. Ренесансний гуманізм.

Розвиток традиційних прозових жанрів. **Короткий Київський літопис** (перша половина XVI ст.). Історичні події в Литві й Україні. Образ князя Костянтина Острозького. **Острозький літопис.** Реалістичне зображення діяльності князя Костянтина-Василя Острозького.

Українська латиномовна й польськомовна поезія як ренесансне явище української культури, форма взаємодії вітчизняних і європейських культурних традицій. Використання в поезії історичних, міфологічних і біблійних образів. Ритмічна структура творів.

Поема «**Роксоланія**» (1584) **Севастьяна Кленовича** як видатне явище ново латинської поезії в Україні. Жанрова своєрідність та особливості твору. Образна система. Функції легенд і переказів у структурі поеми. Описи побуту, господарської діяльності українців, природи, міст тощо.

Запровадження **книгодрукування** в Україні, суперечки про його початки. Видавнича діяльність **Івана Федорова** в Україні (львівські «**Апостол**» і «**Буквар**», «**Острозька Біблія**»). Краєзнавчий матеріал про друкаря.

Історична довідка. Люблінська політична унія 1569 р. та її наслідки для суспільно-політичного й духовного розвитку українського народу. Народний рух за національно-культурне відродження, роль у ньому братств. Львівське ставропігійське братство. Київське братство.

Літературна полеміка кінця XV – початку XVII ст. як самобутнє явище національного письменства, її різномовність. Полемічна література як своєрідна публіцистика на зламі століть, її місце в історії української літератури й суспільно-політичної думки в Україні. Використання полемістами традицій та ідей західноєвропейської Реформації. Жанрова специфіка полемічної літератури: полемічні трактати, памфлети, послання, відкриті листи, діалоги. Бароківі риси полемічних творів: символіка, метафоризація традиційних сюжетів. Чотири підходи до теми християнського віровчення в національному письменстві: православний, греко-католицький, протестантський, єзуїтський.

Роль польського єзуїта **Петра Скарги** та його книги **«Про єдність Церкви Божої»** (1577) у розгортанні міжконфесійної полеміки в Україні. Книжка **«Доводи віри римської церкви»** (1586) **Бенедикта Гербеста** як новий етап у підготовці церковної унії. **Календарна реформа Григорія XIII** (1582) і боротьба проти григоріанського (нового стилю) календаря. Причини й наслідки Берестейської церковної унії (1596), оформлення двох церков – української православної та уніатської (греко-католицької).

Острозький гурток і його місце в розвитку національної освіти й літератури. Творчість **Герасима Смотрицького**. Біографічні дані. Основні частини його трактату **«Ключ царства небесного»** (1587), його полемічне спрямування. Релігійні та суспільно-політичні погляди Г. Смотрицького, причини його виступу проти календарної реформи 1582 р. **«Календар римський новий»**.

Творчість **Івана Вишенського**. Основні віхи життя й творчості письменника. Афон у житті й творчості полеміста, історія його подорожі в Україну. Заперечення Іваном Вишенським західної (римсько-католицької) цивілізації, його виступи проти поширення західної освіти й науки.

Місце творчості Івана Вишенського в літературному процесі другої половини XVI – першої половини XVII ст. Історія публікації його творів та досліджень про нього. І. Франко та А. Кримський – дослідники життя й творчості Івана Вишенського.

Твори Івана Вишенського до Берестейської церковної унії. Критика соціальної дійсності в **«Писанні до всіх обще, в Лядской земли живущих»** і **«Викритті диявола-світодержця»**. Авторська концепція ідеального суспільства, її консерватизм і утопічність.

Твори Івана Вишенського після Берестейської церковної унії, її зображення в **«Писанні к утекшим от православної віри єпископам»**. заклик до боротьби з католицизмом і шляхетською Річчю Посполитою.

Позиція Івана Вишенського в політичній і церковній боротьбі в Україні та її оцінка в листах до князя Костянтина Острозького, Іова Княгиницького й Львівського братства (**«Послання до стариці Домникії»**).

Жанрова різноманітність творів Івана Вишенського – послання, трактати, памфлети, діалоги, діалоги-інвективи, органічне поєднання стилю послання та імітація діалогу з допомогою риторичних і окличних речень.

Значення творчості Івана Вишенського. Образ письменника-полеміста в поемі **«Іван Вишенський»** І. Франка.

Творчість **Мелетія Смотрицького**. Життя і творчість письменника. Суспільна значущість і літературні якості **«Треносу»** (1610) Мелетія Смотрицького. Персоніфікація образу Матері-Церкви. Композиційні особливості. Мовне й художнє багатство твору. Широкий відгомін серед широких суспільних кіл. Мелетій Смотрицький – автор **«Граматики словенської»** (1619). Оборона православної церкви та її права на розвиток у трактатах **«Виправдання невинності»** (1621), **«Оборона виправдання»** (1621). Перехід полеміста в уніатський табір. Спроба перегляду політично-церковних позицій і нового погляду на унію як фактор національної єдності та порятунку від міжусобної війни на релігійному ґрунті (**«Апологія»** (1628), **«Паренезис»** (1629)).

Творча спадщина **Іпатія Потія** як письменника-полеміста уніатського табору. Найвідоміші твори письменника: **«Унія греків з костелом римським»** (1595), **«Антиризис»** (1599), **«Гармонія»** (1608) та їх спрямованість – церковна єдність, необхідність реформи православної церкви в Україні. Уміле й дотепне використання сатири, психологізація оповіді. І. Франко та М. Возняк про письменника.

Література епохи Бароко (кінець XVI – кінець XVIII століття)

Історія виникнення терміну літературне бароко. Синкретизм бароко: літературний напрям, художній стиль і культурна епоха. Основні етапи дослідження літературного бароко (В. Перетц, С. Маслов, О. Білецький). Концепція бароко Д. Чижевського. Праці сучасних медієвістів про бароко (В. Кречотень, Д. Наливайко, О. Мишанич, В. Шевчук).

Києво-Могилянська колегія як центр науки, культури, освіти, літератури, театру в Україні XVI – XVIII ст. Її роль у розвитку літературної творчості. Теоретичні студії (поетики і риторики) та їх вплив на українську

художню практику. **Київська поетика** (1619), поетики **Феофана Прокоповича, Митрофана Довгалевського**.

Особливості стилю бароко: алегоричне мислення як зв'язок між різними явищами дійсності, асиметричність, відкритість структури творів, захоплення парадоксами, контрастами, метафорами, символами, антитезою.

Хронологічні межі письменства бароко та його генеза: **раннє бароко** (кінець XVI – 20-і роки XVII ст.), **зріле бароко** (30-і роки XVII ст. – 10-і роки XVIII ст.), **пізнє бароко** (20-і – 90-і роки XVIII ст.). Місце бароко в історії української й загальноєвропейської культури. Вплив українського барокового мистецтва на білоруську, російську, сербську, молдавську й румунську літератури.

Раннє Бароко (кінець XVI ст. – 20-і роки XVII століття)

Початок віршової та драматичної літератури. Причини появи нових літературних жанрів – віршування й шкільної драми, їх зв'язок із шкільною освітою. Курс піітики як основи знань про мистецтво поетичного слова. Поняття про панегіричні, історичні й моралізаторські вірші. Два типи віршування – нерівноскладове й силабічне.

Національні ознаки українського письменства епохи Бароко: культивування козацької тематики, етногенетичний міф про походження нашого народу в літературі.

Панегірична поезія. «**Вірші на жалосний погреб Петра Конашевича Сагайдачного**» (1622) **Касіяна Саковича** – кращий зразок панегіричної поезії. Використання історичного й біблійного матеріалів для розкриття всебічної діяльності гетьмана як державного й військового діяча, як мецената й добродійника Київської колегії. Драматичні елементи (діалоги) в структурі твору, використання поетики ораторського мистецтва. Патріотизм «Віршів на жалосний погреб Петра Конашевича Сагайдачного», афористичність художньої мови.

Шкільна драма, її зв'язок із європейським театром, шкільною практикою в Західній Європі. Декламації та діалоги як початкові форми шкільної драми. Інтермедії – своєрідний жанр української драматургії. Час їх виникнення, походження й ідейно-естетичні функції. Питання авторства. **Інтермедії про Климка і Стецька, Максима Рицька і Дениса** до драми «Трагедія, або Образ смерті пресвятого Іоанна Хрестителя» (1619) Якуба Гаватовича. Джерела сюжетів, зображення народного життя й побуту. Комічні образи. Роль народної мови в інтермедіях.

Зріле Бароко

(30-ті роки XVII століття – 10-ті роки XVIII століття)

Подальший розвиток полемічної прози. Полемічна творчість **Іоанікія Галятовського**, її проблематика. Барокові ознаки публіцистики письменника. Антимагометанське спрямування трактатів **«Лебідь»** (1679) і **«Магометів коран»** (1683). Алегоричні образи Лебедя та Яструба. Використання мандрівних новелістичних сюжетів на засадах барокової поетики, розробленої самим автором.

Трактати **«Логос»** (1691-1692) та **«Оборона вірному кожному чоловікові» Михайла Андрелли (Оросвигівського)** як визначні пам'ятки полемічного письменства.

Ораторська проза. Дві школи проповідників у другій половині XVII ст. (київська та латино-польська). Естетизація релігійного ідеалу в бароковій ораторській прозі. **«Наука, або Спосіб складання казань»** (1659) **Іоанікія Галятовського** як вершинне досягнення практики й теорії барокової проповіді. Роль і місце тем и в творі, використання логічних і курйозних запитань, порівнянь, алегорії, метафори як обов'язкових складових барокових казань. Орієнтація на рівень освіченості аудиторії. Місце вставних сюжетів у композиції казання. Біблійна образність (Богородиця, Ісус Христос, апостоли, святі).

Козацькі літописи – самобутнє явище національної культури, ідеології та літератури. Втілення в них барокової моделі історії України. Утвердження головної ролі козацтва в суспільному житті. Умотивування її через розробку козацького міфу. Козацькі літописи в науковій оцінці вчених і художній творчості українських письменників.

«Літопис Самовидця». Питання авторства. Час написання, історія публікації. Жанрова структура. Зміст літопису. Відтворення подій національно-визвольної війни в Україні та їх суб'єктивна оцінка автором. Самобутній погляд на Богдана Хмельницького та інших гетьманів і козацької старшини. Використання фольклорних елементів. Мова, стиль і художні засоби твору. Використання П. Кулішем у романі **«Чорна рада»** літописного опису Ради 1663 року.

«Дії презильної битви Богдана Хмельницького, гетьмана Запорозького, з поляками» (1710) **Григорія Грабянки** як патріотичний маніфест козацько-українського автономізму. Політичні погляди автора в творі. Використання матеріалу про життя нашого народу з польських хронік, національних літописів. Увага автора до зображення батальних сцен, військового побуту. Композиційна роль жанру оповідань («сказаній»).

Відтворення образів козаків, державних діячів. Поетика образів Богдана Хмельницького та Якіма Сомка. Архаїзація мови як прийом стилю бароко.

«Сказання про війну козацьку з поляками...» (1720) **Самійла Величка**. Спроба аналізу та узагальнення національного життя України XVII – XVIII ст. Творче використання документальних, фольклорних і літературних матеріалів, авторські роздуми. Жанрова та стильова особливість літопису. Роль літописного оповідання й повісті в структурі літопису. Образна система. Поетика образів Богдана Хмельницького, Івана Сірка, Івана Мазепи та інших державних і військових діячів. Місце хроніки Самійла Зорки та «Домової війни» С. Твардовського в композиції літопису.

Історична поезія. Зображення в ній суспільно-політичних обставин свого часу. Увага поетів до діяльності козацтва, козацької старшини, державних діячів. Вірші про визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького та козацтва. Барокова антитеза як засіб увиразнення героїчного духу та військової мудрості українців. Бароковий образ України-Матері в анонімній історичній поезії. Вплив фольклору на поетику віршів та їх ідейне спрямування. Метафоризація мови.

Поетична творчість **Івана Величковського**. Барокова поетика у збірках **«Зегар цілий і полузегарек»** (1690) і **«Молоко від вівці пастиру належне»** (1691). Структура збірок, жанрова своєрідність курйозних віршів, художня майстерність, використання алегоричних образів, релігійної символіки, образів Ісуса Христа, Богородиці, святих. Образи українських історичних діячів у поезії І. Величковського: Антонія Печерського, Варлама Ясинського, Івана Самойловича, Лазаря Барановича. Жанрові особливості епіграм І. Величковського на біблійні та житійні сюжети.

Поетична спадщина **Климентія Зіновієва** як енциклопедія суспільно-культурного життя України кінця XVII – початку XVIII ст. Жанрове розмаїття та композиційні особливості збірки **«Вірші. Приповісті посполитих»**, провідне місце віршів-епіграм. Філософсько-дидактичні, просвітницькі, моралізаторські мотиви книжки. Панегірики представникам різних професій. Образи людини праці, ченця, козака, жінки, представників різних соціальних верств. Алегоричні образи смерті, багатства, бідності. Зв'язок віршів К. Зіновієва з фольклорною традицією. І. Франко про творчість поета.

Поетична спадщина **Феофана Прокоповича**. Біографічні дані, осмислення різних імен поета, суспільно-політичні, літературно-естетичні й педагогічні погляди Ф. Прокоповича.

Вірш **«Епінікіон»** (1709), його зв'язок із античною літературою (епінікії на честь переможців олімпійських ігор). Образи Петра I, Івана Мазепи,

антиісторичність у засудженні останнього як «изверга отечества», підтримання загарбницької політики царизму щодо України.

Промонархічна орієнтація автора як основа ідейного спрямування віршів **«Запорожець, який розкаюється»** і **«За Могилою Рябою»** (1711). Ритмічна структура творів, особливості мови.

Латиномовний вірш **«Папський вирок Галілеєві»** як поетичний виступ на захист Галілео Галілея й науки.

Творчість **Івана Мазепи**. Життєвий шлях і політично-військова діяльність Івана Мазепи, гетьмана Лівобережної України, борця за свободу України, мецената й покровителя Києво-Могилянської академії. Листи Івана Мазепи до Мотрі Кочубеївни – перший в українській літературі зразок любовного епістолярію.

Поетична творчість Івана Мазепи. Зміст і політична тенденція **«Думи»** (**«Всі покою широ прагнуть...»**). Авторство **«Пісні про чайку»**, її популярність.

Образ Івана Мазепи в українській (трилогія **«Мазепа»** Б. Лепкого, поема **«Мазепа»** В. Сосюри), польській (драма **«Мазепа»** Ю. Словацького), російській (поема **«Полтава»** О. Пушкіна), французькій (поема **«Мазепа»** В. Гюго), англійській (поема **«Мазепа»** Дж. Г. Байрона) літературах.

Драматургія. Шкільний театр як джерело розвитку драматургії. Теорія драми в курсах поетик. Барокові засади поетик. Тематичні цикли драми: різдвяний та великодній. Основні драматичні жанри: діалоги, декламації, містерії, міраклі, мораліте, історична драма.

«Слово про збурення пекла» – містерія великоднього циклу. Вплив народної культури на засвоєння та трансформацію біблійного сюжету. Характерні особливості поетики образів: Ада, Люципера, Христа, Соломона. Втілення ідеї справедливості в образі Ісуса Христа. Апокрифічні елементи сюжету. І. Франко про драму.

Зародження жанру історичної драми. Трагікомедія **«Владимир»** (1705) **Феофана Прокоповича**, її місце в розвитку жанру. Літописні засади сюжету. Авторська інтерпретація історії хрещення України. Використання теоретичних засад власно розробленої поетики в композиції твору. Місце барокових елементів у драмі. Образна система твору: князь Володимир, філософ, князі Борис і Гліб, сатиричні образи жерців Жеривола, Піяра й Курояда. Імена персонажів як один із художніх засобів характеристики негативних персонажів. І. Франко про драму.

Інтермедії як складова драматургії зрілого бароко. Нові особливості поетики: ускладнення сюжету, нові образи, особливості мови.

Пізнє Бароко

(20-90 роки XVIII століття)

Розвиток традиційних і зародження нових жанрів у письменстві, вплив на них поетики народної культури. Особливості соціального функціонування літератури в дану епоху. Взаємодія барокових і просвітницьких тенденцій у літературі.

Драма «Милість Божа» (1728) анонімного автора, друга спроба відтворення історичної тематики засобами драматичного мистецтва й перша драма про Богдана Хмельницького. Залежність сюжету від політичного контексту, його двоплановість. Осмислення суспільного життя в Україні. Образи Богдана Хмельницького, козаків, дітей. Бароковий характер твору, місце в ньому алегоричних образів України, Вісти, смотріння Божого. Монологи як форма організації тексту.

Драма-мораліте «Воскресіння мертвих» (1747) **Георгія Кониського** як спроба органічного поєднання релігійного сюжету й соціального конфлікту та його розв'язання через релігійне повчання й покарання. Композиція і зміст шкільної драми, її дидактизм. Прийом контрасту при творенні образів Діоктита та Гіпомена. Алегоричні образи Терпіння, Відради, диявола.

Інтермедії та їх місце в історії національної драматургії. Інтермедії до драм Митрофана Довгалевського та Георгія Кониського. Засоби типізації персонажів. Поєднання в сюжетах побутових і соціально-політичних проблем. Антитеза як форма організації образної системи. Образи козака, селян, литвина, ляха, москаля, циганів. Мова творів. Барокові засади інтермедій, їх зв'язок із водевілями й реалістичними комедіями. Використання поетики й образів інтермедій в українській драматургії XIX ст. («Москаль-чарівник» І. Котляревського, «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Чумаки» І. Карпенка-Карого). І. Франко про значення інтермедій.

Вертепна драма. Своєрідний характер українського лялькового театру-вертепу як синтезу літературної та фольклорної традицій, поєднання біблійних і світських мотивів. Історія вивчення вертепу. І. Франко – дослідник вертепу.

Будова вертепу та його театральна техніка. Основні зразки вертепних скриньок (Сокиринський і Куп'янський). Дві частини вертепної драми – біблійна й інтермедійна. Переосмислення релігійної частини вертепу відповідно до нового культурного їх розуміння і сприйняття. Традиційні образи – цар Ірод, три царі (три князі, три гетьмани), образ української матері-страдниці Рахілі.

Інтермедійна частина вертепу – основні мотиви та образи. Запорожець – центральна фігура у вертепній виставі. Фольклор у вертепі. Традиції вертепної драми у творчості І. Котляревського («Наталка Полтавка»), М. Гоголя («Простак»). Відродження живого вертепу в 1989 році.

Вертеп у культурному житті українського народу XIX – XX ст. Вертепи в музичній школі М. Лисенка. «Вертеп» у постановці Леся Курбаса (1918). Український вертеп за кордоном.

Історично-мемуарна проза та її місце в літературному процесі 20-90-х рр. XVII – XVIII ст. Щоденники, короткі літописи.

Цикл історичних праць чужинців, які працювали в Україні (О. Рігельман, С. Зарульський, Й.-Х. Енгель).

«Історія русів» як підсумок розвитку барокової історіографії, взірць політичного памфлету. Гіпотези про авторство. Структура сюжету. Намір синтетичного огляду історичного шляху українського народу та способи його реалізації. Публіцистично-художній пафос, антимонархічна й антиклерикальна спрямованість твору. Політичний ідеал автора та новаторський підхід до висвітлення історії. Образи історичних діячів Богдана Хмельницького, Івана Богуна, Івана Мазепи, Павла Полуботка. Образи російських історичних осіб (Петро I, Олександра Меншикова). Засудження політики царизму щодо України. Роль і місце монологів у композиції твору. Вплив «Історії русів» на українську романтичну літературу й історичну романістику. М. Грушевський про «Історію русів».

Творчість мандрівних дяків. Причини появи в українській літературі XVIII ст. творчості мандрівних дяків (циркачів, пиворізів), їх роль у поширенні освіти серед широких народних мас, у розвитку драматургії та театру, у наближенні шкільної премудрості до народу.

Інтерпретація традиційних сюжетів і мотивів на засадах «низового» бароко. Модель світу, розроблена мандрівними дяками. Використання народної мови та фольклорних мотивів і засобів у створенні власних творів. Особливості використання біблійних сюжетів, наближення їх до потреб буденного життя. Сміховий світ мандрівних дяків, життєрадісність і натуралістична відвертість. Гумористично-сатирична розробка вакхічної теми. Трагікомічні елементи поезії. Збагачення поетичної мови шляхом залучення нових лексичних шарів. Поняття про бурлеск, травестію. Жанрова своєрідність бурлескно-травестійних віршів: вірші-пародії, вірші-орації, вірші-травестії.

Сатира, соціально-політичні обставини виникнення української сатири як окремого жанру. **Сатирично-гумористичні віршовані оповідання «Отець Негребецький», «Пекельний Марко», «Вірша про Кирика»,** їх ідейно-художні особливості.

Творча спадщина **Івана Некрашевича**, біографічні дані про поета. Інтермедійний діалог **«Ярмарок»:** образи Феська й Фелона, засоби їх творення. Зображення ідеального священика нової генерації та його стосунків із оточенням у віршах **«Ісповідь»** і **«Замисл на попа».** Поетичне відтворення

народних звичаїв у творах. Прийом антитези як засіб барокової поезії. Використання традиційного жанру послання в поетичних листах, їхня риторична структура, гумористичний зміст.

Духовна лірика православної, греко-католицької церков. Барокові засади її поезії. Зростання емоційної насиченості творів, удосконалення силабічного віршування. Жанрова природа канта, опрацювання в ньому євангельських і агіографічних сюжетів. Зв'язок канта з церковно-релігійними обрядами та народними звичаями. Різдвяні й великодні вірші. **«Богогласник»** (1791) як антологія національної духовної лірики. Особливості композиції, її побутування. І. Франко про «Богогласник».

Медитативно-елегійна лірика, її провідні образи й мотиви. Розвиток акровірша. Романсові (кантові) тенденції в розвитку інтимної лірики. **«Іхав козак за Дунай» Семена Климівського**. Освоєння фольклорної жанрової моделі та тропів. Мотив розлуки закоханих. Літературна історія пісні, її популярність в Україні та за кордоном. Переклади пісні німецькою та французькою мовами.

Панегіричне й одописне віршування. Вплив класицизму на тематику й поезію панегіриків та од. Русифікаційні хвилі в Україні за часів Петра I й Катерини II. Поява віршів, написаних наближеною до російської мовою. **«Ода на перший день травня 1761» Гната Максимовича** – твір силабо-тонічного віршування. Роль міфологічних образів і буколических картин. Зв'язок архітектоники твору з «Енеїдою» І. Котляревського.

Художньо-поетична модель історії козацтва у **«Розмові Великоросії з Малоросією» Семена Дівовича**. Втілення у творі ідеї козацького міфу. Персоніфікований образ України, система образів історичних осіб.

Творча спадщина **Григорія Сковороди** як зразок літератури «високого» бароко. Життєпис письменника та історія його дослідження. «Життя Григорія Сковороди» Михайла Ковалевського. Типологічний зв'язок творів Г. Сковороди з вітчизняними літературними традиціями. Синтез у творах письменника традицій фольклору, національної та європейських літератур. Барокові та просвітницькі тенденції стилю поета.

Збірка **«Сад божественних пісень»** (50-80-і роки XVIII ст.), її структура, особливості взаємозв'язку епіграфів і тексту віршів. Використання алегорії саду в своєрідній інтерпретації образу. Роль і значення біблійних образів і мотивів у віршах і звернення автора до жанру канта. Соціально-етична проблематика в 10 і 20 піснях. Сатиричний образ аморального світу. Вплив філософських узагальнень на метафізичну лірику. Просвітницькі засади панегіричної поезії (пісні 25-27). Спроби створення пейзажної лірики та естетичні функції пейзажу в 3, 13, 18 піснях. Антитеза місто-село в пісні 12. Образи щастя (пісня 21), часу

(пісня 23), спокою (пісня 24), Ісуса Христа (пісня 29). Новаторські пошуки Г. Сковороди в ритміці, строфіці. Взаємозв'язок силабічного і народнопісенного вірша.

Жанрові різновиди віршів, які не включені до збірки. Просвітницькі мотиви творів. Мотиви свободи («Про свободу»), мудрості, людського вдосконалення на засадах християнського гуманізму. Латиномовна поезія як продовження гуманістично-просвітницьких засад україномовної.

І. Іваньо про алегорично-символічні засади поезії Г. Сковороди. Д. Чижевський про біблійну символіку. Оцінка поетичної творчості Г. Сковороди І. Франком, П. Поповим, П. Яременком, Б. Деркачем, О. Мишаничем, Ю. Барабашем, Вал. Шевчуком.

Філософська проза Г. Сковороди та її генетичний зв'язок із традиціями вітчизняного й античного письменства, працями професорів Києво-Могилянської академії. Діалог як новаторський спосіб у жанрових пошуках Сковороди-прозаїка. Його значення в композиції творів. Ранні та пізні діалоги, особливості їх поетики.

Ранні діалоги **«Наркісс»**, **«Алфавіт, або Буквар світу»**. Персоніфікація філософських ідей. Образ Григорія як засіб введення авторських суджень до тексту. Розвиток вчення про пізнання самого себе, людське щастя, споріднену працю. Діалог **«Ікона Алквіадська»** як обґрунтування авторського трактування ідей третього світу – світу символів. Діалоги **«Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті»**, **«Кільце»** та їх жанрова своєрідність. Пізні діалоги **«Боротьба Архистратига Михаїла з Сатаною про це: легко бути добрим»**, **«Суперечка біса з Варсавою»**. Особливості композиції. Жанрово-композиційна своєрідність трактату.

Діалоги-притчі **«Вдячний Еродій»** та **«Убогий Жайворонок»** як утілення ідеї про моральні та національні засади кохання, розвиток у них барокової антитезної концепції двох натур. Вплив традиції на створення типізованих персонажів. Поєднання жанру притчі й діалогу, надання творам філософського спрямування. Роль авторських реплік і вставних сюжетів. Педагогічні погляди автора. Філософська проза Г. Сковороди в дослідженнях Д. Багалія, Д. Чижевського, І. Іваня та інших.

Збірка **«Байки Харківські»**, її генеза. Час і місце створення. Композиція творів і джерела сюжетів. Персонажі байок, втілення в них філософських поглядів автора. Тематика байок. Використання автором прозової форми. Функція філософських роздумів у байках. Місце Г. Сковороди в становленні й розвитку жанру української байки. І. Франко про байкаря.

Висновки

Місце давнього українського письменства в світовому культурному процесі. Продовження літературних традицій X-XVIII ст. в українській літературі XIX-XX ст. Давнє національне письменство як засада українського романтизму.

РОЗДІЛ II

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ

Стильовий феномен української літератури перших десятиріч XIX століття

Становлення нової української літератури.

Літературний процес перших десятиліть XIX століття

Активізація визвольного руху в країні, декабристи та національно-визвольний рух слов'янських народів. Розвиток патріотичних настроїв, збуджених Вітчизняною війною 1812 р. Події у житті західноєвропейських народів та формування нових економічних і суспільних відносин в Україні, нової якості духовного розвитку народу.

Значення для розвитку української культури освітніх центрів України: Львівського (1661), Харківського (1805), Київського (1834) університетів, Ніжинської гімназії вищих наук (1820).

Роль Кишинівського та Полтавського театрів у розвитку драматургії в Україні.

Суть просвітительського реалізму як творчого напрямку. Просвітительський (ранній) реалізм як один із основних творчих напрямів української літератури кінця ХУІІІ – перших десятиліть ХІХ ст.

Оцінка літературного процесу О. Бодянським, М. Максимовичем, М. Костомаровим, І. Вагилевичем, Я. Головацьким. Увага до проблем розвитку мови та фольклору.

Утвердження в літературі народної розмовної мови; зв'язок із фольклорною естетикою і народним світосприйняттям. Відображення стихії народної обрядовості, побуту, звичаїв, вірувань і т.д. як цінності, що заслуговує на самобутнє існування.

Сентименталізм

Розвиток сентиментального начала в українській літературі перших десятиліть ХІХ ст. Сентименталізм як чинник епохи Просвітництва не набув розвинених літературних форм, не розвинувся у самодостатній творчий напрям, що має власне обличчя і самоцінність: не окреслився на всіх рівнях і у всіх жанрах.

Перехідне місце сентименталізму в системі літературних стилів першої половини ХІХ ст.

Атрибути сентименталізму як художньої системи (концепція чуттєвої особистості, своєрідність жанро- і сюжетотворення, моралізаторська манера, поетика.

Український романтизм

Романтизм як явище світового літературного процесу. Соціально-ідеологічні умови виникнення романтизму. Основні риси романтизму як художньої системи: неприйняття існуючої дійсності, протистояння людини і суспільства, утвердження ідеалів свободи і нескореності, соціальної і духовної значущості народу і людини, її самоцінності, якості індивідуально-особистісного начала. Загострена увага до історії, культури, поетичної творчості народу як до системи народного мислення і світосприйняття. Культивування національного елемента в темах і формах. Посилення історизму в літературі. Ігнорування причинно-наслідкових зв'язків між характерами та обставинами. Доктрина літературної свободи. Збагачення жанрової палітри, взаємопроникнення елементів різних жанрів, жанровий синкретизм.

Типологічна єдність українського романтизму з основними ідейно-художніми позиціями світової романтичної художньої системи. Національні особливості українського романтизму. Український романтизм як явище суверенне, зумовлене національно-визвольним рухом, сформоване в силовому полі патріотичного революційного піднесення. Участь українських романтиків у боротьбі за національне самовизначення. Атмосфера літературних українофільських інтересів доби. Українська тематика в російській і польській літературах як один із імпульсів до власної творчості українською мовою. Проблема народності та національної самобутності в українському і європейському романтизмі.

Хронологічні межі українського романтизму (20-60-ті рр. XIX ст.). Основні літературні та політичні гуртки романтичної орієнтації («Харківська школа романтиків», «Кирило-Мефодіївське братство», «Руська трійця»), види культурно-громадської діяльності їх учасників: фольклористична робота, видавнича (видання збірників і альманахів, художніх творів), народницько-просвітительська («Іти в народ...»).

50-60-ті рр. XIX ст. – період найповнішого виявлення в прозі українського романтизму. Жанрово-стильовий синкретизм: поєднання принципів різних художніх систем: сентиментальної, романтичної, реалістичної.

Романтичний колорит прози 50-60-х рр. (винятковість героїв, незвичайність зображуваних подій, ситуацій, людських дол, гіперболізація пристрастей, драматична напруженість сюжету, емоційна наснаженість,

експресивність стилю). Особливий інтерес до фольклору, детальне побутописання («етнографічно-побутовий реалізм») та послаблення фольклорної імперсональності, поглиблення індивідуалізації персонажів.

Жанрово-стильова палітра романтичної прози 50-60-х рр. XIX ст.; оповідання і новела як провідні жанри.

Історико-художнє значення романтизму як естетичної системи. Сучасне літературознавство про романтизм.

Іван Петрович Котляревський (1769-1838)

Творча біографія письменника, світоглядні засади та участь у суспільному й культурному житті України.

Поема «Енеїда», особливості видання твору (1791-1842). Поняття «бурлеск» і «травестія», поетика жанру бурлескно-травестійного твору у зв'язку з жанровими характеристиками «Енеїди» як бурлескно-травестійної поеми. Соціальна тенденційність, народність, оптимізм твору, художні засоби поеми. Природа сміху в «Енеїді». Фольклоризм поеми.

І. Котляревський – зачинатель української нової драматургії. Традиції і новаторство.

Особливості жанру «Наталки Полтавки» (1819) як «малоросійської опери». Характер драматичного конфлікту у творі, система образів-персонажів. Суспільний аспект у творі, суть сатиричного зображення у п'єсі. Сценічне життя. Опера М. Лисенка «Наталка Полтавка».

«Москаль-чарівник» (1819) – перший водевіль української драматургії нової української літератури. Характеристика жанру, образи-персонажі водевілю. Морально-етичні та суспільно-політичні питання у водевілі.

Місце спадщини Івана Котляревського в українському літературному процесі.

Письменник в оцінці сучасного літературознавства.

Григорій Федорович Квітка-Основ'яненко (1778-1843)

Біографічні відомості, громадське та культурне життя. Світові засади письменника. Різноманітні літературно-критичні й публіцистичні твори Г. Квітки-Основ'яненка. Роль письменника в організації перших українських часописів: «Украинский вестник», «Украинский Демокрит», «Украинский журнал» та альманахів.

Г. Квітка-Основ'яненко – зачинатель української прози.

Жанрова та ідейно-тематична класифікація прозової спадщини письменника українською мовою. Загальна оцінка оповідань та повістей письменника.

«Салдацький патрет» (1833) – сатира на критиків, що намагалися скомпрометувати можливості літератури українською мовою. Сильова своєрідність письменника в оповіданні.

Оповідання «Мертвецький Великдень» (1834). Авторський задум і виховний характер твору. Соціальні мотиви. Фантастика і реальність. Критики про твір.

Оповідання «От тобі й скарб» (1834). Фольклоризм, фантастика і реальність. Соціально-літературні ремінісценції у творі.

Повість «Конотопська відьма» (1833). Сатирична спрямованість твору. Дійсність і фантастика. Центральні образи повісті, їх детермінованість середовищем, національна самобутність і комізм, поняття «конотопщина» у творі. Перехрещення кількох сюжетних ліній як композиційний прийом письменника.

Повість «Маруся» (1834), історія написання твору, морально-етичне завдання письменника у творі. Життєствердна домінанта повісті. Образи твору. Принцип випадковості у творі й українська народнопоетична творчість (жанр казки).

Соціально-побутова повість «Козир-дівка» (1839). Фабула твору і принцип життєвої правди письменника. Традиції української літератури і образ Ївги у повісті. Новаторство Г. Квітки і порушення питання про елементарні права народу.

Проблема пошуку щастя у повісті Г. Квітки «Щира любов» (1839). Думки письменника про становий поділ суспільства та релігійні догми.

Образи повісті «Сердешна Оксана» (1838) і прийом контрасту як визначальна ідея твору. Спільне і відмінне у повісті «Сердешна Оксана» Г. Квітки та у поемі «Катерина» Т. Шевченка.

Трансформація притчі у конфлікт в оповіданні «Перекотиполе» (1840).

Ідеалізоване і реальне у повісті Г. Квітки «Добре роби, добре й буде» (1839).

Роль та місце письменника в українській літературі.

Євген Павлович Гребінка

(1812-1848)

Життя і творча діяльність. Видавнича справа

Байкарська традиція в Україні та байки Є. Гребінки. Традиції і новаторство. Самобутній сюжет і нова фабула байок Є. Гребінки.

Жанрові особливості байки митця (алегоричні, побутові, епіграматичні твори).

Жанрова поліфонія поетичної творчості митця. Поезія українською та російською мовами; ліричні твори, вірші-посвяти; альбомна лірика. Моделювання ліричного героя у віршованих творах Є. Гребінки на основі української романтичної традиції і творчості західноєвропейських поетів-романтиків.

Історична тематика у поетичних творах Є. Гребінки. Поетизовані народні перекази про минуле України («Гетьман Свирговський», «Український Бард», «Богдан»).

Ранні прозові твори письменника – оповідання збірника «Рассказы пирятинца» (1837). Обсяг постановки проблем та своєрідність композиції.

Тематика та система образів в оповіданнях та повістях «Братья» (1840), «Кулик» (1840), «Записки студента» (1841), «Путевые записки зайца» (1841). Повість «Сеня».

Роль «зворотного» хронотопа у повісті Є. Гребінки «Верное лекарство». Традиції і новаторство.

Повість «Нежинский полковник Золотаренко» (1842) та роман «Чайковский» (1843).

Філософські та мистецькі засади у повістях письменника «Иван Иванович» (1844) та «Доктор» (1844).

Художні особливості прози письменника.

Фізіологічні нариси і статті Є. Гребінки як чинник утвердження нових позицій історії української літератури.

Художній світ українського романтизму

Романтизм як явище світового літературного процесу. Національні особливості українського романтизму.

Участь українських романтиків у боротьбі за національне самовизначення. Проблема народності та національної самобутності в українському і європейському романтизмі. Хронологічні межі українського романтизму (20-60-ті роки XIX століття). Основні літературні та політичні гуртки романтичної орієнтації («Харківська школа романтиків», «Кирило-Мефодіївське братство», «Руська трійця»), види культурно-громадської діяльності: фольклористична, видавнича та народницько-просвітительська робота.

Переклади і переспіви з інших літератур. Оригінальна творчість, її основа. Ідейно-естетичні засади українського романтизму, його тематичні, жанрові, мовно-художні особливості. Основні тематично-стильові течії українського романтизму.

Демократичне громадсько-культурне угруповання «Руська трійця», просвітительсько-романтичний характер його діяльності. Історична концепція. Альманах «Русалка Дністрова. Ідея всеслов'янської єдності на сторінках оригінальних та перекладних творів альманаху.

Жанрово-стильова палітра української романтичної поезії (балада, лірична пісня, елегія, медитація, сонет). Ліризація теми, суб'єктивізація мотивів як основна атрибутивна риса романтичної поезії А. Метлинського, Є. Гребінки, Л. Боровиковського, О. Афанасьєва-Чужбинського, М. Маркевича, М. Костомарова, В. Забіли, М. Петренка, М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького, М. Устиновича, І. Гушалевича, Т. Шевченка.

Особливості фольклоризму української романтичної поезії.

Жанрове і тематичне розмаїття романтичної прози в українській літературі 20-60-их років XIX століття.

Проблематика романтичної прози М. Костомарова, П. Куліша, Є. Гребінки, М. Гоголя фольклорно-етнографічного характеру. Сутність художнього історизму у прозі П. Білецького-Носенка, М. Шашкевича, П. Куліша.

50-60-ті роки – період найповнішого виявлення в прозі українського романтизму. Жанрово-стильовий синкретизм: поєднання принципів різних художніх систем (сентиментальної, романтичної, реалістичної).

Жанрово-стильова палітра романтичної прози 50-60-их років XIX століття: оповідання і новела як провідні жанри.

Історико-художнє значення романтизму як естетичної системи. Сучасне літературознавство про романтизм.

Тарас Григорович Шевченко (1814-1861)

Багатогранність творчої діяльності Тараса Шевченка, його місце в історії української літератури та в розвитку суспільно-політичної, філософської та естетичної думки.

Періодизація творчості.

Джерела біографії. Тарас Шевченко в літературознавчій науці, у спогадах і листуванні сучасників, у художній літературі та мистецтві.

Дитинство та юність Тараса Шевченка. Рання творчість (1837-1843)

Характер, звички, інтереси молодого Т. Шевченка. Життєве та літературно-мистецьке оточення. Роль діячів української та російської культури у житті Т. Шевченка. Становлення поета і художника. Епохальне значення «Кобзаря» 1840 року. Традиції попередників і новаторство. Критика про перші видання творів Т. Шевченка.

Лірика петербурзького періоду: мотиви, жанри, образи, органічний зв'язок з усною народною творчістю.

Тема митця та України в ранній ліриці Т. Шевченка («Думи мої, думи мої...», «Перебендя», «На вічну пам'ять Котляревському», «До Основ'яненка»), традиційність та новаторство в її художньому осмисленні. Проблема взаємин митця і народу в поезії «Перебендя», оцінка твору І. Франком.

Особливості жанру пошв'ят і послань у творчості Т. Шевченка.

Жанр балади («Причинна», «Тополя», «Утоплена»).

Балади поета у фольклорному та світовому літературному контексті.

Жанр думки у творчості Т. Шевченка: характеристика жанру і новаторство в ньому митця. Характер ліричного героя ранніх думок Т. Шевченка («Тече вода в синє море...», «Вітре буйний, вітре буйний!», «Тяжко-важко в світі жити...», «Нащо мені чорні брови...»).

Соціально-побутові поеми («Катерина», «Мар'яна-черниця», «Слепая»). Новаторство Шевченка в цьому жанрі. Життєва основа творів, соціальний та морально-етичний характер конфлікту, новий герой.

Схожість «Катерини» з деякими творами тогочасної літератури («Фауст» Гете, «Бедная Лиза» М. Карамзіна, «Сердешна Оксана» Г. Квітки – Основ'яненка) і принципова відмінність від них. Система образів твору, засади Шевченкового психологізму у поетичному та живописному творах (полотно «Катерина», 1842).

Проблематика поеми «Мар'яна-черниця», система образів, особливості композиції, вірша, характер автологізму.

Еволюція системи образів у поемі російською мовою «Слепая». Авторська настанова.

Твори Т. Шевченка про історичне минуле України («Іван Підкова», «Гамалія», «Тарасова ніч»). Народна концепція у показі визвольної боротьби.

Поема «Гайдамаки». Історичні джерела та літературний генезис твору. Жанрова своєрідність, особливості композиції, гуманістична спрямованість проблематики.

Драматургія. Історико-побутова п'єса «Назар Стодоля»: конфлікт, образи дійових осіб, характер їх художнього розкриття. Зв'язок п'єси з драматургією І. Котляревського.

Життя і творчість Тараса Шевченка перед засланням (1843-1847)

Основні віхи біографії. Перша і друга зустрічі Т. Шевченка з Україною.

Суспільно-політичні та філософсько-етичні погляди митця. Зміни у творчості.

Національні ідеї в ліриці періоду «трьох літ».

Образ нового ліричного героя-борця проти соціальної пасивності та нерозторопності народу, проти його соціального та національного гноблення. Громадське звучання поезій «Три літа», «Минають дні, минають ночі», «Чигрине, Чигрине», «Псалми Давидові», «Заповіт».

Політична сатира поеми «Сон» («У всякого своя доля...»). Вступ як узагальнення суспільних та людських вад. Композиція твору. Концепція історичної долі України. І. Франко про цей твір.

Поема «Кавказ», її ідейні смисли, образ Прометея. Творче походження традицій світової літератури і художнє новаторство поета. Поєднання сатиричного викриття царизму з героїкою та елегійністю. І. Франко про «Кавказ».

Твори на історичну тему. Поема «Єретик», її ідейні доміанти та світоглядна концепція автора. «Холодний Яр» – виступ проти фальсифікації історії України, уславлення гайдамаччини та пророкування майбутніх визвольних змагань українців. Містерія «Великий льох»: оцінка історичних подій та менталітету співвітчизників.

Послання «І мертвим, і живим...», його ідейні смисли та патріотичність звучання. Особливості композиції і стилю. Полемічний тон твору.

Соціально-побутові поеми («Наймичка», «Сова», «Відьма»). Нові риси в трактуванні жіночої долі, розкриття глибин материнської душі. І. Франко про еволюцію образу матері в Шевченковій творчості.

Філософічність звучання віршів «Заворожи мені, волхве», «Гоголю» та думок «Не завидуй багатому», «Не женися на багатій».

Арешт Тараса Шевченка та перебування на засланні (1847-1857)

Перебування Т. Шевченка під слідством у зв'язку з викриттям Кирило-Мефодіївського братства. Цикл віршів «В казематі»: присвята, історія створення, мотиви та образи. Використання фольклорних мотивів. Висока художня досконалість творів («Садок вишневий коло хати», «Мені однаково» та ін.). І. Франко про «геніальну простоту» творчої манери митця.

Заслання Т. Шевченка, його внутрішня незламність. Оточення поета. Літературна та живописна діяльність.

«Невольничча» лірика, її людинознавча сутність.

Поезія «Думи мої, думи мої...» (1847) – заспів до творчості періоду заслання. Твори про поетичну творчість і покликання митця («А нумо знову віршувать», «Неначе степом чумаки», «Лічу в неволі дні і ночі», «Ну що б, здавалося, слова...», «А. О. Козачковському» та ін.). Мотив стійкості світоглядних засад у поезії «О думи мої, о славо злая!».

Осуд розбрату між народами, заклик до дружби, єднання у віршах «Полякам», «Ще як були ми козаками».

Автобіографічні мотиви та суспільне узагальнення у віршах «Якби ви знали, паничі», «І виріс я на чужині», «І золотої, й дорогої...», «Мені тринадцятий минало», «Ми в купочці колись росли», «На Великдень, на соломі».

Пейзажна лірика, її майстерність («І небо не вмите, і заспані хвилі...», «Сонце заходить, гори чорніють...»).

Твори фольклорного характеру про особисту долю людини («У перетику ходила...», «Ой стрічечка до стрічечки...», «Утоптала стежечку...», «Не хочу я женитися...»).

Викриття фальшивого народолобства у поезії «П. С.»

Проза Т. Шевченка. Композиційна структура повістей, їх образна система. Автобіографізм у повістях Шевченка.

Образи талановитих людей з народу у повістях «Художник», «Музикант».

Проблеми виховання в повісті «Близнець».

Українська мрія у повісті «Наймичка».

Повість «Наймичка» і однойменна поема: спільне і відмінне.

Значення «Журналу» («Щоденника», 1857-1858) для вивчення біографії, суспільно-політичних, естетичних та філософських поглядів, системи літературно-критичних принципів, якими керувався Т. Шевченко.

Життя і творчість Тараса Шевченка останніх років (1857-1861)

Нижньогородський етап у житті і творчості поета. Боротьба за поширення слова правди у поемі «Неофіти». «Юродивий» – політична сатира на реакційне дворянство.

Цикл «Доля», «Муза», «Слава» – синтетичне самоусвідомлення поета як творця, утвердження позитивного змісту власної життєвої долі і поетичної творчості.

Перебування в Москві, Петербурзі та в Україні. Використання біблійних мотивів та мрії про майбутнє у поезіях «Осії. Глава XIV», «Ісаія. Глава 35», «Сон» («На панщині пшеницю жала...»).

Соціально-філософська поема «Марія»: еволюція образу матері.

Висока досконалість ліричних поезій останніх років на особисту тему («Якби з ким сісти хліба з'їсти», «Минули літа молодії» «Ликері» та ін.).

Виступ проти національного нігілізму і малоросійства в поезії «Бували воїни й військовій сварі».

«Молитва»: вболівання за людину і суспільство.

Т. Шевченко і сучасність. Материкове та діаспорне Шевченкознавство.

Епохальне значення творчості Т. Шевченка для українського народу. Світова велич митця.

Марія Олександрівна Вілінська (Марко Вовчок) (1833-1907)

Життєвий і творчий шлях. Походження псевдоніму. Формування літературно-естетичних поглядів під впливом ідей Т. Шевченка. Життєве та культурно-освітнє оточення. «Народні оповідання» – нове явище в європейській літературі. Тематика «Народних оповідань», проблематика, жанрово-композиційні особливості, поетика (фольклорно-етнографічна основа, психологізм, висока інформативність мови, емоційність та ін.). Образ оповідачки. Традиції та новаторство. Близькість збірки до оповідань Г. Квітки-Основ'яненка та новел В. Стефаніка.

Повість «Інститутка»: соціальна та морально-етична проблематика, глибока розробка образів, особливості стилю.

Жанр героїко-романтичної повісті-казки («Кармелюк», «Дев'ять братів і десята сестриця Галя»). Казки для дітей («Ведмідь», «Чортова пригода» та ін.).

Повісті та романи Марка Вовчка російською мовою («В глуши», «Живая душа», «Теплое гнездышко» та ін.). Образи «нових людей» – шукачів правди.
Перекладацька діяльність письменниці.
Значення творчості Марка Вовчка.

Пантелеймон Олександрович Куліш (1819-1897)

Життєвий і творчий шлях. Різномісність культурологічної діяльності (прозаїк, поет, драматург, літературний критик та історик літератури, перекладач, фольклорист, етнограф, публіцист, мовознавець, редактор, видавець). Суперечності світогляду. П. Куліш і Кирило-Мефодіївське братство. Проповідуння П. Кулішем просвітительських ідеалів та християнського гуманізму як першооснови радикальних суспільних змін.

Проблеми соціальної та національної долі українського народу, його мови та культури у творчості П. Куліша, особливості їх художнього втілення.

Побутово-реальна та казково-міфологічна площини у ранніх романтичних творах письменника («Циган», «Орися»). Романтична ідилія «Орися» (1844). Поетизація старосвітського патріархального побуту, гармонії людини і природи, любовної та родинної злагоди. Художня майстерність письменника в запозиченні сюжетів окремих пісень «Одісеї» Гомера. І. Франко про «Орисю» П. Куліша.

Романтично-баладне оповідання «Гордовита пара» та романтична ідилія «Дівоче серце».

Етнографічно-побутові оповідання П. Куліша 60-х років. Ознаки стилю етнографічно-побутової школи в оповіданнях «Сіра кобила», «Очаківська біда», «Січові гості Чуприна і Черноус».

Жанр історичного роману в епічній прозі П. Куліша. Соціально-історичний роман «Чорна рада», 1845-1846, 1857рр. та його проблематика. Суть романтичного типу історизму: заміна аналітично-логічного начала при відображенні історичних подій та ситуацій чуттєво-інтуїтивними. Традиційне романтичне поетизування Січі у романі, ідеалізація героїв, абсолютизація духу свободи і нескореності.

Типологічна спорідненість «Чорної ради» з вальтерскоттівським типом роману.

Т. Шевченко та І. Франко про «Чорну раду».

Творча та фольклорна діяльність П. Куліша 50-90 рр. (вірші, поеми, драми, переклади та переспіви, історіографічні дослідження).

Степан Васильович Руданський (1834-1873)

Життєвий шлях. Громадська і літературна діяльність. Рання творчість С. Руданського. Мотиви і образи балад, їх фольклорна основа та синкретизм реалістичних і романтичних елементів.

Пісенна лірика, продовження в ній попередньої літературної традиції, своєрідність поетичного трактування відомих мотивів та образів («Повій, вітре, на Україну», «Ти не моя», «Мене забудь!» та ін.).

Громадянська лірика петербурзьких років, її ідейний зміст («Гей, бики!», «Над колискою», «До дуба», «П'яниця», «Наука» та ін.). Традиції і новаторство поета.

Багатство змісту гумористичних співомовок. Відображення в них розмаїтості народного життя. Своєрідність показу головного персонажа – простого селянина в його багатоманітних соціальних і національних зв'язках («Не вчорашній», «Черевики», «Циган з конем», «Загадки», «Баран», «Гусак», «Варена сокира» та ін.).

Гумористичне зображення побуту і ментальності українського народу («Чи високо до неба?», «Окуляри», «Свиня свинею», «Баба в церкві» та ін.).

Сатиричне викриття моральної ницості духівництва («Камінний святий», «Два рабини», «Піп на пущі», «Сповідь», «Піп у ризах», «Чорт» та ін.).

Особливості художньої манери С. Руданського. Образ ліричного героя гумористичних співомовок. І. Франко про талановитість С. Руданського в інтерпретації народних сюжетів.

Пошуки у жанрі епічної історичної поеми.

Використання мотивів слов'янського фольклору в поемі-казці «Цар Соловей».

Переклади та переспіви С. Руданського.

Традиції С. Руданського у творчості І. Франка («Нові співомовки»), Лесі Українки («Пан-народовець», «Веселий пан»), В. Самійленка («Божий приклад»), П. Глазового.

РОЗДІЛ III

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Літературний процес другої половини XIX – початку XX століття.

Драматургія 70-90-х років

Історичні умови. Вплив суспільно-історичних змін на розвиток літературно-естетичної думки. Активізація інтелігенції, пожвавлення культурного руху початку 70-х років. Боротьба проти нових репресій (Емський указ). Розвиток журналістики, періодичні видання та альманахи 70-90-х років. Дискусії про шляхи розвитку українського красного письменства (М. Драгоманов, М. Павлик, І. Білик, І. Нечуй-Левицький, І. Франко та ін.).

Різноманітність художніх напрямів в українській літературі цієї доби, їх взаємодія. Ідейно-тематичний та образний діапазон літератури. Жанрово-стильові здобутки поезії, прози, драматургії. Віяння модернізму.

Формування українського літературознавства (школи, напрями, методи та ін.). Українська література 70-90-х років XIX століття як якісно новий етап розвитку (вектор «класичний реалізм – модернізм»).

Суспільно-політичне життя в Україні кінця XIX – початку XX століття. Революція 1905 – 1907 рр. Збройні виступи робітників, селянські повстання, поразка революції, посилення урядових репресій. Політичні виступи громадських діячів і письменників (Панаса Мирного, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, М. Чернявського, А. Кримського, Л. Яновської, Грицька Григоренка).

Суспільно-політичні умови життя на західноукраїнських землях. Становище народних мас Галичини, Буковини, Закарпаття. Масова еміграція трудящих до Америки. Львів як осередок культурного життя України. Національно-визвольний рух в Західній Україні.

Перша світова війна. Лютнева революція в Росії. Український національно-визвольний рух. Проголошення в 1918 р. Української Народної Республіки. Створення ЗУНР. Історичне значення цих подій.

Розвиток культури. Розвиток театрального мистецтва в Україні. Боротьба корифеїв українського театру за реалізм драматургії та сценічного мистецтва. Діяльність труп М. Кропивницького, П. Саксаганського, М. Садовського. Чільне місце європейської класики в репертуарі українських театрів. Український театр у період національно-визвольного руху 1917-1920 рр.

Розвиток українського музичного мистецтва.

Творча і громадська діяльність М. Лисенка. Ідейно-образне спрямування хорової музики М. Лисенка, її вплив на формування творчих принципів К. Стеценка, Я. Степового, М. Леонтовича. Роль музично-драматичної школи М. Лисенка (м. Київ) та «Союзу співацьких і музичних товариств» (м. Львів) у розвитку українського музичного та хорового мистецтва. Вокальний цикл Я. Степового «Барвінки» на слова Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки.

Світова слава українських артистів С. Крушельницької та О. Мишуги. Вплив революційного піднесення на українське музичне мистецтво. «Вічний революціонер», «Тарас Бульба» М. Лисенка, героїчна опера «Кармелюк» К. Стеценка, кантата для хору і симфонічного оркестру «Кавказ» С. Людкевича.

Народність українського образотворчого мистецтва. Внесок малярів-баталістів і графіків М. Самокиша, І. Їжакевича, Ф. Красицького, М. Ярового, пейзажистів Г. Світлицького, П. Левченка, П. Сланстіона в українське малярство. Художники Західної України І. Труш, О. Кульчицька,

А. Монастирський, Й. Бокшай. Створення рисувальних шкіл у Києві (М. Пимоненко, О. Мурашко), Одесі (К. Костанді, П. Нілус), Харкові (Д. Безперчий, К. Трутовський, С. Васильківський), на Буковині (М. Івасюк).

Журналістика. Складні, несприятливі умови розвитку української періодики XIX століття. Відсутність української періодики на Східній Україні. «Киевская старина» – єдиний науково-белетристичний журнал, що видавався російською мовою (виняток – українські художні твори), його політична платформа.

Українська періодика в Галичині і Буковині. «Літературно-науковий вісник», «Молода Україна», «Артистичний вісник», «Світ», «Будучність», «Нова Буковина», «Свобода», «Громадянський голос» та ін.

Новий період в історії української журналістики, що розпочався після революції 1905-1907 рр. Виникнення української періодичної преси на Наддніпрянщині. Перша щоденна українська газета «Рада», її політична програма. Гумористично-сатиричний тижневик «Шершень», його політична гострота, злободенність, широта тематики, глибина соціальних узагальнень.

Журнали «Нова громада», «Рідний край», їх загальнодемократичний характер. «Записки українського наукового товариства» у Києві, «Записки» та «Етнографічний збірник» львівського Наукового товариства імені Т. Шевченка, їх значення для збагачення і дальшого піднесення науки в Україні.

Освітньо-культурні періодичні видання «Світло» та «Сяйво».

Літературні збірники та альманахи: «Хвиля за хвилею», тритомна антологія «Вік», «З-над хмар і долин», «На вічну пам'ять Котляревському», «З потоку життя», «Досвітні огні», «Нова рада», «З неволі» та ін.

Роль видавництва «Українсько-руська видавнича спілка», «Вік», «Ранок», «Волосожар» в українському літературному процесі початку XX ст.

Розвиток теоретичної думки. Виступи письменників (І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, В. Стефаник, О. Кобилянська, М. Чернявський) за піднесення ідейно-художнього рівня письменства.

Взаємодія течій в літературознавстві на зламі двох століть. Провідне місце напрямів, представлених І. Франком, Лесею Українкою, М. Коцюбинським та іншими видатними письменниками. Літературно-критична діяльність І. Франка, Лесі Українки. Еволюція художнього мислення на зламі століть.

Шляхи розвитку літератури. Поглиблене розуміння суспільної ролі літератури, конкретизація принципу народності. Складність різнорідних переплетень і боротьби напрямів, течій, груп, угруповань того часу.

Поезія. Творчий розвиток традицій Т. Шевченка, художні відкриття в поезії. Політична заостреність, філософська широта; розмаїтість тематики і новий позитивний герой – головні ознаки передової української поезії другої

половини XIX – початку XX ст. Творчість Я. Щоголева, І. Манжури, П. Грабовського, І. Франка, Лесі Українки, В. Самійленка. Молоді поети (Олександр Олесь, М. Вороний, Б. Лепкий, М. Чернявський, А. Кримський та ін), особливості їх творчого методу.

Український модернізм та його особливості. Орієнтація на течії в європейських літературах. Видавництво «Молода муза» (1908-1909 рр.), журнал «Українська хата» (1909-1914 рр.), «Дзвін». Огляд поетичної творчості «молодомузівців» і «хатян».

Тяжіння української драми до багатопланового пізнання життя та ідейно-художнього синтезу. Основні жанри української драматургії цього часу: соціальна комедія, народна драма, психологічно-побутова та соціально-історична драма. Поетичний театр Лесі Українки.

Проза. Багатство та розмаїтість талантів. Глибинне осмислення проблеми села, економічного становища селянства, його соціальної психології і перспектив розвитку. Традиції і новаторство. Поява нових тем, жанрово-стильових напрямів. Багатство художніх засобів. Тенденція до злиття, синкретизму мистецтва, до мистецького синтезу. Звернення до образотворчих і музичних засобів. Еволюція жанрів. Творчість І. Нечуя-Левицького, О. Кониського, Панаса Мирного, Б. Грінченка, І. Франка. І. Франко про молоду генерацію письменників-прозаїків. Внесок М. Коцюбинського, В. Стефаніка, Л. Мартовича, Марка Черемшини, О. Кобилянської, О. Маковея та ін. у збагачення прози.

Художнє засвоєння ідеї активності людини, народу – одна з головних особливостей літературної концепції на рубежі двох століть. Формування принципів гуманізму. Громадянський пафос, соціальна глибина, пізнавальна насиченість.

Іван Нечуй-Левицький (1838-1918)

Жанрово-тематичний діапазон художньої прози. Тематика, сюжетно-композиційні особливості, новації образотворення («Дві московки», «Причепка»).

Повість «Микола Джеря». Новий тип позитивного героя. Відтворення пореформеної доби («Бурлачка»). Жанрово-стильові особливості повістей.

Гумористично-сатиричне забарвлення прози. Художня специфіка оповідань про сільських бабів. Повість «Кайдашева сім'я»: морально-етичний аспект, соціальна проблемність, новаторство.

Картини життя духовенства («Афонський пройдисвіт», «Старосвітські батюшки та матушки»). Гумористично-сатиричні засоби індивідуалізації.

Роман «Хмари», актуальність проблематики. Типологія позитивних героїв «ідеологічної» прози з життя української інтелігенції («Над Чорним морем», «Неоднаковими стежками», «На гастрольях у Микитянах» – оглядово).

Історична тематика та її висвітлення у прозі і драматургії (оглядово).

Жанри комедії («На кожум'яках») та водевілю («Голодному й опеньки – м'ясо»), ідейно-художня вартість набутку.

Роль і місце творчості І. Нечуя-Левицького.

Панас Мирний (Панас Рудченко) (1849-1920)

Суспільно та літературно-естетичні позиції митця. «Роздвоювання» (М. Зеров) як спосіб життя письменника і чиновника.

Рання творчість. Традиції і новаторство в оповіданнях «Лихий попутов», «П'яниця». Паралелізм і контрастність художніх біографій в повісті «Лихі люди» («Товариші»). Жанрово-композиційне та стильове новаторство твору.

Роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»: історія написання, жанр. Сюжетно-композиційна специфіка, тип нарації, стиль, масштабність проблематики. Поєднання психологізму з принципом соціального детермінізму. Образна система. Епічна драматизація та елементи ліризації (пейзаж). Доля твору, внесок співавторів.

«Повія» як зразок соціально-психологічного роману нового типу. Творча історія. Жанрово-композиційне новаторство. Поєднання психологічного аналізу з соціальною студією пореформеного суспільства.

Оповідання та повісті Панаса Мирного 80-90-х років («Голодна воля», «Лихо давнє і сьогочасне», «Морозенко»).

Творчість останніх років (оглядово). Драматургія Панаса Мирного. Особливості реалізму, стильові ознаки прози. Панас Мирний як творець соціально-психологічного роману нового типу.

Борис Грінченко (1863-1910)

Поезія Б. Грінченка: панівне громадське чуття, жанрове розмаїття, образна система, поетика. Внесок автора в розвиток поетичних форм української поезії.

Особливості балад, поем Б. Грінченка. Байки (оглядово).

Прозовий доробок письменника: тематика, образна система, специфіка жанрової форми. Внесок Б. Грінченка у повістярство та романістику. Твори з життя інтелігенції. Диліогія «Серед темної ночі», «Під тихими вербами».

Загальна характеристика драматургії Б. Грінченка («Серед бурі», «Степовий гість»).

Перекладацька діяльність.

Фольклорно-етнографічні, мовознавчі, педагогічні праці.

Місце творчості Б. Грінченка в українській літературі.

Драматургія 70-90-х років XIX століття

Розвиток аматорського театру (гуртки 60-70-х рр.) на Наддніпрянській Україні. Репертуарний голод, пошуки форм і сценічних засобів. Поява нових театральних сил, протидія урядовим заборонам.

Діяльність трупи Г. Ашкаренка. «Театральне товариство» 1882 р. – перша українська професійна трупа «корифеїв». Склад та діяльність, роль провідних діячів трупи у розвитку театральної культури, драматургії (І. Карпенко-Карий, М. Старицький, М. Кропивницький, ін.). Дальший розвиток театру і драматургії на Східній Україні.

Особливості діяльності галицького театру «Руська Бесіда».

Шляхи та тенденції розвитку української драматургії 70-90-х рр.: проблематика, розвиток жанрових форм побутової, соціально-психологічної драми та комедії, історичної трагедії, музичної драми-опери, водевілю. Теоретичні осмислення розвитку драматургії.

Марко Кропивницький (1840-1910)

Життєвий і творчий шлях. Акторська діяльність. Роль і внесок в діяльність першого професійного театру. Еволюція драматурга. «Дай серцю волю, заведе в неволю» як зразок народно-побутової драми. Актуальність проблематики п'єси «Доки сонце зійде, роса осі виїсть».

Процес розвитку сільського буржуа в драмах «Глитай, або ж павук» та «Олеся»: Бичок – Балтиз. Психологізація образів, викривально-сатиричне спрямування творів.

«По ревізії» як водевіль нової якості. Історична тема в драматургії М.Кропивницького. Роль і місце драматургії письменника в становленні українського реалістичного театру.

Михайло Старицький (1840-1904)

Життя і діяльність. Світогляд, естетичні вподобання.

Новаторський характер лірики М. Старицького. Тематичні обрії. Розширення жанрового діапазону, нові поетичні інтонації, урізноманітнення метрики, поетичної образності.

Драматургія. Проблематика, система образів, конфлікт п'єси «Не судилось». Образ протестанта, драма «У темряві».

Фольклорна основа соціальної драми «Ой не ходи, Грицю».

Традиції і новаторство в розв'язанні проблеми творчої особистості («Талант»).

Новаторство М. Старицького у розробці історичної тематики («Богдан Хмельницький», «Оборона Буші» та ін.).

Творчий внесок драматурга у розвиток жанрів водевілю та комедії («За двома зайцями» тощо).

М. Старицький як романіст і повістяр. Ідейно-естетичні концепції і художнє відтворення історії. Місце творів у спадщині письменника, значення в розвитку прози.

Іван Карпенко-Карий (1845-1907)

Життєвий і творчий шлях, вияви таланту драматурга. Жанрово-тематичний діапазон творчості. Новаторський характер конфлікту («Бурлачка»). Система образів, стиль. Суспільна зумовленість характерів братів Окунів («Розумний і дурень»), засоби творення. Психологізм образу Цоколя («Наймичка»). Трагізм жіночого образу.

Галерея сільських «чумачих» на шляху створення соціальної комедії. Масштабність і хист характеротворення («Сто тисяч», «Хазяїн»). Жанрова природа та художня специфіка п'єс.

Життєвість проблематики, комедіографічна майстерність («Мартин Боруля»).

Новаторство діалогії «Суєта» – «Житейське море». Історична тематика драматургії І.Карпенка-Карого.

Романтичний характер п'єс («Бондарівна», «Гандзя»), культивування мелодраматизму («Лиха іскра поле спалить і сама щезне»), жанр комедії-жарту («Паливода XVIII ст.»).

Утвердження історичної трагедії в кінці XIX ст. («Сава Чалий»).

Майстерність драматурга, секрети високої сценічності його творів, особливості стилю, значення спадщини.

Життєвий і творчий шлях Івана Франка Іван Франко (1856-1916)

І. Франко – титан праці: енциклопедизм спадщини, унікальність доробку для розвитку літератури, науки, культури. Еволюція суспільно-політичного ідеалу від «старого щиролюдського» соціалізму до національно-державницької ідеї.

Багатоплановість ранніх проб пера, динамічний розвиток поета. Два видання збірки «З вершин і низин»: розширення творчого діапазону. Новаторство композиції, репрезентативність видів поезії. Алегоризм концептуальних образів («Гімн», «Веснянки», «Каменярі»). Оригінальність

психологічно-особистісної поезії. Майстерність політичної поезії. Майстерність політичної поезії («Беркут»), збагачення лірики. Концепція героя в творчості Франка. естетична («Профілі і маски», «Вольні сюжети») і патріотична (цикл «Україна») проблематика, художнє увиразнення. Жанровий спектр поезії, оновлення й демократизація форм (сонетні цикли). Художнє народознавство («Галицькі образки», «Жидівські мелодії»), Сатирична поезія.

Сумоглядні твори «Зів'ялого листя» й збірки «Мій Ізмарагд»; ліричний герой як alter ego автора, унікальність суб'єктивної нетенденційної збірки: композиція, народнопісенні акорди.

Жанр притчі й легенди. Галицька дійсність у циклах «По селах», «До Бразилії!».

Філософські мотиви, автобіографізм, дійовий гуманізм зб. «Із днів журби».

«Semper tigo» як збірка глибоко сутньої зрілої думки й високохудожньої форми; тематично-жанрове багатство («Буркутські станси», «Конкістадори», «Нові співомовки»). Поетичні тестаменти Франка («Із книги Кааф»).

Збірки 10-х рр. (у т.ч. «Вірші на громадські теми»), заключні пісні-гімни циклу «Україна» й ін. («Розвивайся ти, високий дубе...», «Не пора», «Гей, Січ іде»).

Поєми як синтез інтелектуалізованого і чуттєвої творчості, відбиток еволюції автора від реалізму до новоромантизму. Відбиття української ментальності, засад духовного тривання народу («Панські жарти»). Універсальний характер поем на «світові сюжети». Цикл філософсько-етичних поем. Філософсько-психологічна поема «Похорон» у контексті теми внутрішнього роздвоєння.

І. Вишенський у науковому студіюванні й образному відтворенні. Другий «Заповіт» української літератури: поема про подолані сумніви «Мойсей» (конфліктність твору, месіанська ідея, мрія про рай у власній здобутій державі, найвища поетична майстерність).

Поєми-казки: особливості змісту і форми.

Проза: ідея «змалювати нашу суспільність у різних її верствах». Від романтизму (повість «Петрії і Довбуцуки») до реалізму й натуралізму в дусі Золя (бориславський цикл). Узагальнюючі образи, групування персонажів, увага до психо-фізіологічного розвитку характеру.

Ліро-драматичні писання на тему дітей і школи. («Малий Мирон», «Олівець», «Грицева шкільна наука» та ін.): майстерність психологічного розкриття. Автобіографічність, образ незгасаючого вогню («У кузні»).

Новаторська суспільно-психологічна студія «На дні»: контраст світу людяності (Темера) й соціального дня, ціна духовного «випрямлення» (Бовдур).

Епопея селянського життя. Реалізм конкретних ситуацій і обставин як вияв громадського життя («Ліси і пасовиська», «Різуни», «Добрий заробок», «Панщизняний хліб» тощо).

Розширення ідейно-образного кола малої прози 80-х рр., зростання питомої ваги алегоризму, притчево-параболічних структур, засобів умовності.

Літературний процес кінця XIX – початку XX століття

Михайло Коцюбинський

(1864-1913)

М. Коцюбинський – майстер української прози кінця XIX – початку XX століття. Зв'язок з учасниками народницького руху на Поділлі. Вплив революційного народництва 70-90-х років, української і європейських літератур на формування світогляду письменника.

Гуманістична спрямованість ранніх творів («Андрій Соловійко, або Вченіє світ, а невченіє тьма», «21-го грудня, на Введеніє», «Дядько та тітка»). Розмірена хронологічність оповіді, докладність описів, моралізаторські сентенції; увага до зовнішнього малюнка подій; драматична загостреність реальних колізій, динамічність і психологічна насиченість стилю. Оповідання про дітей («Ялинка», «Харитя», «Маленький грішник»). Мальовничість, експресивність зображення руху, художній лаконізм. Панас Мирний про оповідання «Харитя».

Ідеї справедливості, добра, правди в їх глибоких протиріччях із щоденними проявами зла, жорстокості, несправедливості («На віру», «П'ятизлотник», «Ціпов'яз», «Хо»). Жанрово-композиційні особливості творів. Художні знахідки письменника.

Новаторство М. Коцюбинського в зображенні життя молдаван, татар, турків. Тісний зв'язок соціально-національних та індивідуальних факторів у зображенні «інонаціонального» середовища і героя. Оповідання «Для загального добра». Образ інтелігента-культурника Тиховича. Крах народницьких ілюзій Тиховича. Висока оцінка твору І. Франком.

Концепція М. Коцюбинського, його ідейно-естетична точка зору в творах молдавсько-кримської тематики. Викриття відсталих звичаїв, забобонів, марновірства в оповіданнях «Пе-коптьор», «Відьма». Зростання художньої майстерності письменника: тонкий гумор та іронія, уміле змалювання масових сцен, поєднання звуків і музики, гри народних інструментів з відповідною дією, майстерність психологічного аналізу, ліризм зображення. Тема ламання національно-патріархальних традицій у татарському селі в нових суспільно-економічних умовах («В путях шайтана», «На камені»).

Героїко-романтичний характер оповідання «Дорогою ціною». Патріотичний пафос твору. Критика морального убозтва, ідейної неспроможності ліберальних народників, показ їх деградації в новелі «Лялечка». Політична злободенність твору.

Тема психологічної роздвоєності людини-митця в етюді «Цвіт яблуні». Типологічна спільність його з творами світової літератури (творчість Золя, Мопассана, Чехова). Утвердження примату життя над смертю. Глибокий психологічний конфлікт. Елементи європейського модерну. Оцінка твору І. Франком. Цикл поезій у прозі «З глибини» («Хмари», «Втома», «Самотній»). Пристрасний образ душі поета, «вагітної всіма скорботами світу». Глибоке філософське осмислення проблеми краси.

Тема революції 1905 року. Концепція народу як сили, здатної досягнути оновлення суспільства. Відображення динаміки суспільних протиріч, вимога зв'язку мистецтва з розвитком суспільства. Новели «Сміх», «Він іде!» – гнівний протест митця проти чорносотенної політики погромів. Майстерність М. Коцюбинського у змальовуванні маси.

Образ людей сильних духом, благородних в устремліннях, мужніх і самовідданих («Невідомий», «Persona grata», «Подарунок на іменини»). Проблематика, система образів, художня досконалість оповідання «В дорозі». Новаторське трансформування традицій у створенні політично гострих і художньо правдивих сатиричних портретів тих, хто виражав ідеали царської монархії, підтримував її політичні та ідеологічні «підвалини».

Новела «Intermezzo» – поетичний маніфест найважливіших принципів мистецтва. Своєрідна поетичність оповіді; багатофункціональна роль пейзажу; соціально-філософське звучання теми сонця; новизна тропів; гармонія почуттів, барв, звуку, запаху, глибина філософської думки. Елементи імпресіонізму. Значення твору.

Повість «Fata morgana». Конкретно-історична канва зображуваного. Новаторське трактування традиційної теми села. Художні панорами класової диференціації; риси нового світосприйняття в українському селі. Марко Гуца – тип керівника селянських виступів. «Fata morgana» – одне з найвищих досягнень української прози ХХ століття.

«Що записано в книгу життя» – страхітлива правда про безвихідні злидні й темряву бідноти, про соціальні умови, що призводять до моральної деградації людини. Новела «Сон». Розвінчування міщанських стереотипів буржуазної моралі та аполітизму. Заклик до активної боротьби за красу життя.

«Тіні забутих предків». Взаємодія двох принципів ставлення до життя – романтично-піднесеного, активного, сповненого духу протесту, і буденно-прозаїчного, позначеного рисами пристосування до пануючих норм життя.

Творчий підхід у використанні фольклору, в осмисленні гуцульської міфології. Стильове новаторство. Максим Горький про повість.

Новий аспект у трактуванні теми лібералізму в новелі «Коні не винні». Тонкий психологічний аналіз, сатирична загостреність у розкритті справжнього єства поміщика-ліберала.

Утвердження могутньої сили і краси життя у нарисі «Хвала життю!», новелі «На острові». Еволюція творчого методу письменника. Гуманізм М. Коцюбинського; активна любов до людини і її творчості; непримиренність до соціального зла, експлуатації, до всього, що гнобить і принижує людську особистість.

Твори письменника в музиці, живописі та кіно. Образ М. Коцюбинського в художній літературі. Літературознавчі праці про письменника.

Ольга Кобилянська

(1863-1942)

Письменниця демократичного напрямку. Життєвий і творчий шлях. Формування суспільно-політичних та літературно-естетичних поглядів. Інтенсивна самоосвіта. Знайомство і дружба з діячами жіночого руху С. Окуневською та Н. Кобринською. Участь письменниці у феміністичному русі. Роль М. Павлика, О. Маковея, І. Франка у творчому зростанні Ольги Кобилянської.

Повість «Людина» – етапний твір у творчості О. Кобилянської. Порухення важливих соціально-естетичних проблем сучасного їй життя. Оцінка твору І. Франком, О. Маковеєм, М. Павликом. Критика С. Єфремова.

Повість «Царівна». Тематична новизна, художнє багатство твору: місце інтелігенції в суспільстві; свобода людини і її протидія насильству та гніту; жіноче питання. Особливості композиції. Критика про повість «Царівна».

Жанрово-тематичне розмаїття новелістики: твори з життя буковинських селян; тема пролетаризації селянства («Банк рустикальний»); залежність селян від землі («На полях»); трагізм хлібороба-трударя, позбавленого права на землю, його прагнення до світлої долі і щастя. Відстоювання реалізму в мистецтві та проблема суспільного становища жінки-митця («Valse melancolique», «Impromptu phantasie»). Моральна краса і благородство душі простої людини («За готар», «Некультурна»); художнє новаторство новели «Битва», критика про новелу. Проблема емансипації жінки («Він і вона»). Відображення нестримного пориву до краси, до гармонії навколишнього життя в прозових мініатюрах «Рожі», «Що я любив», «Поети», «Покора». Ідея відродження людини – основний пафос новелістики О. Кобилянської. Всебічне дослідження письменницею людської індивідуальності, морального світу,

взятого в усій складності психічних, соціальних і загальнолюдських властивостей конкретної особи.

Повість «Нюба» – правдивий відбиток міщанського способу життя і мислення буковинської інтелігенції. Ідейна слабкість твору. Загальний огляд інших повістей («Через кладку», «За ситуаціями»). Уміння в кожному випадку знайти відображення найскладніших потоків життя в «діалектиці душі» героя, відокремити ті обставини, що визначають долю людини, її почуття, думки, вчинки. Увага письменниці до живих, природних почуттів, уміння малювати їх складний розвиток і внутрішні взаємозв'язки.

Повість «Земля». Проблематика. Тема трагічного становища селянства, обездоленого і залежного від влади землі. Відповідність авторської концепції, вираженої в образній формі, історичній правді, історичній тенденції свого часу.

Трагізм людини, фізично і морально зламані важкими соціальними обставинами, спустошеної і самотньої («Під голим небом», «Сліпець», «Через море», «Думи старика», «Хрест», «Старі батьки»). Загальний мінорний лад цих творів.

«В неділю рано зілля копала...» – незрівнянна епопея кохання (В. Бобинський). Глибокий філософський зміст твору. Модифікація фольклорних образів. Оригінальна психологічна трактовка драматичного конфлікту народної пісні. Психологізація вчинків героїв; поетизація краси почуттів, піднесених до рівня високої трагедії. Сценічне втілення повісті.

Засудження лихоліть війни в новелах «Назустріч долі», «Юда», «Лист засудженого вояка до своєї жінки». Тема трагедії буковинського народу, насильно втягненого в криваву імперіалістичну війну.

Реалістичні образи людських трагедій за умов приватновласницького ладу у творах Кобилянської 20-х років («Вовчиха», «Огривай, сонце», «Але господь мовчить»). Місце спадщини письменниці в українському літературному процесі. Образ Ольги Кобилянської в художній літературі.

Письменниця в оцінці сучасного літературознавства.

Лариса Петрівна Косач-Квітка (1871 - 1913)

Життєвий і творчий шлях. Вплив родинного оточення. Суспільно-політичні погляди. Еволюція світогляду. Участь у громадському житті. Публіцистика Лесі Українки. Стаття «Голос однієї російської ув'язненої». Критика самодержавної системи.

Літературно-естетичні погляди. Засвоєння естетики Т. Шевченка. Боротьба за громадянськість, поглиблення народності, суспільної ролі літератури. Поєднання в літературознавчих працях Лесі Українки широкої ерудиції, вільної орієнтації в тенденціях світової літератури з мистецтвом найтоншого

психологізму і глибинної філософської думки. Соціально-історичний ракурс літературно-критичних статей. Новоромантизм Лесі Українки як спроба осмислення методу літератури майбутнього. Значний внесок теорії новоромантизму в розробку проблеми народності.

Лірика. Збірки поезій «На крилах пісень», «Думи і мрії», «Відгуки». Мотиви лірики: заклик до визвольної боротьби («Contra spem spero», «Досвітні огні», «Товарищі на спомини»); утвердження ролі художнього слова як зброї у визвольній боротьбі народу («Слово, чому ти не твердая криця», «Де поділися ви, голоснії слова...», «Поет під час облоги»); ідея єднання трудящих («Дим», цикл «Єгипетські фантазії»); патріотичний пафос («І все-таки до тебе думка лине...», цикл «Сльози-перли»); уславлення творчого генія народу («Напис в руїні»); поетизація визвольної боротьби («Пісні про волю»); сатиричне викриття ліберального панства («Пан-народовець», «Практичний пан»); оспівування краси природи рідного краю («Подорож до моря», «Давня весна»); інтимно-особистісні мотиви («Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти...» та ін.).

Поетичні цикли «Подорож до моря», поезія «Красо України, Подолля», «Сім струн», «Кримські спогади», «Весна в Єгипті», «З подорожньої книжки». Нові принципи композиції ліричних циклів: ідейно-тематичний, зоровий, музичний. Ідейно-естетична концепція людини – активної особистості, сильної духом, впевненої у прекрасному майбутньому. І.Франко про поезію Лесі Українки. Світове значення поетичних творів української поетеси. Ромansi Д. Січинського на слова Лесі Українки.

Поєми. Елементи епосу (оповідь, сюжетність) в поемах Лесі Українки. Своєрідна міграція мотивів і образів лірики – в поемах: теми патріотизму («Самсон»), вирішальної ролі народу у визвольній боротьбі («Роберт Брюс, король шотландський»), покликання митця («Давня казка»), утвердження віри в людину, всеперемагаюча любов до свободи («Віла-посестра»), уславлення революційних ідей, пробудження соціальної свідомості поневолених народів царської імперії («Одно слово»), оспівування високих людських почуттів («Ізоolda Білорука»). Багатомірне пізнання життя, дослідження історико-філософської діалектики явища та ідейно-художнього синтезу. Особливості поезики.

Драматургія Лесі Українки – нове явище в українській літературі. Тематичне і жанрове багатство драм. Принципове оновлення міфічних і біблійних образів. Лірико-драматичні поеми «Одержима», «Вавілонський полон», «На руїнах». Динаміка боротьби, гострота соціальних конфліктів. Принцип контрастного групування образів. Життєстверджуюча сила жертвності, овіяної ідеалом революційної краси.

Ідейна концепція драматичної поеми «Кассандра». Актуальність проблеми «двох правд». Глибоко трагічний образ пророчиці. Філософське переосмислення традиційного образу Кассандри. Драматична поема «В катакомбах»: ідея соціального визволення народу, розвиток теми прометеїзму, її гостросучасна інтерпретація. Драматична поема «Осінь казка». Проблематика, характер конфлікту, алегоричність образів і ситуацій, особливості композиції. Драматична поема «У пущі». Ідейний підтекст твору. Трагічна доля митця. Невідповідність мрії і дійсності.

Драматична поема «Бояриня», її пафос, проблематика, художні образи.

Оригінальне трактування світових образів у драмі «Камінний господар». Високе і соціальне загострене звучання теми визволення людини з духовного і фізичного рабства, боротьба активного начала з консерватизмом і закам'янілістю людських душ. Система образів. Сценічне життя драми. «Камінний господар» – цілком нове і оригінальне явище про Дон-Жуана у світовій літературі.

Моральне кредо письменниці, високий гуманістичний ідеал краси вільнолюбивого незнищеного людського духу («Лісова пісня»). Джерела твору. Філософська ідея, художня правда. Соціальний і філософський зміст, міфологічна першооснова образу Мавки. Трансформація символічного образу калини в «Лісовій пісні». Функції пейзажу, ритміка. Місце «Лісової пісні» у світовій літературі. Балет Скорульського, опера Кирейка «Лісова пісня» в постановці Київського, Львівського, Одеського оперних театрів.

Проблема митця і мистецтва в драматичній поемі «Оргія».

Новаторство Лесі Українки – драматурга. Місце письменниці в українській драматургії. Драматичні твори Лесі Українки на сценах театрів і в кіно.

Огляд прозових творів («Над морем», «Приязнь», «Помилка»).

Творчість Лесі Українки в оцінці критики. Образ письменниці в художній літературі. Місце поетеси і драматурга в історії світової культури. Вшановування пам'яті Лесі Українки в Україні та за рубежом. Літературознавчі дослідження про її творчість.

Василь Стефаник (1871-1936)

Життєвий та творчий шлях. Публіцистичні виступи в радикальній пресі проти реакційної інтелігенції та попівства. Селянський світ у зображенні Стефаника. Оригінальний спосіб відтворення духовного світу селянина-трударя; сила проникнення в таємниці людської душі, вражаюча правда психологічного аналізу; багатство жанрових форм; монументальність мислення в мініатюрі. Твори про рекрутчину: «Виводили з села», «Стратився». Тема еміграції в новелі «Камінний хрест». Конкретно-історична канва

зображуваного. Символічний образ камінного хреста. О. Кобилянська про новелу. Картини зубожіння і пролетаризації селян у новелах «Засідання», «З міста йдучи», «Май» та ін. Рівень людяності – один із важливих принципів характеристики вїта, радних, Романихи («Засідання»). Протиставлення вїтові «новітнього мужика». Соціальне і психологічне обґрунтування вчинків героїв. Оригінальність новели «З міста йдучи». Спосіб «непрямого» відображення явищ дійсності. Соціальна драма широких селянських мас у новелі «Май». Майстерність діалогізованого монологу в розкритті стану героя.

Зубожіння народних мас, сімейні трагедії, кримінальні злочини, інші суспільні лиха, зумовлені соціальними причинами – тема новел «Кленові листки», «Катруся», «Шкода», «Лесева фамілія», «Новина». Бетховенське звучання цих новел. Реально-гуманістичний зміст «Кленових листків». Лірично-концентрований мотив сирітства. «Новина» – вершина української малої прози початку ХХ століття. Вражаюча картина селянського горя і трагічної батьківської любові в новелі «Катруся». О. Кобилянська про новелу. Трагедія бідняків, які «намагаються горілкою свій біль перепалювати, але перепалюють тільки своє серце» в новелах «Лесева фамілія», «У корчмі», «Майстер».

Проблема батьків і дітей у новелах «Діти», «Сама саміська», «Скін», «Осінь». Фатальність долі старих німецьких людей в експлуататорському світі. Новели В. Стефаніка в контексті української та європейської новели.

Тема пролетаризації селянства. Новела «Синя книжечка» - «малесенька трагедія усіх хлопів на світі». Леся Українка про новелу. Життєва основа новели «Палій». Особливості композиції, система образів та засоби їх творення. Новели про події першої світової війни та її наслідки в житті селянства («Діточа пригода», «Пістунка», «Гріх», «Думає собі Касіяниха...», «Мати»).

Мотив соціального та національного визволення, возз'єднання українського народу («Марія»). Величний образ Матері. Маєстат болю і батьківської туги («Сини»). Багатство внутрішнього мовлення (діалогізований монолог, мова «рухів, очей, пози, інтонації») і його роль у розкритті трагедії батька, що втратив на війні синів.

Галицьке село в період польської окупації. Новела «Воєнні шкоди». Бунтарські прагнення селянства в новелі «Morituri», «Дурні баби». Життєвий настрій і гумор новел. Особливості стилю новеліста. Творчий метод. Риси модернізму. В. Стефанік в оцінці критики. Його твори на сцені і в кіно. Розвиток традицій Василя Стефаніка українськими прозаїками.

Володимир Винниченко
(1880-1951)

Володимир Винниченко – письменник, громадський діяч, видатний прозаїк і драматург. Збірка новел «Краса і сила» (1906). Утвердження неореалізму як індивідуальної стильової домінанти у малій прозі В.Винниченка. Збірка «Намисто». Система образів, портретно-психологічні характеристики, глибоке розуміння психології дітей. Романістика В.Винниченка: своєрідність композиційної структури, ідейне спрямування. Характер художніх узагальнень. Утопічно-пригодницький роман «Сонячна машина». Соціальна проблематика роману «Слово за тобою, Сталіне!». Майстерність характеротворення. Жанрова палітра драматургії. П'єса «Чорна Пантера і Білий Медвідь». Моделі «нової моралі» у драматургії.

РОЗДІЛ ІV ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Відродження української літератури 10-30-х рр. ХХ ст. Гетерогенний характер розвитку української лірики доби

Літературний процес 10-30-х років. Поезія. Проза. Драматургія. «Розстріляне відродження» – умовна назва літературно-мистецької генерації 20-х – початку 30-х років, репресованої комуністичною системою. Піднесення націотворчих на художніх сил, де провідну роль відігравала література. Характеристика різних літературних угруповань («Гарт», «Плуг», «Ланка» – згодом МАРС, «неокласики», ВАПЛІТЕ, «Аспанфут» – згодом «Нова генерація», «Авангард», ВУСПП, «Молодняк», «Західна Україна» (більшість з них – ґрунтована на позахудожніх засадах, частина – МАРС, «неокласики», ВАПЛІТЕ – зорієнтована на достеменно творчі проблеми). Роль періодичних видань у циркуляції творчих ідей – журнали «Мистецтво», «Шляхи мистецтва», «Червоний шлях», «Життя й революція», «Плужанин», «Гарт», «Молодняк», «Універсальний журнал», «Нова генерація» тощо та альманахів «Гроно», «Жовтень», «Арена», «Літературний ярмарок» та ін. джерело духовного потенціалу покоління «розстріляного відродження» – пробудження українства на початку ХХ ст. Політика «українізації» як спроба партії контролювати цей процес.

Спалах Літературної дискусії 1925-1928 рр., порушення онтологічної проблеми: бути чи не бути українській літературі, українській культурі, українській нації. Перехоплення ініціативи компартією, груба підміна естетичних понять політичними, зірвання дискусії і перехід до репресій, починаючи з процесу СВУ (1930). Провал штучно створеного за ініціативою комуністичних ідеологів «пролетарського реалізму» та призову «ударників» у літературу. Потреба осмислення великої спадщини українських поетів, прозаїків, драматургів, літературознавців та інших представників творчої інтелігенції 20-х років з позиції об'єктивного історизму.

Розмаїття стильових тенденцій, активні пошуки шляхів розвитку української літератури, маніфести, полеміки. Особливості авангардизму як відгалуження модернізму, його відмінні від модернізму риси, підкреслення епатажного етикету, спрямованість на деструкцію мистецтва, скандал, шоу, вказування на глухі кути того чи іншого стилю.

Філософічність, націоцентризм, синестезійність поезії Павла Тичини періоду «кларнетизму». Підлеглість творчості митця «соціальному замовленню» влади в наступні роки.

Український футуризм у порівнянні з італійським та російським, роль М. Семенка у його культивуванні. Етапи еволюції: кверофутуризм із романтизацією урбаністичних темпоритмів та богемного бунту, панфутуризм з обстоюванням провокаційного та безперспективного метамистецтва, «Нова генерація» із псевдохудожньою функціональною поезією, що ілюструвала політику компартії. Специфіка різновидів українського футуризму: Неоліф (Москва), ІНТЕМБОВСЕГІ (Львів), «Жовте коло» (Прага).

Спроби запровадження В. Поліщуком конструктивізму (динамізму-спіралізму).

Радикальні ознаки революційного романтизму в порівнянні із класичним романтизмом та неоромантизмом, його ригористивні та експансивні ознаки, їх прояв у ліриці В. Еллана, В. Чумака, Л. Первомайського та ін. Версифікація прихильників так званої «романтики буднів». Спроба подолання канонічних нормативів романтизму: популярність стихійної лірики В. Сосюри, інтенсивні пошуки іманентної стильової манери в поемах «Червона зима», «Махно», «Мазепа», висвітлення драми «двох Володьок»; культура поетичних експериментів М. Йогансена (збірки «Д'горі», «Крокове коло», «Ясен»), імпульсивна лірика О. Влизька (збірки «За всіх скажу», «Книга балад», «Мій друг Дон Жуан»).

Протест І. Багряного проти засилля комуністичних ідеологем та поширення псевдохудожньої «пролетарської літератури» (збірка «До меж заказаних», поема «Аве Марія», історичний роман у віршах «Скелька»).

Особливості творчості Т. Осьмачки (збірки «Круча», «Скитські вогні», «Клекіт»).

Висока культура поетичного мовлення «неокласиків», уміння дисциплінувати «кордоцентричну» стихію українського письменства, органічно поєднати традицію класики із модерними творчими пошуками. Інтелектуальна напруга та витончений естетичний смак збірки «Камена» М. Зерова. Рух М. Рильського від романтичних візій до строгої «неокласичної» лірики (збірки «Під осінніми зорями», «Синя далечінь», «Крізь бурю й сніг», «Тринадцята весна», «Гомін і відгомін», «Де сходяться дороги»). Органічне поєднання

різних стильових ознак у доробку М. Драй-Хмари, П. Филиповича. Вхідження в українську поезію О. Бургардта (Ю. Клена). Необароко М. Бажана («Розмова серцець», «Гофманова ніч», «Сліпці»). Неореалістична та філософська лірика Є. Плужника (збірки «Дні», «Рання осінь», «Рівновага»), суголосся з нею поезії суворой правди Д. Фальківського (збірки «Обрії», «На пожарищі», «Полісся»).

Формування нової української прози 20-х років, її рух від малої епічної форми (А. Заливчий, Г. Михайличенко, Г. Косинка, М. Хвильовий та ін.) до роману (Ю. Яновський, В. Підмогильний, А. Головка та ін.), її жанрово-стильовий спектр.

Експериментальна проза 20-х років: «Жанна-батальйонерка» Г. Шкурупія, «Подорож доктора Леонардо та його коханки Альчести у Слобожанську Швейцарію» М. Йогансена, «Золоті лисенята» Ю. Шпола, «Вертеп» А. Любченка, «Майстер корабля» Ю. Яновського, «Дівчинка з ведмедиком» В. Петрова (Домонтовича) та ін.

Романтика національно-визвольної боротьби народу в романі «Чотири шаблі» Ю. Яновського.

Осмилення трагедії нації та людини у творах М. Хвильового (новели «Редактор Карк», «Я (Романтика), роман «Вальдшнепи»), у новелах Г. Косинки («Фавст»), повісті «Смерть» А. Антоненка-Давидовича; зображення колізій сучасності у романах «Місто» і «Невеличка драма» В. Підмогильного, «Робітні люди» М. Івченка, «Недуга» Є. Плужника та ін. Сатиричний пафос прози (повісті «Іван Іванович» М. Хвильового та «Образ» А. Любченка, оповідання «Із записок» І. Сенченка та ін.).

Твори Остапа Вишні, Ю. Вухналя, Костя Котка, В. Чечв'янського, що утвердили сатиру і гумор як важливу складову прозового потоку. Дискусія щодо місця сатири і гумору в суспільному житті; теорія «розпеченого пера».

Історична (О. Соколовський, В. Таль, М. Горбань, З. Тулуб та ін.) та історико-біографічна («Аліна і Костомаров», «Романи Куліша» В. Петрова (Домонтовича)) проза як художня «автобіографія» народу, що протистояла нав'язуваному суспільству нігілістичному ставленню до національного минулого.

Розвиток українського театру та драматургії. Поєднання традицій і новаторства. Відмінність художніх концепцій у режисерській практиці Л. Курбаса (експериментальне синкретичне мистецьке об'єднання «Березіль») і Г. Юри (реалістично-побутовий театр ім. І. Франка).

Проблемно-тематичні і жанрово-стильові пошуки драматургів.

Осмилення реалій національного життя у п'єсах «Мина Мазайло», «Народний Малахій», «Патетична соната», «Маклена Граса» М. Куліша – найвидатнішого драматурга часу. Драматургія Я. Мамонтова («Весняний Хам», «Республіка на колесах», «Княжна Вікторія»), І. Кочерги («Алмазне жорно»,

«Свіччине весілля», «Майстри часу»), І. Дніпровського («Яблуневий полон»), К. Буревія («Павло Полуботок»).

«Соціалістичний реалізм» – штучний напрям у літературі та мистецтві, ініційований компартією, можливий лише у межах соціалістичного режиму. Деформація естетичних категорій, надання їм політичного, вузько класового змісту. Запровадження на теренах письменства позахудожнього за походженням принципу партійності. Дискредитація принципу народності. Використання принципу інтернаціоналізму з метою нівеляції національного духу письменства.

Розпуск літературних організацій (1932), створення єдиної Спілки радянських письменників (1934), з «комуністичною фракцією» в ній, тиражування резолюцій та постанов про «політику партії в галузі художньої літератури». Репресії проти письменників. Занепад літературної творчості: декретованість тематики («виробнича», «колгоспна», «історико-революційна» тощо) і героїв (образи комуніста, робітника та ін.), стильова уніфікація. Унеможливлення розкриття таланту на іманентній основі за таких умов. Перетворення небагатьох, впокорених радянською владою письменників на «класиків соціалістичного реалізму» (П. Тичина, М. Рильський, В. Сосюра, Ю. Яновський та ін.). адекватна відповідь О. Корнійчука на запити «соцреалізму» – майстерна імітація драми в п'єсах «Загибель ескадри», «Платонн Кречет», «Богдан Хмельницький», «Правда». Виникнення творів неперебутної художньої вартості всупереч доктрині «соцреалізму»: вірш «Труна Тімура» М. Бажана, лірика В. Свідзинського, романи «Чотири шаблі» та «Вершники» Ю. Яновського, роман «Людолови» З. Тулуб, п'єси М. Куліша («Патетична соната», «Маклена Граса»), І. Кочерги («Свіччине весілля», «Майстри часу»).

Література Західної України

Стрілецька поезія. Літературна група поетів-символістів «Митуса», що видавала однойменний журнал. Радянофільство літературного угруповання «Гроно» і його пресового органу «Вікна», журналів «Нові шляхи», «Критика». Роль антагоністичного до них націоналістичного журналу «Літературно-науковий вісник» (з 1933 р. – «Вісник») Д. Донцова у формуванні політичних настроїв і літературно-естетичних уподобань західноукраїнського суспільства та еміграції. Група письменників католицького спрямування «Логос», що гуртувалася навколо журналу «Поступ». Творчість Б. Кравціва. Лірика С. Гординського. Поезія Б.-І. Антонича – найпомітнішої творчої особистості міжвоєнних десятиліть.

Література еміграції

Виникнення політичної еміграції, її політична, науково-освітня і культурно-мистецька діяльність. Радянофільська літературна група «Жовтневе коло» (Прага).

Національно зорієнтовані угруповання «Веселка» (Каліш), «Культ» (Подєбради), «Танк» (Варшава), «Ми» (Варшава) та їх часописи. «Празька школа» потів (Ю. Дараган, Ю. Липа, Н. Лівницька-Холодна, О. Лятуринська, Є. Маланюк, Л. Мосендз, О. Ольжич, О. Теліга та ін.). близька до неї творчість Ю. Клена (О. Бургардта). Проза Н. Королевої: євангельські мотиви збірки легенд «Во дні они»; світова історія у романі «1313», повістях «Предок», «Сон тіні» «*Quid est veritas?*» («Що є істина?»); автобіографічна повість «Без коріння». Збірки новел «Нотатник I», «Нотатник II», «Нотатник III» Ю. Липи, присвячені національно-визвольним змаганням 1917-1920 років. Його історичний роман «Козаки в Московії». Проза Ю. Косача (збірки оповідань і новел «Чорна пані», «Клубок Аріадни», «Тринадцята чота»). Епічна трилогія «Волинь» У. Самчука про долю українського селянства у першій третині ХХ ст. Його романи «Марія», «Гори говорять». Романістика В. Винниченка («Сонячна машина», «Нова заповідь», «Вічний імператив», «Лепрозорій»).

Павло Тичина (1891-1967)

Суперечлива, неоднозначна творча та життєва доля П. Тичини на різних етапах складної історії української літератури. Потреба усвідомлення принципу об'єктивного історизму при поцінуванні його поетичної спадщини.

«Сонячні кларнети» (1918) – підсумковий етап ідейно-естетичних пошуків української поезії початку ХХ ст. і водночас – естетична програма духовного відродження нації на міцній етичній основі. Поняття «кларнетизму» як визначення концентрації світотворчої енергії української душі, синтез тенденцій модернізму та національного ренесансу. Світлоритми Тичининської панмузичності – ключ до декодування метафоричної концепції «Сонячних кларнетів», її синестезійної основи. Непомилне чуття історизму в поемі «Золотий гомін». Синтез різних стильових тенденцій у першій збірці П. Тичини. Тривожне завбачення поетом трагедії національної революції («Скорбна мати»). Збірка «Замість сонетів і октав» (1920) – художній документ загальнонаціональної катастрофи 1917-1920 рр., актуалізація античної версифікації в українському віршуванні. Пошуки нових зображально-виражальних засобів у збірках «Плуг» (1920), «В космічному оркестрі» (1921), «Вітер з України» (1924), поєднання форм (гекзаметр, сонет, тріолет) з авангардистськими та модерністськими (різностопова строфа, астрофічний вірш і т.п.). Мотиви національної революції («На майдані», «Як упав же він з коня...»), трагедії села («Зразу ж за селом»). Змалювання страшних картин голоду в поезіях «Загупало в двері прикладом», «Голод» – як моторошна прелюдія голодомору в Україні 1932-1933-го і 1947 років. Глибоко трагедійне сприйняття письменником жовтневого перевороту і його наслідків у поезіях

«Прийшли до мене в гості», «Хто ж це так із тебе насміяться смів?», «До кого говорить?». Поема-феєрія «Прометей»: орієнтація на античні форми, ідейні проєкції в майбутнє. Невдала спроба поєднати конструктивістські принципи з комуністичними ідеями у збірці «Чернігів» (1931). Поема-симфонія «Сковорода» - свідчення поступового згасання енергії «кларнетизму» у творчості П. Тичини впродовж його життя, починаючи з 30-х років.

Узалежнення поета від комуністичної ідеології, перехід на віршовану ілюстрацію більшовицьких кампаній, стилізація (самоповторення) власної поезики періоду «Сонячних кларнетів». Віршовані тексти пізнього П. Тичини при мінімальній наявності у них достеменної поезії – досить точне портретування тоталітарної деперсоналізованої істоти. Короткочасне творче осяяння П. Тичини в період Другої світової війни. Філософське осмислення подвигу і безсмертя народу у поемі «Похорон друга». Концепція патріотизму, незнищенності народу в поезії «Я утверждаюсь».

П. Тичина і поети-«шістдесятники».

Посмертна збірка «В серці у моїм» (1970). Ідейно-художнє відлуння ранніх збірок у поезіях «Іній», «Горобинцю золотий», «Ще не раз колись розквітну». Риси поетичного стилю П. Тичини. Філософсько-естетичне, гуманістичне багатство творчості. Публіцистичні, літературознавчі і критичні праці; перекладацька діяльність. «Щоденникові записи».

Оцінка творчості поета у критиці України та зарубіжжя. Художнє новаторство, естетичні уроки, національне і світове значення творчості П. Тичини.

Максим Рильський (1895-1964)

«М. Рильський – архімайстер нашої поезії, великий сеніор нашої мистецької культури» (Є. Маланюк), «гармонійна особа сучасної епохи» (О. Білецький). Витоки неординарності духовної і творчої постаті поета: виховання в оточенні знакових українських родин (Лисенків, Старицьких, Антоновичів, Русових, Косачів), вплив батька – відомого етнографа та громадського діяча.

Ранні збірки поезій «На білих островах» (1910), «Під осінніми зорями» (1918) – лірична сповідь молодого душі, учнівська лабораторія, позначена засвоєнням художнього досвіду П. Куліша, М. Старицького, О. Олесь, М. Вороного, поетів-молодомузівців, а також російської і західноєвропейської поезії. Орієнтація на інтимно-довірливий, психологічний ліризм. Тонка оркестровка віршів. Болісне шукання справжніх цінностей, мотиви цілющої сили природи, пориву до світового універсуму, марноти самотності (цикл

«Беатріче і гетера», «Плюскочуться білі качки...», «На білу гречку впали роси», «Вже червоніють помідори», «Згадай, безумче! Світ не тільки ти...» та ін.).

Неспокій і напруга духовних пошуків у поемах «Царівна», «На узліссі», «Бенкет».

М. Рильський серед «неокласиків». Орієнтація на змістові й формальні категорії класичної літератури. Збірка «Синя далечінь» (1922): класичні віршові форми у поезіях (сонет, рондо, октава, гекзаметр). «Естетизм» сонетаріуму («Ніцше», «Гейне», «Шекспір», «Бодлер»). Широта емоційних станів ліричного героя («Грім одгримів...», «Нашу шлюбну постелю», «Несіть богам дари», «Ми одпливали, в каламутну даль...», «Поете! Живемо в пустині серед каміння та людей», «Як тепла свічка, вечір догора...»). Античні та екзотичні теми й образи у поезіях «У теплі дні збирання винограду», «Діана», «Трістан коня сідлає...» та ін. Поетичні досягнення й суперечливі позиції збірок «Крізь бурю й сніг» (1925), «Тринадцята весна» (1926), «Де сходяться дороги» (1929), «Гомін і відгомін» (1929). Постать «внутрішнього героя» поезій. Естетичне сперечання з пролеткультівцями в поемах «Чумаки», «Октави». Дух класицистичної «всезагальності» та своєрідності часопростору творів «неокласичної» доби. Суттєва стильова еволюція поета: індивідуальний синтез класицизму, романтизму та реалізму. Літературна праця у несприятливих політичних умовах тоталітарної держави. Різке зниження художнього рівня у збірках «Знак терезів» (1932), «Україна» (1938). Несміливі ознаки «поетичного відродження», властиві збіркам «Літо» (1936), «Збір винограду» (1940). Образ Києва у поетичних рецепціях М. Рильського. Епічний твір «Марина»: художня школа Т. Шевченка й А. Міцкевича.

Лірика – головна царица творчого самовияву митця.

Натхненна «патріотика» у творчості періоду Другої світової війни («Слово про рідну матір», «Неопалима купина» та ін.). Образ України у поемі-видінні «Жага». Автобіографізм поеми «Мандрівка в молодість». Гостре засудження поем, звинувачення в «буржуазному націоналізмі» з боку офіційної критики в повоєнні роки.

«Третє цвітіння» поета: збірки «Троянди й виноград» (1957), «Далекі небосхили» (1959), «Голосіївська осінь» (1959), «В затінку жайворонка» (1961) та ін. – синтез кращих здобутків попередніх етапів. Відтворення у поезії нових явищ суспільної самосвідомості, ідейні колізії душевного «відігрівання» людини й суспільства після доби трагічних репресій. Надзвичайно гуманна духовна атмосфера останніх книг М. Рильського. Заклики любити й берегти рідну мову («Мова», «Рідна мова»). Мотиви творчої праці людини («Троянди й виноград», «Спасибі»), гармонії людини і природи («Розмова з другом»,

«Почорніли заводи в озерах»), місця і ролі митця та мистецтва у житті суспільства («Сікстинська мадонна», «Діалог», «Поетичне мистецтво»).

Посмертне видання збірки новел 1911-1913 рр. «Бабине літо» (1967).

М. Рильський як один з найвидатніших у світовій літературі перекладачів. Розмаїття його перекладацьких уподобань: поезія, драматургія, проза, переклади з російської, польської, французької та ін. літератур.

Внесок М. Рильського в осмислення історії літератури, праці з фольклористики, мистецтвознавства, мовознавства, теорії перекладу. Висока оцінка його творчості, наукової та громадської діяльності в Україні й у світі.

Володимир Сосюра **(1898-1965)**

Володимир Сосюра – один із найкращих ліриків слов'янського світу ХХ ст. Життєвий шлях поета у контексті загальних умов творчості митців «розстріляного відродження», його відображення в автобіографічному романі «Третя Рота» (1926-1959). Поет у літературних організаціях Пролеткульт, «Плуг», «Гарт», ВАПЛІТЕ, ВУСПП та ін., його постійна участь у літературних дискусіях 20-х рр.

Трагічність постаті В. Сосюри («два Володьки» – «українець» і «комуніст»): концепція двоїстості української людини радянської доби. Романтичні ілюзії періоду громадянської війни, їх відображення у поемі «Махно». Перші поетичні книжки: «Пісні крові» (1918), «Поезії» (1921), стильові цитати з україно-російської романсової традиції, від символістів, імпресіоністів, неоромантиків. Стрімкий шлях поетичного зростання і величезної популярності: збірки «Червона зима» (1921), «Осінні зорі» (1924), «Сьогодні» (1925), «Золоті шуліки» (1927), «Коли зацвітуть акації» (1928) та ін. Оновлення В. Сосюрою жанру інтимної лірики, синтетичного світосприйняття ліричного героя на загальному тлі естетичних втрат тотальної деіндивідуалізації та політизації поезії. Висока поетичність жіночого образу. Гіперболізація почуттів, музика ліричного слова і пісенність мови у поезіях «Так ніхто не кохав», «Ластівки на сонці», «Коли потяг у даль загуркоче», «Марії».

Відображення суперечностей, непівської дійсності, неоднозначне сприйняття її (поема «Нальотчиця», вірш «Місто»).

Національні мотиви в поезіях «І пішов я тоді до Петлюри», «Україна моя», «Сад».

Кризовий період у житті поета на початку 30-х років, його відбиття у збірці «Серце» (1931). Остаточне утвердження В. Сосюри на позиціях особистісного ліризму попри продукування кон'юктурних текстів у

передвоєнних книжках «Нові поезії» (1937), «Люблю» (1939), «Журавлі прилетіли», «Крізь вітри і роки» (обидві - 1940).

Полум'яна громадянська лірика часів Другої світової війни (збірки «В години гніву», «Під гул кривавий» – обидві 1942). Патріотичні мотиви, віра в перемогу («Ми переможемо», «Я знаю: ми знищимо зміїв»). Заклично-мобілізує звучання віршованого послання «Лист до земляків», поезії «Перед битвою». Змалювання образу Батьківщини у вірші «Любіть Україну», гостра критика його у повоєнні роки.

Відображення в інтимній ліриці власної сімейної трагедії.

Прозора і піднесена «неконфліктна» лірика останнього періоду творчості В. Сосюри: дивовижна духовна просвітленість і свобода ліричного «я» героя його поезій, універсальність сповідуваних ним духовних цінностей: «Я крапля та, що думає й співає у океані вічному життя...».

Провідні мотиви збірок «Щоб сади шуміли» (1947), «На струнах серця» (1955), «Солов'їні далі» (1957), «Ластівки на сонці» (1960) – відгомін війни, творча праця людей, любов до України та її мови. Вірші «Юнакові», «О мово моя!», «Солов'їні далі, далі солов'їні...», «Я знаю силу слова...». Пейзажна лірика («Весна, весна, сади, мов п'яні...», «Зима»). Філософські роздуми про сутність існування, неухильний поступ людства, про багатство інтимних почуттів у збірці «Осінні мелодії» (1964).

«Шухлядні» твори В. Сосюри. Поема «Мазепа» (1929-1960). Героїко-романтичний образ гетьмана Івана Мазепи. Пристрасний вияв любові до України у «Вступі до поеми» і перегук його з прологом до поеми «Мойсей». І. Франка. Змалювання діалектично подвоєної, нерозривно суперечливої єдності трагедії гетьмана й України, проблема вождя і народних мас у творі. Поема «Розстріляне безсмертя» (1960) – трагічний мартиролог української літератури і культури.

Публіцистична та перекладацька творчість письменника.

Місце В. Сосюри в українській літературі.

Неокласики

Наявність у творчих сферах українського суспільства певних прихильників культуроцентризму, об'єктивна потреба у реабілітації й засвоєнні культурної спадщини за умов пролеткультівського нігілізму. Історичний «шанс» неокласиків поєднати національні поетичні традиції з вишуканими взірцями форми європейської поезії. «Конкурентність» поезії високоосвічених неокласиків – «нездоланих співців» – до імітативних низьковартісних художніх творів літературного загалу 20-30-х рр.

Участь неокласиків у полеміці навколо шляхів подальшого розвитку української літератури (М. Зеров, П. Филипович, М. Рильський). «Позитивна»

програма неокласиків: необхідність усвідомлення і засвоєння багатства української національної традиції; потреба пересадити на український ґрунт найвидатніші твори європейської класики і сучасної літератури різних народів, що неодмінно піднімає «планку художності»; встановлення атмосфери здорової літературної конкуренції, а не кон'юнктурного протегування.

Павло Филипович
(1891-1937)

Діяч широкого культурного діапазону, який відчутно впливав на тогочасні ділянки літературно-мистецького життя – поезію, перекладознавство, літературознавство. Художній доробок, «глибокий і рафінований» (Ю. Лавріненко) – збірки «Земля і вітер» (1922), «Простір» (1925), поезії поза збірками, що друкувалися в тогочасній періодиці. Відкритість художньої манери митця для різноманітних стильових «спокус», від народнопоетичних до модерністських. П. Филипович як літературознавець, ґрунтовний і об'єктивний дослідник художніх явищ вітчизняного та європейського літературного процесу, автор синтетичних праць про українських класиків – Лесю Українку, І. Франка, О. Кобилянську, М. Коцюбинського, один із фундаторів наукового шевченкознавства.

Схильність до експерименту та широкого спектру мовного новаторства у творчості Михайла Драй-Хмари (1889-1939): збірка «Проростань» (1926); вплив символізму на творчу індивідуальність митця, «невпорядкованість» чуттєвої стихії, елементи близькості до сюрреалізму. Питома вага французької поезії в перекладацькому доробку М. Драй-Хмари. Монографії «Леся Українка» (1926) і «Поема Лесі Українки «Віла Посестра» на тлі сербського та українського епосу» (1929).

Трагічна доля «грона п'ятірного»: розстріл М. Зерова і П. Филиповича, смерть у концтаборі М. Драй-Хмари, рееміграція О. Бургардта, моральне нищення М. Рильського.

Микола Зеров
(1890-1937)

Багатогранність таланту Миколи Костянтиновича Зерова – поета, науковця, видатного перекладача, літературного критика, визнаного лідера «неокласиків», одного з «духовних оазисів» (М. Жулинський) нашого культурного відродження.

Збірка «Камена» (1924) і явлена в ній «ясна, дзвінка закінченість сонета»: переклади з Ередія, Буніна, Вергілія, Горація, Тібулла, Овідія, Марціалла, оригінальні сонети та александрійські вірші. Особливості архітекτονіки збірки. Відданість автора строгим формам, викінченість і пластичність поетичної мови, чітка ясність думки, стримане в своїй значущості ліричне чуття, насичені візуальні образи, багатий

художній підтекст. Ідея краси як духовної гармонії. М.Хвильовий і Марко Черемшина про «Камену».

Літературознавча діяльність. Нариси «Леся Українка», «Нове українське письменство» (обидва – 1924), збірки літературознавчих статей «До джерел» (1926), «Від Куліша до Винниченка» (1928).

**Юрій Клен (Освальд Бургардт)
(1891-1947)**

Україноцентричний переворот у свідомості митця під впливом М. Зерова. Перекладацька діяльність О. Бургардта в «гроні п'ятірному» – інтерпретація творів В. Шекспіра, Дж. Байрона, Р. М. Рільке, Е. Верхарна та ін. Вимушена рееміграція до Німеччини (1931).

Антисталінський пафос поеми «Прокляті роки» (1937). Мотиви європейської лицарської романтики, фаустівської жаги пізнання та поривання в невідкриті простори античної і давньокиївської героїки, трагічної долі України і віри в її майбутнє, власне «неокласична» основа літературного мислення Ю.Клена у збірці «Каравели» (1943).

«Попіл імперій» (1943-1947) – центральний твір у поетичному доробку митця, широкомасштабний художній літопис історичних подій ХХ ст., що вели до краху наддержав. Художнє вирішення проблеми «лабіринтів історії». Образ Данте в поемі, паралелі з Дантовою «Божественною комедією». Культурологічна насиченість художньої тканини поеми. Тема ГУЛАГу, новаторство в її розкритті. Стилїстичні особливості різних частин твору. Класичні віршовані форми (сонети, терцини, октави та ін.) у поетичній рецепції Ю.Клена.

Збірка «Дияболічні параболи» (1947) Тимофія Горотака (спільний псевдонім Ю.Клена і Л.Мосендза) – віршовані поезії на українських письменників, митців, діячів в еміграції.

Літературознавча («Леся Українка і Гейне», «Гейне в українських перекладах», ін.) і критична діяльність Ю.Клена.

Значення творчості Ю.Клена як з'єднувальної ланки між двома відгалуженнями української літератури – «материковою» та еміграційною.

**Євген Плужник
(1898-1936)**

Багатоплановість творчих зацікавлень Є. Плужника – поета і прозаїка, драматурга і перекладача. Захоплення театром, фізична недуга – чинники, що позначились на творчості письменника. Членство в письменницьких організаціях «Ланка», МАРС. Трагічна доля митця.

Є. Плужник – поет щирого гуманістичного болю і суму над долею безвинних жертв, адепт чистої і глибокої психологічної рефлексії. Незрівнянна майстерність ліричних віршів, сповнених тонкої й гострої думки, нескінченне

інтонаційне багатство збірок «Дні» (1926) і «Рання осінь» (1927), інтровертивна спрямованість та інтелектуальний пафос, лаконізм віршової форми. Драматична доля третьої збірки «Рівновага» (1933, опубл. 1943). Характерні риси творчої манери поета: своєрідний ритміко-інтонаційний та синтаксичний малюнок, еліптичні, часом різко скорочені фрази, «залізний закон» загальної стислості. Гуманістичний характер змістової домінанти поезій, несхитний протест проти жорстоких кровопролитів революційної та пореволюційної доби. «Трагічний оптимізм» трагічного романтика: мотиви самоофіри, самоспалення в ім'я ідеалу. Ідейно-емоційна напруга між дійсністю і мрією, скепсис мислячого інтелектуала. Осмислення у поемі «Галілей» драматичних суперечностей пореволюційної дійсності, боротьба сумніву та надії, що охопила серце поета-гуманіста. Медитативність та філософічність поеми «Канів», проблема взаємостосунків у минулому, сучасному та майбутньому міста і села – колиски нації. Особливості монологічних поем «Галілей» і «Канів»: типологія та інтонаційні відмінності. Поема «Галілей» у порівнянні з поемою Т. С. Еліота «Спустошена земля».

Близькість поета до неокласиків, В. Свідзинського.

Проблеми моралі, стосунків чоловіка і жінки, кохання, сім'ї у романі «Недуга» (1928) – єдиному прозовому творі Є. Плужника. Психологічна розробка характеру головного героя Івана Орловця. Спорідненість з романами «Дівчинка з ведмедиком» В. Петрова (Домонтовича), «Визволення» О. Копиленка, «Визволення жінки» Є. Кроткевича та ін.

Тема інтелігенції в драматургії Є. Плужника. Морально-етичні колізії у комедії «У дворі на передмісті» (1929). Протистояння чесності, порядності і бездуховності, пристосуванства у драмі «Професор Сухораб» (1929). Зображення розколу родини, члени якої належать до антагоністичних сил суспільства, у трагікомедії «Змова в Києві» (опубл. 1989). Соціально-політичні й ідеологічні мотиви твору.

Перекладацька діяльність Є. Плужника.

Микола Бажан

Естетичні шукання Миколи Бажана. Періодизація його творчості. Захоплення футуризмом, творчістю М. Семенка, експресіоністським театром Леся Курбаса, кіномистецтвом О. Довженка. Впливи футуризму й конструктивізму в збірці «17-й патруль». Новаторство в жанрі балади. Формування експресіоністсько-барокового стилю, поетика неоромантизму в збірці «Різьблена тінь», захоплення ліричного героя національним відродженням України. Новаторство збірок «Будівлі», «Дорога», «Поезії». Текстуальний аналіз «Гето в Умані», триптиха «Будівлі» та інших творів.

Жанрові шукання у галузі поеми М. Бажана. Викриття російського месіонізму в поемі «Розмова сердець» (1927), змалювання так званого гоголівського комплексу роздвоєння – «двох душ» як типового явища для особистості поневоленого народу. Висока художня майстерність поеми «Гофманова ніч», її інтертекстуальність, алюзії, автобіографічний підтекст твору. Історіософська візія долі України в поемі «Сліпці» – «поетичної вершини Бажана» (Ю. Лавріненко), її дивовижна стильова палітра.

Своєрідність композиції поеми «Данило Галицький», майстерне використання кольорів.

«Політ крізь бурю» – класичний вірець поеми, її проблематика, зокрема антикультівське спрямування, своєрідність побудови, образи та їх прототипи.

Цикл «Чотири оповідання про надію», їх філософічність, притчевість, інтертекстуальне поле (варіації Р.-М. Рільке з української тематики).

Жанрова своєрідність «Уманських спогадів», гомодієгетичний наратив поеми «Нічні роздуми старого майстра».

Гуманістичний пафос лірики М. Бажана 1980-1983 рр. Синкретизм стилю поета, цикл «Нічні концерти» – реалізація Вагнерівської ідеї про єдність думки, музики і слова.

Внесок М. Бажана як перекладача в українську культуру.

Богдан-Ігор Антонич (1909-1937)

Унікальність постаті Богдана-Ігоря Антонича в історії української літератури, його вихід за межі традиційного поцінування художнього тексту. Плюралістичний принцип – визначальна риса поезії Б.-І. Антонича, інтерпретація явищ довколишнього та мистецького світу як рівновеликих, суверенних, не взаємозаперечних, тяжіння до циклізації творів як інтегрального принципу, апробованого народною свідомістю. Випробування лірики у різних формах її прояву – авангардистських та класичних, не протиставних, а зіставних (зб. «Привітання життя», 1931). Трактування християнства та поганства як рівноправних еманцій єдиного Божественного єства, самоусвідомлення людини як однієї з ланок біологічного космосу, подолання часу у момент заглиблення поетичної уяви до праоснов буття у збірках «Три перстені» (1934), «Книга Лева» (1936), «Зелена Євангелія» (1938), художня інтерпретація архетипів Лісу та Міста як рівнопокладених, взаємоперехідних. Завершення плюралістичної концепції Богдана-Ігоря Антонича у сюрреалістичній збірці «Ротації», врівноваження антитетичних категорій прекрасного та потворного. Віднадходження асоціативних зв'язків його лірики з народною творчістю, з творами У. Уїтмена, Р. Тагора, Є. Гарасимовича, В. Хлебнікова та ін. Сновидіння як джерело творчості Б.-І. Антонича.

Поети «празької школи»

«Празька школа» – умовна назва літературного покоління емігрантів міжвоєнного двадцятиліття. Чехословаччина – основний осередок їхньої концентрації. Спільні риси: естетична концепція, сформульована переважно Є. Маланюком за часів його перебування у калішському таборі інтернованих вояків Армії УНР. Збірка «Сагайдак» Ю. Дарагана (1925) – сукупність мотивів, розвинених Є. Маланюком, О. Ольжичем, Л. Мосендзом, Ю. Кленом (О. Бургардтом), Н. Ливицькою-Холодною, О. Лятуринською, О. Стефановичем та ін.: історичні візії козацького, києво-руського чи доісторичного гатунку, туга за Україною, вольові імперативи тощо. Обстоювання потреби виховання національного чину при визнанні автономності мистецтва, полеміка з цього приводу з Д. Донцовим, публікації творів «пражан» у редагованому ним часописі «Вісник» (1933-1939; до 1933 – «Літературно-науковий вісник»).

Перегук творчої позиції «празької школи» з генерацією «розстріляного відродження». Акцентування національно-культурної традиції при несприйнятті та подоланні гальмівних, неадекватних історичним вимогам рис ментальної свідомості, переведення «філософії серця» у нову якість – «філософію чину». Апробація нового, діяльного, цілеспрямованого типу українця у поетичних текстах, екстраполяція його у дійсність міжвоєнного двадцятиліття та періоду Другої світової війни.

Євген Маланюк
(1897-1968)

Є. Маланюк – найяскравіша постать серед представників «празької школи». Життєвий і творчий шлях. Активна участь у національно-визвольній боротьбі 1917-1920-х років. Інтернування до Польщі (1920), переїзд до Чехословаччини, повернення до Польщі (1929). Заснування у м. Каліш (Польща) літературного журналу «Веселка» (1922-1923; разом з Ю. Дараганом), участь у літературних групах «празька школа», «Танк» (Варшава, 1929), співпраця з журналами «Літературно-науковий вісник» і «Вісник» (Львів) Д. Донцова, «Ми» (Варшава). Друга еміграція: Німеччина (1945) і США (1948-1968). Участь у літературних організаціях Мистецький український рух (МУР) і Об'єднання українських письменників (ОУП) «Слово».

Чинники формування світогляду: походження, національне оточення, дитячі та юнацькі роки, участь у національно-визвольних змаганнях, вплив Т. Шевченка, В. Липинського, Д. Донцова, Ю. Липи. Історіософська концепція письменника як світоглядна основа його творів з національної тематики. Різке засудження типу людини-малороса і протиставлення йому «мазепинця» – людини, гідної свого походження, культури і завдань. Бачення шляху побудови власної держави через прищеплення психіці народу державотворчого елемента

(державної бронзи) та відродження варязького завзяття у поєднанні з еллінськими прикметами добра і краси.

Синтез неоромантичних, символістських та «неокласичних» тенденцій у ліриці Є. Маланюка, її публіцистичність, патетика, історіософічність; критичне ставлення поета до авангардизму. Загострення антитетичної символіки класично довершеної «степової Еллади» та потворної «чорної Еллади», «Антимарії», як взаємовиключні прояви України. Жорстка, експресивна вольова манера поетичного мовлення Є. Маланюка міжвоєнних десятиліть (збірки «Стилет і стилос» (1925), «Гербарій» (1926), «Земля й залізо» (1930), «Земна Мадонна» (1934), «Перстень Полікрата» (1939) та ін.). публікації інтимних віршів, датованих 20-30-ми роками, у збірках «Остання весна» (1959), «Серпень» (1964) та у посмертній – «Перстень і посох» (1969).

Культурологічні праці «Геокультура України» (1953), «Нариси з історії нашої культури», «Доба бароко», «До проблеми культурного процесу» (всі – 1954), ін. «Книга спостережень» (1962. – Т.1; 1963 – Т. 2). Осмислення проблем історії, культури, літератури українського народу. Широта діапазону наукових зацікавлень письменника. Статті про творчість Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, П. Куліша, Г. Чупринки, М. Хвильового, Ю. Яновського, О. Олеся, Д. Донцова, О. Бургардта, Л. Мосендза, Ю. Липи, О. Стефановича, О. Ольжича та ін.

Еволюція рецепції творчості Є. Маланюка в українському літературознавстві.

Олена Теліга (1907-1942)

Життєвий і творчий шлях поетеси-патріотки. Активна участь у політичному та культурному житті еміграції міжвоєнних років (членство в ОУН, входження до літературного угруповання «Танк», головування в мистецькому товаристві «Зарево»). Діяльність в окупованому німцями Києві (організація «Спілки письменників», редагування ж. «Літаври», ін.) під час Другої світової війни. Трагічна доля поетеси – свідомо обрана поетеси – «гаряча смерть – не зимне умирання».

Невелика поетична спадщина О.Теліги – «приватні листи світові», спрямовані на осмислення драматичної сучасності: вічний бунт тонкої душі, боротьба за оновлення дійсності і людини в ній, рішучий протест проти безбарвної нудоти повсякденності («романтика нації, романтика змагань, романтика життя»). Вольові інтонації, прометеївський пафос, неоромантичні інтенції її лірики («Поворот», «Пломінний день», «Безсмертне», «Засудженим»), Виразний автобіографізм поетичних творів, втілення у них нового ідеалу української жінки («Сучасникам», «Чоловікові», «Відповідь»).

Мотиви «чину» і «боротьби». Композиційна стрункність ліричних мініатюр. «Вечірня пісня» один із шедеврів ліричного жанру.

Публіцистичні, літературно-критичні праці. Посмертні видання книг поезії «Душа на сторожі» (1946), «Прапори Духа» і «На чужині» (обидві – 1947), збірника «Олена Теліга» (1977).

Олег Ольжич
(1907-1944)

О.Ольжич (Олег Кандиба) – героїчний тип людини і поета, незламний борець за волю свого народу. Неординарна доля митця, велика роль родинної традиції у становленні його світогляду. Діяльність О.Ольжича, пов'язана з Культурною Референтурою ОУН. Мученицька смерть поета. Поезія О.Ольжича в контексті творчого доробку «празької школи». Особливості його поетичних збірок «Рінь» (1935) і «Вежі» (1940), а також збірки «Підзамчя» (1946), що вийшла після його загибелі. Посмертні видання поезій Ольжича. Історіософічні вірші: нова об'ємність, новий несподіваний вимір гострих проблем сучасної поетові історії. Лірична сповідальність і метафоричний струмінь поетичної спадщини. Філософсько-особистісні медитації зрілої творчості.

Змалювання суворої революційної дійсності і боротьби українського підпілля проти окупації в поемах «Городок. 1932» і «Незаномому Воякові». Утвердження ідеї української державності, самопожертви «покоління титанів» і засудження зрадництва, політичної сліпоти і пасивності. Філософське і художнє вираження ідеологічної програми українських повстанців у поемах. Прозові твори, публіцистика, літературознавчі праці.

Модерністський наратив української прози 10-30-х років ХХ ст.

Новаторство драматургії

Микола Хвильовий

(1893-1933)

Трагічна постать М.Хвильового (Фітільова) в українській літературі та культурі. Багатогранність творчої діяльності митця – поета, прозаїка, публіциста, організатора літературного процесу, його вплив на розвиток суспільно-політичної думки. Порушення ним відповідальних проблем у Літературній дискусії 1925-1928 рр., протест проти провінційного існування українства – так званої «червоної просвіти», орієнтація на «психологічну Європу» і відмова від «російського диригента», проголошення «азіатського ренесансу» та «романтики вітаїзму». Закомплексованість М. Хвильового на ілюзорних націонал-комуністичних ідеях, розв'язана самогубством письменника 13 травня 1933 р.

Дебют М.Хвильового як поета-авангардиста (збірки «Молодість», 1921; «Досвітні симфонії», 1922; поема «В електричний вік»). Новели збірки «Сині етюди» (1923) – подія в українській прозі 20-х років. М.Хвильовий – «основоположник справжньої української прози» (О.Білецький), Поступова еволюція письменника від імпресіоністичної манери з деякими ознаками неоромантизму та експресіонізму до неореалізму. Загострення протистояння уяви та дійсності («Арабески»), високої мети та шляхів, що компрометують і унеможливають її («Кіт у чоботях», «Редактор Карк» та ін.). Розкриття антилюдської суті революції, здійсненої більшовиками, у новелах «Я (Романтика)», «Мати». Авторська майстерність при змалюванні психологічних колізій: яскрава символіка і метафорика, міфологізація сюжету. Співзвучність новели «Я (Романтика)» з повістями В.Підмогильного «Третя революція» і Б.Антоненка-Давидовича «Смерть», поезіями П.Тичини, Є.Плужника, Д.Фальківського. Критичний струмінь у викривальній прозі М.Хвильового. Проблема «зайвих людей» – недавніх активних учасників громадянської війни, що не знаходять собі місця в новій, пореволюційній дійсності в повісті «Санаторійна зона» (1924). Образи Анарха, Хлоні, Майї, Карно. Лірико-імпресіоністична стилістика твору. Розвінчування фарисейства комуністичних чиновників, подвійної моралі партійців і державних керівників у новелах «Ревізор» і «Свиня», повісті «Іван Іванович» (1929). Порухення важливих питань національно-культурного відродження України в «незакінченому» романі «Вальдшнепи» (1926), суголосних з проблематикою дискусійних циклів памфлетів письменника («Камо грядеши», «Думки проти течії», «Апологети писаризму») і памфлету «Україна чи Малоросія?». Деградація носіїв комуністичної ідеї (Карамазов), протиставлення їм вольових, цілеспрямованих особистостей (Аглая). Посилення елементів публіцистики у прозі М.Хвильового. Вплив письменника на розвиток української літератури 20-х років (А. Головка, О. Копиленко та ін.).

Повернення художньої спадщини М.Хвильового, сучасна оцінка його творчості в Україні та зарубіжжі.

Валер'ян Підмогильний (1901-1937)

В.Підмогильний – «один з найінтелігентніших і найтонших українських письменників із доброю літературною школою» (Вал. Шевчук). Життєвий і творчий шлях. Перекладацька діяльність. Особливості неореалізму в українській літературі 20-х років Рання творчість В.Підмогильного, перші психоаналітичні оповідання:

«Добрий Бог», «Гайдамака», «Пророк». Вплив В.Винниченка на В.Підмогильного. Образи антиподів як проблема змагання тілесного і духовного, інстинкту і розуму. Натуралістичні деталі. Стильовий синтез у творчості В.Підмогильного: оповідання «Старець». Вплив шопенгауерівської філософії на творчість В.Підмогильного. Нові експериментальні пошуки в оповіданні «В епідемічному бараці». Вплив французьких авторів на творчість В.Підмогильного (А.Франс, Гі де Мопассан).

Прояв філософського скептицизму в оповіданні «Комуніст». Повість «Остап Шаптала» (1921) – підґрунтя фрейдизму. Низка новел про голод: «Собака», «Проблема хліба», «Син» та ін. Твори, присвячені українським визвольним змаганням, – цикл новел «Повстанці», повість «Третя революція» (1925). Конфлікт особистості та колективістської ідеології – «Сонце сходить», «Історія пані Ївги». Інтелектуально-психологічний роман «Місто» (1928): драма українського маргіналу, художня інтерпретація національної бінарної позиції «місто-село», прокреслення річища української урбаністики. Трагічний варіант нового художнього розв'язання урбаністичної проєкції в повісті «Третя революція».

Протистояння духовності, почуття і прагматизму, раціоналізму, доля національного відродження в проблемно-інтелектуальному романі «Невеличка драма» (1930).

Розкриття боротьби в людині ірраціонального і раціонального, духовного і плотського, психіки й інтелекту в повісті «Без назви» (1934). Екзистенціальне трактування персонажів у творі.

Новаторство експериментальної прози В.Підмогильного, її зв'язок з класикою та модернізмом. Вплив на розвиток української інтелектуальної прози 60-х років ХХ ст.

Григорій Косинка (1899-1934)

Г.Косинка (Стрілець) – талановитий новеліст модерної генерації. Життя і творчість письменника, його трагічна доля. Збірки «На золотих богів» (1922), «За ворітьми» (1925), «В житах» (1928), «Циркуль» (1930), «Серце» (1933) та ін. Стефанівська традиція в рецепції митця. Стильове розмаїття новелістичного мислення: імпресіоністичні витоки («Мент», «Троєкутний бій»), романтична стихія («На золотих богів»), сліди символізму («Заквітчаний сон»), реалістична палітра («В хаті Штурми»). Широкий тематичний діапазон новелістики, культурософські алюзії з української класики. Імпресіоністичні прийоми характеротворення. Об'єктивно-драматичний, загальнолюдський погляд на відтворювану дійсність. Особливості сюжетних структур: гостродраматичні конфлікти персонажів з дійсністю, поетизація «заблуканих героїв».

Філософський розтин болючих конфліктів у житті нації загалом і людини зокрема у зрілих творах («Фавст» і «Гармонія»), Драматичні категорії, зокрема

катарсис, у прозаїчному доробку Г.Косинки. Інтенсивність змістового насичення слова, фрази, образів. Самобутність прозового стилю митця.

Юрій Яновський (1902-1955)

Ю. Яновський – непересічна і суперечлива постать української літератури ХХ століття. Складні стосунки письменника з владою. Романтичні ілюзії першої збірки «Прекрасна Ут» (1928), її традиції у подальшій творчості: Ю. Яновський – «поет у прозі». Роль М. Семенка у творчому становленні молодого письменника. Харківський та одеський періоди творчості, робота на Одеській кіностудії. Поява повісті «Байгород» (1927) та збірок новел «Мамутові бивні» (1925) і «Кров землі» (1927). Автобіографічна основа роману «Майстер корабля» (1928). О. Довженко – прототип ТоМаКі. Культура нації як провідний життєвий орієнтир героя. Різноманітність прозової фактури роману. Місія твору як романтичного трактату про мистецтво: тема мук творчості, натхнення, інтуїції, апологія творчих злетів людського духу.

Змалювання стихії української революції та її наслідків у романі «Чотири шаблі» (1930). Розкриття національного характеру в образах Шахая, Остюка, Галата, Марченка. Драматична доля твору.

Роман «Вершники» (1935): показ національного ґрунту народної героїки і водночас потенційна заангажованість автора у трактуванні подій як данина культурівській добі.

Новелістична структура романів «Чотири шаблі» і «Вершники». Жанрові особливості роману у новелах.

Художні якості новелістичного мислення Ю. Яновського: поетизація, яскрава імпресія, сполучена із жорстокою натуралістичністю, вміння віднайти індивідуальну прозову тональність та виявити авторську манеру письма при загальній невибагливості, майже стандартності сюжету, потужний наративний струмінь, сміливі експерименти з романтичним методом на рівні дифузійного мислення, тяжіння до міфопоетики і смілива громадянська позиція.

Здобутки і прорахунки збірок новел і оповідань «Короткі історії» (1940), «Земля батьків» (1944), «Київські оповідання» (1949), «Нова книга» (1954).

Роман «Жива вода» (1947) і його нова редакція «Мир» (1956). Вульгаризаторська критика багатопланового реалістичного відтворення автором життя післявоєнного суспільства.

Драматургічна спадщина Ю. Яновського. Драми «Дума про Британку» (1937), «Потомки» (1938), «Син династії» (1942). Негативний вплив на них «єдиного» творчого методу – соцреалізму. Соціально-психологічна драма «Дочка прокурора» (1953). Актуальність проблематики, напруженість і

динамічність сюжету, психологічна правдивість характерів. Неоднозначне поцінування п'єси критикою.

Роль Ю. Яновського у розвитку неоромантизму в українській літературі ХХ ст.

Остап Вишня (1889-1956)

Остап Вишня (Павло Губенко) – видатний «сміхотворець» ХХ століття, фундатор нового жанру «усмішки» у літературі. Трагізм життєвого і творчого шляху письменника.

Жанрові ознаки (лаконізм і дотепність, поєднання побутових замальовок і жанрових сценок з ліричними авторськими відступами) усмішок та їх жанрові різновиди (усмішка-пародія, усмішка-жарт, усмішка-нарис, усмішка-мініатюра, усмішка-реп'яшок та ін.) у численних збірках: «Кому веселе, а кому й сумне» (1924), «Вишневі усмішки сільські», «Вишневі усмішки кримські» (обидві – 1925), «Вишневі усмішки театральні» (1928) та ін.

Гуманістичний характер сміху, любов до трудящої людини і гостре викриття негативних суспільних явищ у творах письменника.

Гумористичне оповідання «Ярмарок». Народна мова як основне джерело комічних засобів, епічність картин, колоритність сцен, барвіста образність, афористичність.

Тема відродження національної гідності народу у збірці «Українізуємось» (1926). Засудження великодержавного шовінізму та висміювання вад української ментальності (інертність і пасивність у психології, інфантильність думання, недостатній інстинкт відстоювання національної єдності і свободи) у гуморесках «Чукрен», «Чухраїнці», «Дещо з українознавства».

Влучність спостережень письменника у дружніх шаржах на М. Хвильового («Синя трясовина»), Г. Косинку («Однокутний бій»), М. Зерова («Воскресла»), мистецьких усмішках «Гнат Юра», «Лесь Курбас», «Йосип Гірняк» та ін.

Знишувальна критика творчості Остапа Вишні наприкінці 20-х – на початку 30-х років.

Арешт і заслання. Оптимізм письменника у табірному щоденнику «Чиб'ю. 1934» (надрук. 1989).

Друге народження Остапа Вишні: «Зенітка» (1944) – перший твір, надрукований після його десятирічного ув'язнення. Композиція, засоби сатири та гумору. Втілення кращих рис українського народу у характері діда Свирида.

Негативний вплив «соціального замовлення» влади на творчість письменника цього періоду.

Любов до рідної землі, поетичне змалювання природи у «Мисливських усмішках» (1958). Народна мудрість, дотепність, простота і щирість оповідача у творах «Відкриття охоти», «Заєць», «Вальдшнеп», «Дикий кабан або вепр», «Як варити і їсти суп із дикої качки» та ін.

Автобіографічні твори «Моя автобіографія», «Отак і пишу», «Все життя з Гоголем», щоденник «Думи мої, думи мої...» (1957) як джерело розуміння світогляду, естетичних переконань, мистецької лабораторії письменника. Значення творчості Остапа Вишні у розвитку української сатири та гумору.

Іван Кочерга (1881-1952)

І. Кочерга – знакова постать української драматургії. Перші російськомовні п'єси: драматична казка «Пісня в келиху» (1910) і «Дівчина з мишкою» (1913), їх персонажі – люди, котрі силкуються наздогнати примарну мрію. Яскравий романтичний струмінь, мотиви гонитви за мрією у ранніх драматургічних творах. Початок 20-х років – переламний період у творчості письменника: виявлення інтересу до повсякденних колізій людського життя, пов'язаних з тривогами і світлими надіями, але сполучених з улюбленим мотивом недосяжної мрії. Перші твори українською мовою: комедія «Фея гіркого мигдалю» (1926): анекдотично-водевільний сюжет і романтичне забарвлення дії та найсерйозніші життєві проблеми, про які прагне говорити митець.

Складна і хвилююча доля, сповнена глибинного національного змісту, в історичній драмі «Алмазне жорно» (1927). Історична основа п'єси і творчий домисел. Майстерність відтворення масових сцен, глибина розкриття характерів Василя Хмарного, Стесі, гайдамаків. Композиційна роль «алмазного жорна» у творі. Вплив символізму на поезику п'єс І. Кочерги. Драматургічні експерименти наступних років: комедія «Натура й культура» (1928), драма-феєрія «Марко в пеклі» (1930) і так звані «кооперативні п'єси», присвячені злободенним подіям сучасної авторові дійсності («Навчила доля – де шлях до волі» (1929), «Про що жито співає» (1929), «Павук у колгоспі» (1931)).

Активна співпраця з журналом «Театр».

Вершинний твір І. Кочерги – драматична поема «Свіччине весілля» («Пісня про свічку», 1930). Звернення автора до мало висвітленого у нашій літературі періоду життя України. Головний конфлікт – боротьба киян з литовськими загарбниками за волю, національну гідність, людські права. Композиція твору. Ідейно-художня роль символічного образу свічки та світла. Втілення в образах повсталих ремісників (Іван Свічка, Передерій, Чіп) кращих рис українського народу. Образ Меланки – «поетичний символ України»

(І. Кочерга), що виборює незалежність. Художня довершеність п'єси, динамізм розвитку подій, багатство мови. Майстерність передачі історичного колориту.

Філософська комедія «Годинникар і курка» (1933), відхилена харківською цензурою і перекладена російською мовою під назвою «Майстри часу»: складна доля п'єси, динамізм розвитку подій, багатство мови. Майстерність передачі історичного колориту.

Філософська комедія «Годинникар і курка» (1933), відхилена харківською цензурою і перекладена російською мовою під назвою «Майстри часу»: складна доля п'єси, її численні переробки упродовж майже двадцяти років (різні варіанти 1934, 1938, 1951, 1956, 1963 і 1968 років). Проблема відносності часу і влади над ним. Багатоплановість, вільна композиція, поєднання реалістичного й умовного планів зображення у п'єсі. Образ Ліди Званцевої – творчий здобуток автора. Драматургічна майстерність і популярність твору.

Подальші драматичні твори: «Підеш – не вернешся» (1935), «Ім'я», «Чорний вальс» (обидві – 1937), «Вибір» (1938) та ін. Літературна праця під час Другої світової війни. П'єса «Чаша» (1942) і ще кілька невеличких драматичних творів. Завершення драматичної поеми «Ярослав Мудрий» (1944, друга редакція – 1946). Проблематика твору, її актуальність і полемічність: заперечення теорії норманського походження Київської Русі. Утвердження ідеї єдності Русі, самобутнього характеру і світового значення її культури. Особливості композиції, сюжетна багатоплановість. Художнє розкриття феномену історичної постаті київського князя, прозваного у народі Мудрим, всебічне змалювання його характеру (у триєдиному вимірі – воїн, будівничий, сім'янин). Складність і суперечливість характеру Ярослава. Виразність інших персонажів твору (Микита, Журейко, Милуша, Інгарда, Гарольд, Єлизавета). Поетичний образ Києва як політичного і культурного центру Русі.

Драматична поема «Пророк» (1948, опубл. 1961), присвячена життю Т. Шевченка після заслання. Образ кобзаря у п'єсі. Творче продовження І. Кочергою традицій української драматургії.

Новаторство, художня майстерність, самобутність індивідуального стилю. Розширення ідейно-художнього і тематичного діапазону української драматургії, утвердження у ній романтичного напрямку.

Перекладацька діяльність І. Кочерги: інтерпретації опери «Фауст» Ш. Гуно і драми-казки «Синій птах» М. Метерлінка. Праці з теорії драми («Драматичний елемент у творчості Т. Г. Шевченка», «Тема патріотизму і боротьба за свободу Вітчизни в драматургії» та ін.).

Складність і неоднозначність сьогоденної рецепції постаті і творчого доробку митця.

Микола Куліш

(1892-1937)

М. Куліш – найвидатніший драматург доби «розстріляного відродження». Життєвий і творчий шлях. Співпраця з театром «Березіль» Л. Курбаса. Участь у літературних організаціях «Гарт», ВАПЛІТЕ (1926-1928 – президент), Пролітфронт. Переслідування драматурга вульгарно-соціологічною критикою, звинувачення його у націоналізмі та пропаганді лівацько-троцькістських теорій. Арешт (1934), заслання і трагічна смерть.

Успішний дебют М. Куліша п'єсою «97» (1925), її вистава у театрі ім. І. Франка (Харків) та наступні варіанти як увиразнення психологічної достовірності штучного голодомору 1921 р. Особливості композиції, жанрове визначення твору автором як «народної трагедії». Центральні персонажі (Копистка, Смик, Параска, Годований, Гиря); продовження класичних традицій письменником: «Першим, хто нагадав про драматургію І. Тобілевича, був М. Куліш» (Я. Мамонтов). Драми «Комуна в степах» (1925, друга ред. – 1931) та «Прощай село!» (1933) – продовження Кулішевої трилогії про село, вплив на неї комуністичної ідеології.

«Отак загинув Гуска» (1925, друга ред. – 1932, опубл. 1960) – перший трагіфарс, поглиблений у наступній сатиричній комедії «Хулій Хурина» (1926), ремінісценція мотиву за романом-памфлетом І. Еренбурга «Незвичайні пригоди Хуліо Хуреніто та його учнів», висміювання абсурду радянського бюрократизму, розкриття паразитарної природи шахрайства раніше від І. Ільфа та Є. Петрова. Катастрофа революційного фанатизму у мелодрамах «Зона» (1926) та «Закут» (1929), заборонених владою.

Викриття хворобливості соціалістичної дійсності у трагікомедії екзистенціального змісту «Народний Малахій» (1927, друга ред. – 1929): пророцтво самозваного «наркома» Малахія Стаканчика про «голубу даль», про Єрусалим – типовий приклад ідеологічного фанатизму. Новизна конфлікту. Символізм, метафоричність п'єси, поєднання реального і фантастичного, ірреального як елементів театру абсурду.

Актуальність мовної проблематики в Україні – розкриття її у комедії «Мина Мазайло» (1929): звернення М. Куліша до традиції світової драматургії (комедія «Буржуа-Шляхтич» Ж.-Б. Мольєра). Полеміка М. Куліша з п'єсою «Дні Турбіних» М. Булгакова, продовження цієї полеміки у ліричній драмі «Патетична соната» (1929), схваленій зарубіжною критикою (Ф. Вольф) та осудженій більшовиками. Головні герої твору як репрезентанти трьох протиборчих сил у роки національно-визвольних змагань. Марина як образ-символ боротьби за незалежність України. Ідейно-естетична спорідненість персонажа з жіночими образами творів В. Винниченка і М. Хвильового. Трагедія гуманізму, втілена в образі Ілька Юги. Вертепна побудова п'єси,

циклічна організація художнього часу, використання цього прийому у драмі «Маклена Граса» (1932-1933), екклезіастівський пафос та філософія безнадії, зумовлена реаліями репресивної диктатури. Вихід драматурга за межі національної тематики; проекція польських реалій на тогочасну українську дійсність. Образи дівчинки Маклени і філософі-музиканта Ігнатія Падура як виразники ідейного задуму автора. Майстерність композиції та сюжету п'єси.

Драма «Вічний бунт» (1932) як відображення реальних суперечностей часу. Образ поета і романтика Ромена у творі.

Новаторство М. Куліша-драматурга. Його вплив на розвиток української драматургії.

Особливості літературного процесу 40-50-х років ХХ століття

Історія української літератури 40-50-х рр. ХХ ст. Поезія. Проза. Драматургія. Безпосередня участь українських письменників у Другій світовій війні: захист Карпатської України, ставлення до так званої «золотої осені», участь на фронтах у складі Червоної армії, у партизанському русі, у похідних групах, в УПА тощо. Апологія публіцистичних нарисів, їх вплив на художні тексти. Огляд тогочасної періодики («За Радянську Україну», «Література і мистецтво», «Українська література», «Україна», «Українське слово», «Літаври», «Волинь», «Український засів» та ін.), видань («Фронт і тил», видавництво Ю. Тищенка) тощо. Мала епічна проза, спроби подолання літературних штампів: «На рідній землі» П. Панча, «Земля батьків» Ю. Яновського та ін. Засилля наративних кліше у «великій» прозі (трилогія «Шлях зорі» В. Собка), усунення їх у романі Я. Баша «Професор Буйко». Народження О. Довженка-письменника – автора творів малої прози («Відступник», «Ніч перед боєм» та ін.), кіноповістей «Україна в огні», «Повість полум'яних літ». драма «Фронт» О. Корнійчука – естетизована відповідь з позицій «соцреалізму» на соціальне замовлення компартії. Творчі невдачі І. Кочерги (одноактівки, п'єса «Нічна пригода»), віднаходження іманентного хисту у драмі «Чаша» та особливо у драматичній поемі «Ярослав Мудрий». Окремі здобутки поезії на тлі версифікаційних штампів: поеми «Данило Галицький» М. Бажана, «Похорон друга» П. Тичини, «Жага» та «Мандрівка в молодість» М. Рильського; патріотична лірика М. Рильського, М. Бажана, П. Тичини, В. Сосюри, А. Малишка. Високі поетичні осяяння у збірках О. Ольжича («Підзамчя»), Ю. Клена («Каравели»), М. Ореста («Луни літ»), лірика О. Пронченка («Кобза»), М. Кушніра (порівняння з доробком М. Булаєнка, М. Шутя та ін.); героїчна смерть О. Теліги, О. Ольжича та ін. Дискурс правди про сталінський режим у пригодницькому романі І. Багряного «Тигролови». Минуле України у романі «Рубікон Хмельницького» Ю. Косача.

Героїчний епос циклу Наталени Королеви «Легенди старокиївські». Драматичні стосунки між українськими письменниками періоду Другої світової війни.

Історичні обставини в Україні після Другої світової війни, боротьба більшовизму проти національно-визвольного руху, рецепція цих подій у літературі. Засилля компартійних постанов, репресивні заходи щодо письменства. Драматична доля романів «Жива вода» Ю. Яновського та «Його покоління» І. Сенченка, повістей і оповідань Л. Смілянського, Ф. Бурлаки, В. Кундзіча, поем «Жага» та «Мандрівка в молодість» М. Рильського, вірша «Любіть Україну» В. Сосюри, суперечливі мотиви його поеми «Христос». Поетична псевдоверсифікація. Окремі художні здобутки молодих авторів (збірки «Любов і ненависть» і «Правда кличе!» Д. Павличка, «Проміння землі» і «Вітрила» Л. Костенко). Здобутки і прорахунки української прози (романи «Таврія» і «Перекоп» О. Гончара, «Гомоніла Україна» П. Панча, «Святослав» С. Скляренка, «Велика рідня» М. Стельмаха, «Буковинська повість» І. Муратова та ін.). новаторські пошуки О. Гончара у романі «Прапороносці», спроба гуманізувати нормативи «соцреалізму». Полеміка навколо цього твору. Панування штампів «соцреалізму» у всіх жанрах літератури. Поява штучної теорії «безконфліктності». Імітація драми у п'єсах О. Корнійчука «Калиновий гай», «Макар Діброва». Намагання поєднати національні та соціалістичні тенденції у кіноповісті О. Довженка «Поема про море», відкриваючий пафос його кіноповісті «Зачарована Десна». Збагачення української літератури «Мисливськими усмішками» Остапа Вишні.

Постання на теренах Західної Німеччини Мистецького Українського Руху (1945-1948; голова – У. Самчук) як спроба зінтегрувати розпорошені сили письменства, що перебували у таборах «Ді-Пі», і привернути увагу світової громадськості до української літератури. Три з'їзди МУРу (1945, 1947 і 1948) і три конференції. Видання МУРу («Арка», «Хорс» та ін.), три однойменних збірника та альманах, видання «Малої бібліотеки МУРу», публікація творів письменників-емігрантів під видавничою маркою МУРу «Золота брама». Концепції «великої літератури» (У. Самчук) та «національно-органічного стилю» (Ю. Шерех), їхня художня безперспективність, нехтування тогочасної практики європейського та українського модернізму. Протистояння тенденціям заангажування мистецтва (непросвітництво; «національний реалізм») з боку угруповання «Світання» (В. Державин, М. Орест, В. Шаян та ін.). Орієнтація І. Костецького на сучасну естетику. Спроба художньої інтерпретації історичної долі України у поемах Ю. Клена «Попіл імперій» і Т. Осьмачки «Поет». Панмузичний дискурс В. Барки (збірки «Апостоли», «Білий світ»). Громадянський пафос версифікації І. Багряного (збірка «Золотий бумеранг»). Творче відстоювання принципів символізму та сюрреалізму у ліриці

О. Зуєвського (збірка «Золоті ворота»). Художні пошуки Б. Кравціва (збірка «Кораблі»), М. Ореста (збірка «Душа і доля»), О. Лятуринської, О. Стефановича та ін. Завершення творчого шляху Л. Мосендза (автобіографічні поеми «Канітферштан, на українську мову перелицьований», «Дні життя і смерті козака Мамая», «Волинський рік»). Національно зорієнтована реалістична проза У. Самчука (романи «Юність Василя Шеремети». «Морозів хутір» – перша частина трилогії «Ост») і Д. Гуменної (три книги тетралогії «Діти Чумацького шляху» – епічна картина українського життя перших трьох десятиліть ХХ ст.). інтелектуальна проза В. Петрова (Домонтовича): повісті «Доктор Серафікус» і «Без ґрунту», новели «Апостоли», «Розмови Екегартові з Гоцці» та ін. Міфологічна основа в експресіоністській повісті Т. Осьмачки «Старший боярин», в якій створено синтетичний образ України початку ХХ ст. Еміграційна тема у повісті «Еней і життя інших» Ю. Косача. Доба Хмельниччини в його романі «День гніву». Модерна, оперта на досвід світової літератури, мала проза І. Костецького (збірки «Оповідання про переможців», «Там, де початок чуда»). Розпад МУРу.

Виникнення у 50-х роках Об'єднання українських письменників «Слово», яке у нових умовах продовжило ідейні та організаційні традиції МУРу (голови: Г. Костюк, О. Тарнавський – з 1975, Л. Палій – з 1992). 1954-1957 роки: організаційний процес. Подолання ангажованої закомплексованості. Поширення філій «Слова» (США, Канада, Аргентина, Бразилія, Німеччина, Франція, Австралія). Друкований орган – періодичний збірник «Слово» (з 1962). З'їзди «Слова». Проблема традиції і новаторства (дискусія 1964 р.). Україна ХХ ст. у творчості представників «Слова»: У. Самчука (романи «Темнота» – друга частина трилогії «Ост», «Чого не гоїть вогонь»), І. Багряного (романи «Сад Гетсиманський», «Людина біжить над прірвою», «Маруся Богуславка», повість «Огненне коло»), Т. Осьмачки (повість «План до двору»), В. Барки (роман «Рай»), І. Качуровського (повість «Шлях невідомого»), Д. Гуменної (роман «Хрещатий Яр»). Символіка поетичної книжки В. Барки «Океан», його збірка «Псалом голубиноного поля». Традиція «неокласики» у творчості М. Ореста (збірки «Держава слова» та «Гість і господар»). Поетичні пошуки О. Зуєвського, І. Качуровського та ін. Значення «Слова» в інтеграційних процесах українських письменників-емігрантів. Утворення членами «Слова» «Нью-Йоркської групи» поетів (середина 50-х років).

Олександр Довженко
(1894-1956)

Велич і водночас трагізм постаті Олександра Петровича Довженка («найяскравіший зразок долі потужного художнього таланту в країні-в'язниці – Р. Корогодський»). О. Довженко – видатний режисер, письменник, сценарист і педагог ХХ століття. Приналежність до спілки пролетарських письменників «Гарт» і літературної організації ВАПЛІТЕ. Праця як художника – автора портретів письменників та шаржів на них. Режисерська діяльність на Одеській кінофабриці, Київській студії художніх фільмів і «Мосфільмі», що заклала підвалини української кінематографії і принесла О. Довженку світову славу.

Віртуозне поєднання історії, казково-міфологічної сюжетики і хроніки громадянської війни, епосу, лірики, сатири і глибинної філософії у кіноповісті «Звенигора» (1928). Химерність постаті діда Невмирущого. Успіх фільму «Звенигора» на екранах багатьох зарубіжних країн (США, Канади, Франції, Англії та ін.). Визнання світовою кіногромадськістю О. Довженка першим поетом в кіно. Лейтмотив «Звенигори», а також наступних кіноповістей «Арсенал» (1928) і «Земля» (1930, закінч. у 1952) – пошук істини в одвічній єдності людини і природи, віра у те, що справжнє щастя можна віднайти лише у їхній гармонії. «Земля» – поліаспектний твір, його парадоксальність, взаємодія історичної і міфологічної символіки. Історична заангажованість (осанна колективізації) і водночас висока філософічність кіноповісті: піднесені, величні образи народження і смерті людини, її кохання і праці, що наближає творчість О. Довженка до найкращих літературних взірців української словесності – до народної пісні, прози М. Гоголя, поезій Т. Шевченка. Гостра вульгаризаторська критика фільму «Земля» у СРСР (1930) і визнання його як шедевра світового кіно за рубежом (1958). Завершення навесні 1941 р. кіноповісті «Тарас Бульба» за відомим твором М. Гоголя.

Творчість О. Довженка періоду Другої світової війни. Монументально-романтична мала проза («Стій, смерть, зупинись!», «Відступник», «На колючому дроті», «Ніч перед боєм», «Мати» та ін.). яскрава окресленість і непримиренність конфліктів, незвичайність вчинків героїв. Кіноповість «Україна в огні» (1943) – вияв духовного опору митця тоталітарному режиму. Діалектичний характер осмислення національного буття. Змалювання трагічної долі українського народу і глибока віра у його остаточну перемогу. Заборона твору і репресії проти його автора. «Повість полум'яних літ» (1945) як спроба знайти інший варіант епопеї про війну. Філософське, масштабне узагальнення картин воєнного лихоліття, роздуми над народною долею, патріотичні мотиви, ідея безсмертя людини у творі. Поєднання реалістично-романтичного плану з умовно-символічним. Образ Івана Орлюка, що символізує непереможність народу. Домінування української проблематики у творах воєнних років: «Образ нещасної моєї України, на полях, і

на костях, і на сльозах, і на крові якої буде здобута перемога, заслони́в уже в моїй душі все» («Щоденник»).

Кіноповісті останнього творчого періоду: «Прощай, Америко!» (1949), «Антарктида» (1952) і «Поема про море» (1956), прикметна актуальною морально-етичною та екологічною проблематикою. Автобіографічна повість «Зачарована Десна» (1956) – «найвидатніша в сучасній літературі розповідь про те, від яких духовно-поетичних «берегів» відчалу́ють народи – і разом із ними їхні художники – на переломі нової епохи, що вони беруть від свого історичного «дитинства» у майбутнє і що залишають у минулому» (Л. Новиченко). Виразна новаторська будова твору, відповідно двоплановий характер оповіді. Колоритність характерів людей українського села. Своєрідність стилю: переплетення лірико-романтичного і реалістично-побутового, сповідально-публіцистичного й іронічно-сатиричного начал.

«Щоденник» (1941-1956) – яскравий документ епохи, що вражає правдивістю і сміливістю оцінок, глибиною філософських спостережень, патріотичною наснаженістю, просвітницькою далекоглядністю. Розкриття творчої лабораторії митця у ньому. Літературно-мистецькі та публіцистичні статті.

Незреалізовані творчі плани О. Довженка: роман «Золоті ворота», повість «Загибель богів», кінокомедія «Цар», п'єси «Міра життя» і «Заступник дурня», кіносценарій «В глибинах космосу».

Сучасна рецепція постаті митця. Вплив його творчості на розвиток літератури й мистецтва в Україні та за рубежом.

Улас Самчук (1905-1987)

Самобутність постаті У. Самчука серед майстрів української прози. Життєвий і творчий шлях письменника. Еміграція до Німеччини (1927) та Чехословаччини (1929-1941). Перебування під час Другої світової в окупованій німцями Україні, де редагував газету "Волинь" (1941-1943, Рівне). Участь в організації Мистецького Українського Руху (МУР) у Німеччині, головою правління якого був обраний (1945). Переїзд до Канади (Торонто, 1947). Членство в Об'єднанні українських письменників "Слово".

Проза У. Самчука як реалізація його письменницького кредо – "бути літописцем українського простору" і гасла творення "великої літератури", з яким він виступив на першому з'їзді МУРу. Політично загострений роман "Кулак" (1932), оцінений радянською критикою як твір "куркульського письменника". Роман-трилогія "Волинь" (1932-1937) – гімн Волині, її талановитим людям, селянській праці, любові до землі, сімейним підвалинам народного життя. Образ Волині у духовній сплячці та початках громадянського

пробудження. Втілення у долі Володька Довбенка національно-політичних шукань молоді 20-х років.

Змалювання національної трагедії – голодомору 1933 року – у романі "Марія" (1933), одному з перших творів на цю тему в українській літературі. Символічна доля українського селянства у творі: принципи художньої агіографії, наближення ключового образу Марії до біблійного і водночас піднесення його до рівня символу України. Український вітаїзм у поетиці У. Самчука.

Оповідь про боротьбу закарпатських українців за незалежність, героїчну історію Гуцульської Республіки у романі "Гори говорять" (1936). Публікація значною мірою автобіографічного роману "Юність Василя Шеремети" (1947), присвяченого проблемі формування нового покоління української інтелігенції.

Вихід у світ трилогії "Ост" ("Морозів хутір", 1948; "Темнота", 1957; "Втеча від себе", 1982) – масштабної художньої панорами буття українців на переламних етапах історії (національна революція 1918-1920 років, панування більшовиків, трагедія оstarбайтерства, повоєнна репатріація та еміграція).

Роман-хроніка "Чого не гоїть вогонь" (1959) про боротьбу УПА на Волині. Зображення долі українських переселенців у Канаді у романі "На твердій землі" (1967).

Книги спогадів, публіцистики "П'ять по дванадцятій" (1954), "На білому коні" (1955), "На коні вороному" (1975), "Планета Ді-Пі" (1979), "Слідами піонерів" (1980) та ін.

Специфіка сьогоденної наукової рецепції творчості письменника.

Іван Багряний

(1906-1963)

Біографічні дані і творчий шлях Івана Багряного (І. Лозов'яги) – одного з найпопулярніших письменників діаспори, публіциста, політичного і громадського діяча. Членство у літературних організаціях «Плуг» і МАРС. Репресії проти письменника 1932-1940 рр. Участь у війні, співпраця з ОУН і відхід від неї. Емігрантський період життя. Активна політична (засновник і лідер УРДП, голова УН Ради, віце-президент УНР у вигнанні) і громадська діяльність. Памфлет «Чого я не хочу вертатися до СРСР» (1946), в якому радянську тоталітарну систему поставив поряд з німецьким фашизмом. Участь у роботі МУРу та Об'єднанні українських письменників «Слово».

Літературна діяльність в УРСР. Вихід у світ першої збірки поезій «До меж заказаних» (1927), спотвореної цензурою та забороненої владою поеми «Ave Maria» про гірку долю дівчини-повії, у передмові до якої автор різко

виступив проти конформізму тогочасних письменників. Поєми «Батіг», «Вандея», «Гутенберг», сатирична епопея «Комета» та ін., частково опубліковані, а частково конфісковані під час арешту. Гострий осуд національного поневолення України самодержавною Росією в історичному віршованому романі «Скелька» (1930). Збірка малої прози «Чорні силуети»; особливості перших оповідань: гострота сюжету, яскраві образи-персонажі. Збірка оповідань «Крокви над табором» (1931). Різко негативні оцінки творів І. Багряного – «співця куркульської ідеології», ворога більшовицької влади – радянською критикою. Заснований на власних життєвих враженнях роман «Тигролови» (1943, перша назва – «Звіролови») – свідчення нескореності української людини сталінській каральній машині.

Художня творчість в еміграції. Збірка вцілілих від конфіскації та знищення поезій 1926-1946 рр. «Золотий бумеранг» (1946), віршований памфлет «Антон Біда – герой труда» (1956) – відповідь на поему «Антон Біда», надруковану у бюлетені т.зв. «Комітету за повернення на батьківщину». Драматична повість «Морітурі» (1947) про трагічну долю в'язнів сталінських тюрем, повість-вертеп «Розгром» (1948), комедія-сатира «Генерал» (1948). Романи «Сад Гетсиманський» (1950) і «Людина біжить над прірвою» (1956) – твори-вироки тоталітарній державі, що розповіли світові про трагедію українського народу за радянських часів, показали у дії потужну репресивну систему, яка нищила свої жертви морально і фізично. «Трагічний оптимізм» у зображенні «проклятих років» сталінщини. Віра у духовні сили, неповторне «Я» особистості, що протистоїть ворожим й зовнішнім обставинам. Автобіографічність, гуманізм творів, головна «тема-ідея» яких – «тріумф людської гідності на іспиті людини в межовій ситуації боротьби і страждань серед нелюдськості підневільної дійсності» (В. Гришко). Роман «Маруся Богуславка» (1957) – перша частина задуманого, але не завершеного циклу романів і повістей «Буйний вітер», присвячена зображенню життя передвоєнної української молоді, визріванню в її середовищі сил, здатних у майбутньому створити нову Україну. Подальша доля героїв твору у повісті «Огненне коло» (1953), у центрі подій якої – трагедія під Бродами.

Відновлення інтересу до творчості І. Багряного у незалежній Україні. Посмертне присудження письменнику Державної премії України імені Тараса Шевченка (1991).

РОЗДІЛ V
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ
Літературний процес другої половини ХХ століття. Поезія.

Літературно-мистецьке життя 60-80-х років ХХ століття. Шістдесятництво. Тимчасове послаблення режимного контролю над художньою літературою у другій половині 50-х років – на початку 60-х років. Тяжіння до архетипічного мислення у ліриці А. Малишка (збірки «Дорога під яворами», «Синій літопис», «Серпень душі моєї»).

«Шістдесятники» – умовна назва широкого культурологічного руху, зумовленого «хрущовською відлигою» та загальною естетичною переорієнтацією літератури; подолання ілюзій «гуманного соціалізму». Роль літературних критиків (І. Дзюба, І. Світличний, М. Коцюбинська, В. Івасенко та ін.) у динаміці «шістдесятництва».

Яскраві поетичні дебюти у періодиці. «Неонародницька» концепція лірики В. Симоненка, поєднання публіцистичного дискурсу з традиційною поезією (збірки «Тиша і грім» (1962); «Земне тяжіння» (1964)).

Планетарність художнього мислення, громадянськість і гострота соціального бачення поезії М. Вінграновського (збірка «Атомні прелюди»). Метафоричні осяяння І. Драча (збірки «Соняшник», «Протуберанці серця»), рух до іманентних основ поезії (збірка «Балади буднів»), поєднання інтелектуального темпоритму техногенної доби із фольклорними моделями світовідчування. Приєднання до «шістдесятників» Д. Павличка (збірка «Гранослов»), активна участь у «шістдесятницькому» русі Л. Костенко (збірка «Мандрівка в молодість»).

Оновлення української прози. Актуалізація «химерної» прози: повість «Маслини», роман «Катастрофа», збірка оповідань «Білий кінь Шептало» В. Дрозда. Яскраві дебюти Вал. Шевчука, Є. Гуцала, Ю. Щербака, Гр. Тютюнника та ін.

Дисидентський рух в Україні, причини його виникнення, особливості та перебіг. Участь у ньому письменників. Криза «соцреалізму». Прорив його нормативів історичним романом у віршах «Маруся Чурай» і рядом збірок Л. Костенко: «Над берегами вічної ріки», «Неповторність», «Сад нетанучих скульптур». Інтелектуальний пафос її лірики. Інтимні медитації М. Вінграновського («Київ», «Губами теплими і оком золотим»).

Повернення до джерел етногенетичної пам'яті І. Драча (збірки «Шабля і хустина», «Теліжинці») після попередніх (70-ті роки) експериментувань над драматичними поемами («Дума про вчителя», «Соловейко-Сольвейг», «Зоря і смерть Павла Неруди»), духовне прозріння у поемі-мозаїці «Чорнобильська мадонна». Соціально-філософська проблематика Д. Павличка (збірка «Спіраль», «Поеми і притчі») – новий крок після натурфілософської збірки «Сонети подільської осені» та збірки інтимної лірики «Таємниця твого обличчя». Вірність Б. Олійника «соцреалізму», суперечність творчої вдачі поета

у намаганні сполучити високе мистецтво з нормами «соцреалізму» (поєми «Дорога», «Рух», «Доля», «Урок», «У дзеркалі слова», «Сім», «Пришестя»). Стрімке входження П. Мовчана у літературу, збагачення її філософічною лірикою (збірки «Пам'ять», «Голос», «Жолудь», «Календар», «Світло», «Хрест» та ін.).

Переосмислення минулого у романах і повістях А. Дімарова («Попіл Клауса», «В тіні Сталіна») та Ю. Мушкетика («Яса», «Літній лебідь на зимовому березі»). Проблема митця у романі «Сторонець» Р. Андріяшика та ін.

Андрій Малишко (1912-1970)

А. Малишко – самобутній поет-лірик. Збірки поезій «Батьківщина» (1936), «Лірика», «3 книги життя» (обидві – 1938) та ін. Колізії концепту «Україна» в поетичних творах А. Малишка. Історичне минуле народу в циклі «Запорожці», поемах «Ярина», «Кармалюк», «Дума про козака Данила». Листування з М. Рильським.

Творчість часу воєнних лихоліть: збірки «Україно моя!» (1942), «Слово о полку», «Битва» (обидві – 1943) та ін. Закличне звучання поезії, трагічні картини поневоленої загарбниками України. Епічна широта зображення, патріотизм, ліричне звучання циклу «Україно моя!». Образ ліричного героя. Монолог-звернення до України, віра в перемогу над ворогом. Багатство поетичної мови, ємкість і пластичність образів, художніх деталей. Роль риторичних звертань і запитань, що творять яскравий, зримий образ Батьківщини. Глибина почуттів в інтимній ліриці: «Ти мене накличешся ночами...», «Я тебе вимріяв, ніжну і жагучу».

Ідейна заданість поезії періоду повоєнних випробувань, пов'язаних зі сталінським наступом на українську культуру: збірки «Ярославна» (1946) і «Весняна книга» (1949); охудоження ідеологічних міфів у збірках «За синім морем» (1950), «Дарунки вождю» (1952), «Книга братів» (1954).

Піднесення поезії А. Малишка останнього десятиліття: збірки «Серце моєї матері» (1959), «Полудень віку» (1960), «Віщий голос» (1961), «Прозорість» (1962), «Дорога під яворами» (1964), «Рута» (1966), «Серпень душі моєї» (1970). Поглиблення філософського звучання творів, звернення до медитативної лірики. Мотиви обов'язку людини, митця перед народом («Поезії», «Роздум», «Чи встигну я цей камінь обтесати», «Заборгував тобі я, чорний хлібе...»), відповідальності перед минулим і майбутнім («Приходять предки», «Плуг»), осуду сталінщини («Балада про чорні піджаки», «Весілля»), гуманістичного заперечення гвалтівного тиску науково-технічного прогресу на людину («Прохання», «Антитези») і водночас єдності її з природою («Скарга ромашки», «Я – небо», «Я корчуватий без...», «Ми – сірі гуси в хмарі»).

Пісенний потенціал Малишкової лірики, класичні вишукані тексти «Знову цвітуть каштани», «Вечірніх вогнів», «Пісні про рушник», «Пісні про вчительку», «Стежини» тощо. Творча співдружність з композиторами П. Майбородою, О. Білашем та ін.

Глибокий ліризм, емоційність, фольклорна закоріненість образів, тяжіння до філософських узагальнень, досконалість віршованих форм – особливості індивідуального стилю поета.

Публіцистична та літературно-критична спадщина («Думки про поезію», 1959, ін.). Перекладацька діяльність.

Дмитро Павличко (нар. 1929)

Життєвий і творчий шлях митця. Основні риси поезій: громадянська пристрасність, емоційна наснаженість думки, глибинні роздуми про любов і ненависть, добро і зло, вічність і сьогодення. Поєднання у творчій манері надбань класичної поезії, здобутків шістдесятництва та новітніх європейських віянь. Драматична доля збірки «Правда кличе!» (1958). Мотиви осуду тоталітаризму («Коли помер кривавий Торквемада», «Господь умер, чертог його порожній»), соціальної несправедливості, що панує у суспільстві («Лист прибиральниці до поета»). Любов до рідної мови, гнів, осуд її зрадників («О слово рідне, хто без тебе я?», «Ти зрікся мови рідної» (1955), «Якби я втратив очі, Україно...» (1956)). Штампи «соцреалізму» у наступних поетичних збірках: «Днина» (1960), «На чатах» (1961), «Пальмові віть» (1962) та ін. Етапність збірки «Гранослов» (1968) у творчому самовизначенні поета. Синтез ліризму й інтелектуалізму, поєднання художньої деталі, конкретики з широким узагальнюючим звучанням образу. Поетизація людських почуттів і переживань («Кохання», «Вірність», «Суть»), реалій довкілля («Лоша», «Хліб», «Виноградник»). Філософічність осмислення образів природи у циклі «Литовський ліс» («Все так, як у Чурльоніса», «Питають сосни, де я мешкаю»). Постаті Т. Шевченка (цикл «Учителям і друзям») і М. Рильського (цикл «Гранослов»). Поетичний портрет І. Франка у творах різних років (цикл «Іван Франко», «На етапі», «Франкова криниця») та збірці «Задивлений у будущину» (1986). Засвоєння автором художньо-філософського досвіду великих попередників, уроків їхнього патріотизму та громадянської мужності. Натурфілософія збірки «Сонети подільської осені» (1973).

Збірка інтимної лірики «Таємниця твого обличчя» (1979). Розуміння любові як найвищої життєвої цінності. Драматизм і цілісність почуттів. Образи коханої, жінки («Ніч була ясна, я стежками біг», «Моя любове, ти – як Бог...», «Дівочих непорочних ліній», «Не бійся сивин моєї» та ін.). осмислення феномену кохання у

збірці еротичної лірики «Золоте ябко» (1999). Продовження традицій І. Франка (збірка «Зів'яле листя») і світової еротичної поезії.

Соціально-філософська проблематика збірок «Спіраль» (1984) і «Ялівець» (1989). Збірка «Покаянні псалми» (1994). Щирість і відвертість поетової сповіді. Осуд минулих помилок, прагнення спокутувати їх любов'ю до України, служінням народові. Біблійні мотиви та образи у творах. Лірико-медитативний характер віршів.

Збірка «За нас» (1995, 2004). Громадянський пафос поезії. Осуд війни у Чечні. Перегук із поемою Т. Шевченка «Кавказ».

Образ України у час її поневолення та боротьби за становлення як суверенної держави у збірці «Ностальгія» (1998). Провідний мотив творів – мотив свободи: і особистої, і національної, й інших народів (цикли «Пісні печалі», «Бабин Яр (реквієм)», «Білоруси живі!», «Словацький хрест», «За нас»). Історичні ретроспекції (цикли «Скіфські балади», «Пісня про Богдана»). Засудження яничарства, зради, уславлення борців за волю. Гнівна критика ментальних вад українства, що стають на перешкоді державотворчих устремлень уже вільної нації у поемі «Ностальгія». Образ розп'яття у збірці.

Перекладацька діяльність. Публікація унікальних індивідуальних антологій «Світовий сонет» (1983), «Шекспірові сонети» (1998).

Літературознавчі і критичні праці, зібрані у книгах «Магістралями слова» (1977), «Над глибинами» (1984), «Біля мужнього світла» (1988).

Громадсько-політична і дипломатична діяльність Д. Павличка.

Ліна Костенко

(нар. 1930)

Ліна Костенко – знакова постать української літератури другої половини ХХ століття. Складний шлях у літературу. Основні змістові пласти творчості: історія, пам'ять, зв'язок часових координат, творчість як духовний вимір, сила духу і жертвність митця, місце людини у природі і космічній ієрархії, розділене і нерозділене кохання. Особливості ідіостилю: внутрішній драматизм, філософська заглибленість, апелювання до глибинних народнопоетичних уявлень, довершеність форми, потужний струмінь ліризму, афористичність.

Перші збірки «Проміння землі» (1957), «Вітрила» (1958), «Мандрівки серця» (1961), шістнадцять років вимушеного мовчання і драматична доля збірок «Зоряний інтеграл» (1963) та «Княжа гора» (1972). Епохальний характер збірок «Над берегами вічної ріки» (1977), «Неповторність» (1980), «Сад нетанучих скульптур» (1987), «Вибране» (1989).

Поема-балада «Скіфська одісея». Історична основа твору. Прийом подорожі як спосіб розкриття краси і величі світу прадавнього минулого України. Інтонанційна різноманітність оповіді.

Проблеми відповідальності митця перед своїм талантом і народом, митця і влади у драматичній поемі «Сніг у Флоренції». Образи Старого і Флорентійця як дві іпостасі скульптора Джованфранческо Русичі. Символічний образ статуї зі снігу, алюзії у творі.

Драматична поема «Дума про братів неазовських».

Роман у віршах «Маруся Чурай» (1979). Сюжетна схема роману, полеміка Ліни Костенко з попередніми художніми рецепціями легендарної історії Марусі Чураївни. Багатопроблемність твору, філософічність роздумів про людину і час, настроєвість ліро-психологічних заглиблень. Розмаїтість людських характерів, майстерність їхньої соціально-психологічної індивідуалізації. Образ Марусі Чурай. Трагедія особистості і драма митця. Мотив вірності і зради на особистісному та національному рівні.

Панорамність та епічний потенціал роману у віршах «Берестечко» (1999) – твору-попередження про необхідність об'єднання українців для вирішення націє- і державотворчих завдань. Історична основа, проблематика роману. Критика рабського комплексу малоросійства. Психологізм образу Богдана Хмельницького. Монологічна форма викладу.

Ліна Костенко як еталон для кількох генерацій українських поетів. Публіцистика, відкрита лекція «Гуманітарна аура, або Дефект головного дзеркала». Особливості ідіостилю Ліни Костенко, її місце і роль у сучасному літературному процесі.

Василь Симоненко (1935-1963)

В. Симоненко – яскрава творча індивідуальність з плеяди «шістдесятників». Життєва і творча біографія письменника – «витязя молоді української поезії» (О. Гончар). Трагічна доля митця і його посмертна слава. Спроби влади у 60-і роки «радянлізувати» В. Симоненка, а у 70-ті роки замовчати його творчість. Зрілість думок і справжність почуттів ліричного героя єдиної прижиттєвої збірки поета «Тиша і грім» (1962). Філософське осмислення буття – природи, людини та суспільства, органічний сплав громадянської лірики та інтимних почуттів, посилення іронічно-сатиричного струменя у його посмертній збірці «Земне тяжіння» (1964), препарованій, як і наступні видання «Поезії» (1964), «Лебеді материнства» (1981), владою. «Берег чекань» (1965, 1973) – видана за кордоном книга, куди увійшли вірші, спотворені радянською цензурою та заборонені в УРСР.

Україна – провідний образ художньої спадщини поета. Відживлення поневоленого національного почуття у віршах, що утверджують безсмертя народу, силу синівської любові до рідної землі («Україні», «Задивляюсь у твої зіниці», «Де зараз ви, кати мого народу?», «О земле з переораним чолом»

та ін.). образність і народнопоетична основа поезії «Лебеді материнства». Зв'язок ліричного героя з матір'ю-Україною. Музичне озвучення. Суголосність з творами М. Рильського, В. Сосюри.

Мотив місця поета у житті суспільства й ідея безкорисливого служіння вітчизні у поезії «Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок...». Близькість до творів Т. Шевченка та І. Франка. Політична лірика В. Симоненка антитоталітарного спрямування («Курдському братові», «Гранітні обеліски як медузи», «Монархи», «Брама замку Стюарт», «Балада про зайшого чоловіка», «Хор старійшин з поеми «Фікція»).

«Казка про Дурила» як зразок політичної сатири. Алегоричність розповіді. Використання сатиричних засобів у викритті антилюдяного сталінського режиму. Дитячі казки з підтекстом «Цар Плаксій та Лоскотон» (1963), «Подорож у країну Навпаки» (1964). Соціальна загостреність сатирично-гумористичних творів («До папуг», «Догматики», «Суд», «Містиків»), епітафій («Мандрівка по цвинтарю»), байок («Мудра Паляниця», «Хміль на дубі», «Вовк-миротворець»).

Реабілітація гуманістичної ідеї цінності кожного людського життя у віршах «Ти знаєш, що ти – людина» – своєрідному маніфесті «шістдесятників», «Я... Поет». Протест проти приниження людини праці («Злодій», «Дума про щастя», «Піч») й утвердження безсмертя простої людини («Дід умер», «Баба Онися», «Перший»). Неповторність поетичного вислову при змалюванні образу матері («Одинока матір», «Лебеді материнства», «Матері», «Скільки не судилося страждати»).

Збірка оповідань і новел «Вино з троянд» (1965). Широта тематики, реалізм і психологізм у змалюванні картин життя. Щоденник «Окрайці думок», уперше опублікований за кордоном, – точне діагностування «больових» точок суспільства.

Роль і місце В. Симоненка у процесі відродження української літератури. Художні ознаки його творчості: широта тематичних об'єктів, різноманітність жанрів і художніх форм, простота строфічної будови вірша, ощадність і експресія поетичного слова, єдність громадянських і особистих мотивів, публіцистичності і ліризму.

Микола Вінграновський

(1936-2004)

Поет-шістдесятник, прозаїк, сценарист, кінорежисер, кіноактор. Вплив О. Довженка на становлення творчої індивідуальності митця.

Поетичний дебют 1957 р. Добірка віршів у г. «Літературна Україна» (1961), перша збірка «Атомні прелюди» (1962). Основні мотиви. Зниження публіцистичного тону, суб'єктивність сприйняття естетизованого світу природи у збірці «Сто поезій» (1967), що зазнала цензурних втручань. Драматизм почуттів,

відхід від загальносупільної тематики до мікросвіту людської душі та натурфілософії у «тихій» поезії М. Вінграновського 70-80-х років. Збірки «На срібнім березі» (1980), «Київ» (1982), «Губами теплими і оком золотим» (1984). Розмаїтість жанрів і віршових форм: сонет і елегія, романс і станси, гекзаметр і елегійний дистих, верлібр і хоку тощо. Своєрідність інтимної лірики поета (збірка «Цю жінку я люблю», 1990). Безперервність ліричного сюжету його книг.

Довженківська стилістика ранніх повістей «Світ без війни» (1958) і «Президент» (1960). Повісті «Первінка» (1971), «Сіроманець» (1977), «В глибині дощів» (1979), «Літо на Десні» (1983), «Кінь на вечірній зорі» (1987). Аналітизм, ліризм і романтична піднесеність, гумористично-іронічна тональність творів, їх «кінематографічність» і «біографічність». Образ героя-підлітка. Суголосність творам О. Довженка («Літо на Десні» – «Зачарована Десна») і Гр. Тютюнника («Облога», «Климко», «Вогник далеко в степу»). Розвиток «химерної лінії в українській прозі («Сіроманець»).

Осмилення трагічних подій національної історії у романі «Северин Наливайко» (1966), високо оціненому сучасною критикою. Жанрова своєрідність твору, його «химерність». Вплив поезики кіномистецтва. Постать головного героя Северина Наливайка – улюбленого історичного діяча автора.

Спогади про О. Довженка («Рік з Довженком», 1975).

Робота у кіно як актора (дебютна роль Івана Орлюка – головного героя фільму «Повість полум'яних літ» за сценарієм О. Довженка, 1961) і режисера: фільми художні («Дума про Британку» – за трагедією Ю. Яновського, 1969; «Климко» – за творами Гр. Тютюнника, 1984; та ін.) і документальні («Слово про Андрія Малишка», «Довженко. Щоденник 1941-1945 рр.» та ін.).

Іван Драч (нар. 1936)

І. Драч – реформатор української поезії. Пошуки у галузі змісту і форми поетичного слова: «Художнику – немає скutih норм. Він – норма сам, він сам в своєму стилі». Особливості художнього мислення письменника: насичений ланцюг асоціацій; прозорі образи, глибоко закорінені у фольклорну традицію, водночас складні метафори і багаторівневі символи; поєднання філософичності і буденних картин з глибоко прихованим підтекстом.

Ранній період творчості (1961-1972): поема «Ніж у сонці» (1961), збірки «Соняшник» (1962), «Протуберанці серця» (1965), «Балада буднів» (1967), «До джерела» (1972). Актуальність тематики, новизна метафоричної образності і поетичної форми. Обстоювання естетики модернізму, романтичний стиль письма.

Данина ідеологічним стереотипам і водночас морально-філософське осмилення національної трагедії українців доби тоталітаризму у «феєричній трагедії», «Ніж у сонці». Образ України і Сонця. Постать ліричного героя.

Новаторство у жанрі балади – одному з найбільш улюблених жанрів письменника. Використання прийому «подиву» як засобу пізнання, асоціативність і незвичність описів, ситуацій, образності: «Балада золотої Цибулі», «Балада про соняшник», «Крила».

Мотив духовного, морального забезпечення науково-технічного прогресу («Балада ДНК...», «Балада про кібернетичний собор», «На дні роси...»).

Проблема людини як неповторної особистості, центру світобудови. Поетизація праці, бажання возвеличити людину, що творить добро, її високі морально-етичні якості як основа будь-якої творчої діяльності («Балада про Сар'янів та Ван-Гогів», цикл «Мачинка», «Етюд про хліб», «Балада про батька»). Образ Шевченка як захисника народу, його духовної опори у поемі-симфонії «Смерть Шевченка». Своєрідність композиції твору.

Період мистецької самореалізації (1973-1986): збірки «Сонячний фенікс» (1978), «Сонце і слово» (1979), «Шабля і хустина» (1981), «Теліжинці» (1985). Образне і жанрове багатство, палітра естетичних відкриттів, утвердження на засадах неомодерністського стилю.

Співвідношення творчого начала та особистої долі у драматичній поемі «Соловейко-Сольвейг» (1978). Історія становлення митця й усвідомлення свого найголовнішого призначення – бути жінкою, матір'ю через еволюцію характеру Марини Турчин.

Поступки офіційній ідеології у віршах збірок «Корінь і крона» (1974), «Київське небо» (1976), «Американський зошит» (1980). Глибоке розкриття народного характеру у збірці «Теліженці», присвяченій землякам поета.

Зрілий період творчості (від 1986 р.): збірки «Храм сонця» (1988), «Лист до калини» (1994), «Вогонь з попелу» (1995), «Сізіфів меч» (1999). Звернення до гострих проблем сучасності і досвіду історії. Синтез глобальних, загальнолюдських проблем – і глибоко особистісного. Осуд репресій («Куди йдемо?...», «Шворня забив...», «Пам'ятник ночі»), духовних виразок суспільства («Тінь», «Ода чесному боягузові») у позацензурних творах 60-х років, що поширювалися у списках. Злободенні, часом іронічні вірші на теми національного життя («Повертаючись з Праги», «Вірш, прочитаний на Із'їзді Руху», «Український regretuum mobile, або Машина української незалежності», «Я п'ять років займався політикою»), роздуми над уроками ближнього чи далекого минулого («Биківня», «Йосип Сліпий», «Батурин», «Розмова з бабою Історією»). Шевченкіана поета («Моя Шевченкіана», «На Шевченкові роковини 1994 року»).

Поема «Чорнобильська Мадонна» (1988). Жанрова специфіка твору. Мозаїчність композиції. Ідея зв'язку історичного минулого, сучасного та майбутнього народу, відповідальність за розвиток історії у загальнолюдських масштабах і у суто національному вимірі. Високий гуманізм поеми.

Поліфонічність образу мадонни. Новаторське переосмислення образу матері, втілення у ньому загальнолюдських гуманістичних норма моралі. Біблійно-християнська символіка.

Робота у кіно (фільми за сценаріями письменника «Камінний хрест», «Пропала грамота», «Зона» та ін.) і театрі. Книжка літературно-критичних статей і есе «Духовний меч» (1983).

Роль І. Драча – громадського діяча і політика – у виборенні державної незалежності України. Місце письменника у сучасному літературному процесі, вплив на його подальший розвиток.

Василь Стус (1938-1985)

Коротке і яскраве життя В. Стуса – приклад служіння поета-«шістдесятника» високим ідеалам. Трагічна доля письменника-патріота за умов комуністичного режиму. Його стрімка еволюція від культурологічних позицій «шістдесятництва» до свідомості послідовного правозахисника, до націєцентричного світобачення та гуманістичного екзистенціалізму. Участь у дисидентському русі, у боротьбі за відродження духовності, національні та демократичні права людини. Переслідування і заборона друкуватися. Арешти й перебування у таборах, розвиток традицій української «в'язничної» лірики, загибель у карцері.

Осмислена опозиція В. Стуса нормативам «соціалістичного реалізму». Обґрунтування принципів «естетики страждання» як шляху подолання абсурду буття. Визначення концептуального кредо митця у вірші «Молодий Гете»: основне ідейне джерело – усвідомлення й органічне володіння внутрішньою свободою, безперервна емоційна «відкритість» життю.

Найважливіші видання за рубежем: «Зимові дерева» (Брюсель, 1970), «Свіча в свічаді» (Мюнхен, 1977), «Палімпсести» (Мюнхен, 1986), «Веселий цвинтар» (Варшава, 1990) і найповніше видання в Україні: «Твори» у чотирьох томах, шести книга (Львів, 1994-1997).

Дебютна збірка «Круговерть», що відбила світорозуміння «шістдесятників». Подальший рух лірики В. Стуса від експериментаторського формотворення («Зимові дерева») до загостреної іронії, вишуканої семантичної гри («Веселий цвинтар») та заглиблення в екзистенціальну проблематику («Палімпсести»). Верлібровий характер збірки «Птах душі», вилученої кадебістами.

Мотиви патріотизму, осуду тоталітаризму, абсурду радянської дійсності; своєрідність і неоднозначність сприйняття образ України: гаряча любов до рідної землі, гостре почуття ностальгії – гнівне несприйняття покори, пасивності, байдужості народу; розвиток у ліриці традицій Т. Шевченка, П. Куліша, І. Франка у відтворенні образу України, глибоко особистісне його

сприйняття поетом: «О землі втрачена, явився...», «За мною Київ тягнеться у снах», «На колимському морозі калина», «Присмеркові сутінки опали», «Довкола мене цвинтар душ», «Тагіл. Зима. Шістдесят перший рік», «Ось вам сонце», «Яка нестерпна рідна чужина» та ін. Яскраве розкриття світу ліричного героя – борця за волю України у віршах «Верни до мене, пам'яте моя», «Верстаю шлях по вимерзлій пустелі» та ін.

Історіософські візії митця («За літописом Самовидця», «Сто років як сконала Січ», «Трени М. Г. Чернишевського»). Екзистенціальна проблематика у творах «В мені уже народжується Бог», «Крізь сотні сумнівів я йду до тебе», «Господи, гніву пречистого», «У цьому полі, синьому, як льон», «Як добре те, що смерті не боюсь я» та ін.

Мотиви інтимної лірики. Туга за Батьківщиною, за рідними та близькими («Весь обшир мій – чотири на чотири», «У порожній кімнаті», «Вберино білу сукню», «Весняний вечір. Молоді тумани», «Наснилося, з розлуки наверхлося», «На Колімі запахло чебрецем»).

Літературно-критична діяльність. Дослідження творчості П. Тичини («Феномен доби») і В. Свідзинського («Зникне розцвітання»). Публіцистика. Перекладацтво.

Творчість В. Стуса у контексті української та світової літератури. Висунення на присудження Нобелівської премії як всесвітнє визнання його поетичного таланту. Присвоєння звання «Героя України» (2005). Вплив на подальший розвиток вітчизняної літератури, культури та духовності.

Борис Олійник

(нар. 1935)

Життєвий і творчий шлях митця. Перші збірки: «Б'ють у крицю ковалі» (1962), «Двадцятий вал» (1964), «Вибір» (1965). Пафос боротьби, завзяття, максималізм віршів.

Вірш «Вибір». Морально-етичні категорії у поетичному світі Бориса Олійника. Поема «Урок» (1975), в основі якої виховна бесіда батька з сином. Виразно дидактичний вірш «В оборону хліба». «Пісня про матір»: образ матері як утвердження етичної норми. Твори, присвячені материнській темі: «Ялинка», «Диптих», «Мати сіяла сон...», «Мати наша – сивая горлиця», «Мамо, вечір догоря», «Стою на землі», «Та було у матері чотири сини».

Основні образно-стильові площини. Місце поета в сучасному літературному процесі відродження української літератури.

Поети «Нью-Йоркської групи»

Пошуки творчої еміграції на теренах Америки: подолання кризи українського письменства, уникання прямолінійних заангажованих мотивів, переосмислення досвіду світової модерністської та авангардистської лірики при збереженні зв'язків з етногенетичною пам'яттю свого народу. Виникнення на

цій основі «ню-йоркської групи» (Б. Рубчак, Б. Бойчук, Ю. Тарнавський, Віра Вовк, Емма Андієвська, Патриція Килина та ін.).

Тяжіння до поетики сюрреалізму, до філологічної гри в поезії Б. Рубчака (збірки «Камінний сад», 1956; «Промениста зрада», 1960; «Дівчині без країни», 1963; «Особиста Кліо», 1967); «Марену топити», 1983.

Врівноваження модерного, урбанізованого мислення мотивами платонічного кохання на лоні природи в доробку Б. Бойчука (збірки «Час болу», 1957; «Спомини любові», 1963; «Вірші для Мехіко», 1964; «Мандрівка тіл», 1967; «Вірші, вибрані й передостанні», 1976 та ін.). жорстокуватий раціоналізм поетичної рефлексії Ю. Тарнавського, позначений впливом філософії екзистенціалізму (збірки «Життя в місті», 1956; «Пополудні в Покіпсі», 1960; «Ідеалізована біографія», 1964; «Спомини», 1964; «Без Еспанії», 1969; «Поезії про ніщо і інші поезії на ту саму тему», 1970; «Ось, як я видужую», 1978 та ін.), прозові (роман «Шляхи», 1961) і драматичні («бх0», 1998) твори.

Завзяття словотворчого експериментарства, пошуки несподіваних формотворчих ефектів у сюрреалістичній поезії Е. Андієвської (збірки «Поезія», 1951; «Народження ідола», 1951; «Риба і розмір», 1961; «Кути опостінь», 1963 та ін.). тенденція герметизації віршованого тексту в її збірках 80-х років («Кав'ярня», «Спокуси святого Антонія», «Вігілії», «Архітектурні ансамблі»), елементи символізації, синтаксис і фоніка такої поезії. Новелістика (збірки «Подорож», 1955; «Тигри», «Джалапіта», обидві – 1962) та романістика Е. Андієвської («Геростати», 1970; «Роман про добру людину», 1973; «Роман про людське призначення», 1982), художнє переосмислення ідей Платона та К. Кастанеди. Проблематика міфотворчості як пошуку цілісного художнього бачення.

Літературний процес другої половини ХХ століття. Проза.

Драматургія.

**Олесь Гончар
(1918-1995)**

Патріарх української літератури ХХ ст., академік НАН України, гордість української культури. Біографія письменника.

Особливості ранніх творів – новел «Іван Мостовий», «Черешні цвітуть», «Орля», повісті про події весни і літа 1933 р. «Стокозове поле» (1941), оповідань «Цілюща вода», «Подруги», «Пальма», «Нехай живе життя», «Халяра» та ін.

Художні особливості новели «Модри Камень», її вплив на долю автора. Трилогія «Прапороносці» (1946-1948): відповідність вимогам пануючої

ідеології і водночас гуманістичний пафос визволення людини та протест проти війни як аномалії людського життя. Складна сюжетика твору, нашарування багатьох сюжетів-долей, романтизація людських характерів, почуттів і жорстокий реалізм у зображенні війни, її потворних сторін з позиції свідка та безпосереднього учасника. Національна визначеність героїв (Черниш, Хасцький, Маковейчик, Гай, брати Блаженки). Подальша розробка теми війни у повісті «Земля гуде» (1947), оповіданнях і новелах «Весна за Моравою», «Ллонка», «На озері Балатон», «Гори співають» та ін., кіноповісті «Партизанська іскра» (1955).

Морально-етичні проблеми повоєнного життя у збірках оповідань «Південь» (1951), «Чари-комиші» (1958), «Маша з Верховини» (1959), повістях «Микита Братусь» (1951) і «Щоб світився вогник» (1955). Вплив «теорії» безконфліктності на твори.

Звернення до історичної теми в диалогії «Таврія» (1952) і «Перекоп» (1957). Колоритні картини життя людей українського Півдня, акцент на соціально-класових чинниках зображуваних суспільних процесів, осудження шовінізму.

Роман «Людина і зброя» (1960). Звернення автора до трагічних подій початку війни, показ її антигуманного, протиприродного характеру й утвердження духовного стоїцизму людини в межовій ситуації життя і смерті, гітлерівського і сталінського тоталітаризму. Автобіографічні елементи у творі. Образи Богдана Колосовського та інших студбатівців.

Роман «Циклон» (1970) як своєрідне продовження «Людини і зброї». Мотив випробування людини циклонами: суспільним (фашистське нашествя) і природним, що відкриває в ній незнищенне начало людяності. Роздуми письменника про мистецтво та його місце в житті.

Роман у новелах «Тронка» (1963). Особливості архітектоніки та образної системи. Гуманістичний пафос, поліфонізм проблематики, антикультівський мотив твору.

Колізії навколо роману «Собор» (1968): гоніння на письменника, доля твору. Гострота й актуальність роману, його багатопроблемність. Особливості композиційно-сюжетної побудови. Образна система (Микола Баглай, Ізот Лобода, Єлька, Володька Лобода), питання про Будівника і Руйнача, ремінісцентно запозичене з поеми Т. Шевченка «Сон» («Той мурує, той руйнує...»). Наскрізний образ Собору, його складне конотаційне поле.

Морально-етичні колізії в повісті «Бригантина» (1973) і романі «Берег любові» (1976). Стривоженість автора виявами духовного нездоров'я суспільства. Негативний вплив ідеологічного тиску на твори.

Роман «Твоя зоря» (1980): філософське осмислення долі людини і всієї планети у ХХ ст. Своєрідність сюжетної побудови. Постать Кирила Заболотного. Образи дороги, «слов'янської Мадонни». Метафоризм оповіді, багатство асоціацій у творі. Повість «Далекі вогнища» (1986) як частина романного задуму автора.

Спостереження письменника над психологією руїнництва в різних виявах і варіантах і протиставлення їй духовно-будівничого спрямування життя в малій прозі 80-х рр. («Геній в обмотках», «Корида», «Чорний яр», «Двоє в ночі», «Спогад про океан»).

«Поетичний реалізм» як самозначення індивідуального стилю письменника і спроба подолати естетичну нормативність «соцреалізму». Планетарність художнього мислення, синтез романтики і реалізму, високих почувань і життєвої конкретики, віри в людину і розуміння її недосконалості, ліричності і публіцистичності – основні риси творчої манери прозаїка.

Публіцистичні та літературно-критичні виступи письменника: книги «Про наше письменство» (1972), «Письменницькі роздуми» (1980), «Чим живемо» (1991).

Значення мужнього і талановитого слова О. Гончара для української культури, його громадська діяльність і тверда письменницька позиція.

Місце творчості О. Гончара у національній і світовій літературі та культурі.

Михайло Стельмах (1912-1983)

Життєвий і творчий шлях Михайла Стельмаха – письменника-академіка й ученого-фольклориста. Поетичний доробок. Художній образ краси людської праці в дебютній збірці «Добрий ранок» (1941). Патріотична наснаженість віршів періоду війни (збірки «За ясні зорі», 1942; «Провесінь», 1942). Громадянська, пейзажна й інтимна лірика повоєнних років: збірки «Шляхи світання» (1948) і «Жито сили набирається» (1954). Фольклорна закоріненість образної системи і поезики творів.

Збірка новел «Березовий сік» (1943) – входження письменника у прозу. Геройко-романтичний характер відображення подій війни. Велика проза М. Стельмаха – митця широкого епічного таланту, співця хліборобської праці, літописця долі українського села на тлі глобальних потрясінь ХХ ст. Вічне протиставлення проблем добра і зла, правди і кривди з позицій народної філософії, висока патетичність, романтична піднесеність і тонкий ліризм його прозового слова. Розвиток письменником традицій лірико-романтичної стильової течії в українській літературі. Багатоаспектність фольклорних впливів на ідіостиль

М. Стельмаха. Негативний вплив «соціального замовлення», вимог методу «соцреалізму» на створення художньої картини світу.

Епічний цикл «Велика рідня» (1949-1951), «Кров людська – не водиця» (1957), «Хліб і сіль» (1959): майстерне творення людських характерів, глибоке розкриття внутрішнього світу персонажів, багатство зображально-виражальних можливостей прозового слова.

Художнє відтворення гострих проблем селянського життя в романі «Правда і кривда» (1961). Композиція і сюжет. Універсальний зміст фольклорних образів правди і кривди. Засудження фашизму і сталінізму. Ідея безсмертя народу, його моральної вищості над кривдниками. Система образів-персонажів. Марко Безсмертний і Григорій Задніпровський як втілення етичного ідеалу автора. Жіночі образи. Негативні типи. Дискусія навколо твору.

Автобіографічні повісті «Гуси-лебеді летять» (1964) і «Щедрий вечір» (1967) як ключ до розуміння формування творчої особистості письменника. Образ Михайлика. Ліризм і оптимізм творів, їж фольклорна основа; багатство і поетичність мови.

Роман «Дума про тебе» (1969) – своєрідне продовження автобіографічної дилогії. Багатопланове зображення життя українського села 30-х – початку 40-х рр. як вираження одвічної боротьби добра і зла, любові і ненависті. Ліризм і романтичність у змалюванні образів Богдана Романишина та Ярини Безкоровайної, стосунків героїв. Використання принципу поетичного паралелізму у творі.

Роман «Чотири броди» (1979) – останній у доробку прозаїка. Жанрова своєрідність твору. Звернення до трагічних сторінок минулого, зокрема голодомору і репресій 30-х рр. Утвердження духовної витривалості народу, його вірності ідеалам добра і справедливості. Символічні образи ріки і чотирьох бродів. Система персонажів. Постаць Данила Бондаренка. Доля роману.

М. Стельмах-драматург. Його романи як основа драм «Кров людська – не водиця» (1958), «Правда і кривда» (1965), «На Івана Купала (Дума про Морозенка» (1966), «Дума про любов» (1971). «Трагедія-гімн» «Зачарований вітряк» (1967). Героїко-романтичний стиль творів. Комедії «Золота метелиця» (1957) і «Кум королю» (1968).

Твори для дітей: книги «Жнива» (1951), «Бурундукова сім'я» (1963), «Журавель» (1970), «Ой весна-зоряночка» (1977) та ін.

Фольклористична діяльність. Наукові праці.

Роль творчості М. Стельмаха в розвитку української літератури.

**Василь Барка
(1908-2003)**

Життя і творчість В. Барки (В. Очерета) – поета, прозаїка і драматурга, літературознавця, критика і перекладача: від романтичного пориву до чернецтва у миру. Генеза творчості: фольклорні джерела, барокова поезія, світ Святого Письма, традиції і досвід Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, М. Коцюбинського, В. Стефаника, шукання новітніх модерних (символізм) і авангардних (футуризм) течій. Контрастність двох перших поетичних збірок: «Шляхи» (1930) – щире одкровення молодого поета, оцінене радянською критикою як «класово-ворожа вилазка в поезії», і «Цехи» (1932) – збірка «виробничих» віршів, вимушена спроба митця писати у дусі «пролетпоезії». Припинення літературної діяльності. Виїзд на Кубань і Кавказ. Захист кандидатської дисертації «Стиль «Божественної комедії» Данте» (Москва, 1940). Участь у війні, поневіряння на окупованій території, перебування у Німеччині, пошук нової долі у США.

Відновлення художньої творчості в еміграції. Поетичні збірки «Апостоли» (1946), «Білий світ» (1947), «Псалом голубиного поля» (1958), «Лірник» (1968). Проблеми пошуку гармонії між людиною і світом, людиною і космосом, людиною і творцем світу. Розробка теми земного кохання у протистоянні духовному світу у збірці «Океан» (1959). Розуміння кохання двох як найвищого сенсу життя, вираження краси і гармонії світу та заперечення людського зла. Поема «Судний степ» (1954-1984), присвячена тисячоліттю християнства в Україні. Роман у віршах «Свідок для сонця шестикрилих» (1986). Ідея внутрішньої боротьби сучасно людини між вірою та сумнівом. Монументалізм твору. Антитоталітарний пафос романів «Рай» (1958) і «Едеміти» (1985). Відтворення трагічних подій голодомору 1933 року у романі «Жовтий князь» (1963). Три плани твору: реалістичний, психологічний і духовний. Роман-притча «Спокутник і ключі землі» (1992).

Домінанта мистецького доробку письменника – «вища могутність духовна – світло віри» (В. Барка). Медитативність, виразна релігійність і біблійна основа поезії. Асоціативність і метафоричність, міфологічність і притчевість художнього мислення письменника. Особливості художньої палітри: поєднання символізму з елементами імпресіонізму, футуризму, бароко, тяжіння до фольклорної стихії, казковості.

Літературознавчі праці та есеї В. Барки «Жайворонкові джерела» (1956), «Уваги про поезію старовинну і сучасну» (1958), «Правда Кобзаря», «Творчість», «Хліборобський Орфей, або Кларнетизм» (всі – 1961), «Вершник неба» (1965).

Сучасна рецепція творчості В. Барки.

Павло Загребельний (1924 - 2009)

Павло Загребельний – визнаний майстер історичного роману другої половини ХХ ст. Проза 50-х р.: збірки оповідань і новел «Каховські

оповідання», 1953 (у співав.); («Степові квіти», 1955; «Учитель», 1957; «Новели морського узбережжя», 1958), повісті «Марево», «Там, де співають жайворонки» (обидві – 1956), «Дума про невмирущого» (1957) як шлях пошуку власного стилю.

Роман – основний жанр письменника. Пригодницька лінія в дилогії «Європа 45» (1959), «Європа. Захід» (1961), романах «Шепіт» (1966), «Добрий диявол» (1967).

Спроба відійти від стереотипів «виробничої» прози в романі «Спека» (1960), трилогії «З погляду вічності» (1970), «Переходимо до любові» (1971), «Намилена трава» (1974). Невимушеність оповіді, її інформативність, гумористично-іронічна тональність. Оригінальність композиції аналітично-проблемного роману «День для прийдешнього» (1963), присвяченого життю наукової інтелігенції. Продовження теми в романі «Розгін» (1976). Осмислення проблеми протистояння таланту і посередності в образах героїв-антиподів Карна ля і Кучмієнка. Фольклорно-химерна основа дилогії «Левине серце» (1978) і «Вигнання з раю» (1958). Критика негативних суспільних явищ часів «застою» в романі «Південний комфорт» (1984). Антикультівський пафос повісті «В-ван» (1988).

Історична романістика П. Загребельного. Її аналітизм, полемічність, філософська наснаженість, оригінальність форми. Роман «Диво» (1968): композиційно-сюжетна своєрідність, наскрізний образ Софії Київської, центральна постать Сивоока – талановитого здочого з народу, багатотональність характерів і картин. Суголосність ідей роману «Диво» і роману «Собор» О. Гончара. Звернення до часів Київської Русі в романах «Первоміст» (1972) і «Смерть у Києві» (1973). Образи видатних українських жінок у романах «Євпраксія» (1975) і «Роксолана» (1980). Розкриття внутрішнього світу думок і почувань героїнь, які прагнуть відстояти свою людську гідність. Доба Хмельниччини в «суб'єктивній епопеї» (В. Дончик. «Я, Богдан (Сповідь у славі)», 1983). Монологічна структура твору, різноаспектність зображення образу Богдана Хмельницького – державця, полководця і яскравої, сповненої суперечностей особистості. Багатовікова історія України в романі «Тисячолітній Миколай» (1994). Елементи художньої умовності у творі.

Сучасність як тематична домінанта прози письменника 90-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ ст. «Повість абсурду» (П. Загребельний) радянської дійсності «Гола душа (Сповідь перед мікрофоном)» (1992).

Пригодницько-детективні повісті «Ангельська плоть» (1993), «Попіл снігів» (1995) і роман «Зона особливої охорони» (1999). Гротескно-сатиричне зображення постколоніального суспільства в романах «Юлія, або Запрошення до самогубства» (2001), «Брухт» (2002), «Стовпотворіння: Деревяна книжечка

про кумедну державу» і «Кавтаклізма, або Кошмарна пригода в Європейському домі: Текст для самозакоханого актора» (обидва – 2004).

П'єси письменника як драматургічні версії романів «День для прийдешнього» («Хто за? Хто проти?», 1967), «З погляду вічності» («І земля скакала мені навстріч», 1976), «Розгін» («Межі спокою», 1982).

Літературно-критичні та публіцистичні статті й есе (збірник «Неложними устами», 1981).

Євген Гуцало (1937-1995)

Яскравий представник покоління «шістдесятників», прозаїк, поет, публіцист. Чинники формування письменника, його світогляду. Вплив народного середовища, фольклорної традиції. Творчість Є. Гуцала як реалізація заповітної ідеї «написати українську душу... українською мовою». Збірки малої прози «Людина серед людей» (1962), «Яблука осіннього саду» (1964), «Скупана в любистку» (1965), «Запах кропу» (1969) та ін.

Осмилення проблеми «людина і земля» у складних обставинах повоєнного часу. Реалізм і точність відтворення дійсності («Весняна скрипочка згори», «Спомин про синю весну», «Прелюдія весни», «Липневий дощ» та ін.). Морально-етична проблематика, глибина відображення душі звичайної людини, багатства її духовного життя у творах «Ходімо до мене, Іване», «Скупана в любистку», «Олянка», «Ликова», «Жартували з Катериною» та ін. Особливості розкриття теми матері («Запах кропу», «Копитами збито», «Сльози землі», «Образ матері» ін.).

Стильова своєрідність малої прози. Ліризм як форма суспільної опозиції автора. Жанрові особливості. Поєднання класичної форми та нового способу моделювання дійсності. Авторський жанр новели-пісні («Пісня про мить», «Пісня про Високі Гори», «Пісня про стару хату» та ін.). Роль музикального начала в новелах Є. Гуцала. Прогресування елементів автобіографізму, розширення функції оповідача. Особливості «образу автора».

Драматизм воєнної та повоєнної дійсності в повістях «Мертва зона» (1967), «Родинне вогнище» (1968, ін. назва – «Мати своїх дітей») і «Подорожні» (1969). Розуміння війни як антигуманного явища, протиставлення народної моралі офіційній ідеології. Об'єктивно-реалістична манера оповіді. Тенденційна критика повістей «Мертва зона» і «Родинне вогнище», вилучення їх з літературного процесу.

Лірико-психологічна стихія повістєвої диалогії з життя вчительства «Сільські вчителі» (1971) і «Шкільний хліб» (1973). Центральний образ Олени Левівни.

«Міська» тема в повісті «Двоє на святі кохання» (1973). Образ рефлектуючого героя-маргінала Івана Поляруша як вияв духовної опозиції письменника. Заборона книжкового видання твору.

«Ексцентричні» (Є. Гуцало) оповідання збірок «Полювання з гончим псом» (1980), «Мистецтво подобатись жінкам» (1986), «Імпровізація плоті: Епос-ерос» (1993) та ін. – своєрідний український аналог «Декамерона» Дж. Бокаччо. Засоби гротеску, трагедії, бурлеску у творах.

«Химерний» роман-трилогія «Позичений чоловік» (1981), «Приватне життя феномена» (1982), «Парад планет» (1984). Гротескна форма осмислення дійсності, активне використання народного гумору та фразеології у творах. Головний герой Хома Прищепа як сучасна трансформація фольклорного образу, носій кращих рис національного характеру.

Переосмислення драматичних сторінок історії народу в повістях «Голодомор» і «Безголов'я» (збірка «Сльози божої матері», 1990).

Твори для дітей (збірки «Олень Август», 1965; «Саййора», 1980; «Пролетіли коні», 1984 та ін.): позиція людських стосунків, жанрово-стильова різноманітність.

Ліричне осягнення світу у збірках поезій «Письмо землі» (1981), «Час і простір» (1983), «Живемо на зорі» (1984), «Напередодні нинішнього дня» (1989).

Публіцистика 90-х рр. антиімперський пафос статей «Ментальність орди, або ж творення «Євроазійського простору», «Знак Чечні» та ін. (книга «Ментальність орди», 1996).

Еволюція розвитку літературно-критичної думки про творчість Є. Гуцала.

Григорій Тютюнник (1931-1980)

Григорій (Григорій) Михайлович Тютюнник – довершений майстер малої прози, «блискучий новеліст і повістяр» (О. Гончар), «певний підсумок у нашому національному бутті» (П. Мовчан). Творчість прозаїка у контексті «шістдесятників», участь у розширенні жанрово-стильового потенціалу української літератури 60-70-х років. Позначення досвіду важкого життя сина репресованого, очевидця колективізації та війни, сучасника «принад» соціалістичного ладу на творчості письменника, стимулювання до неї з боку брата – письменника Григорія Тютюнника, автора роману «Вир». Пошуки власного шляху у літературі, реалізація стильової манери неореалізму в оповіданнях і повістях як відповідної іманентним характеристикам таланту. Життєве кредо: «Я боюся безслідно прожити життя...». Здатність письменника у звичайних, буденних реаліях життя бачити глибинну сутність. Ідея людяності і добра – наріжний камінь творчості. Герої прози Гр. Тютюнника як носії української

ментальності в її кращих проявах – працьовитості, закоханості у красу природи, мрійливості. Щирості. Доброзичливості, милосердя.

Новаторські пошуки у першій збірці оповідань «Зав'язь» (1966). Аналіз душі простих людей, висвітлення її протистоянь абсурдній (банальній) дійсності у збірках «Деревій» (1969), «Батьківські пороги» (1972), «Крайнебо» (1975), «Коріння» (1976). Оголений драматизм людської душі, жорстоке нарративне письмо малої прози («Деревій», «Три зозулі з поклоном», «Три плачі над Степаном», «Смерть кавалерам» та ін.). Маргінальні мотиви і характери в оповіданнях «Син приїхав» і «Оддавали Катрю», повісті «День мій суботній». Ліризм поезії у прозі з циклу «Крайнебо».

Розкриття колізій ініціації як змушення дитячої душі у трагічній ситуації війни та важких повоєнних років у повістях «Облога» (1969), «Климко» (1976), «Вогник далеко в степу» (1979). Автобіографізм творів.

Аналіз внутрішнього світу сучасника у незакінченій повісті «Житіє Артема Безвіконного», жанрова переінтерпретація, автопровіденціальний мотив твору.

Усунення дидактизму у творах для дітей (збірки «Ласочка», 1970; «Лісова сторожка», 1971; «Степова казка», 1979).

Посмертне визнання письменника, сучасні проблеми дослідження його прозового слова.

РОЗДІЛ VI ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Українська література 80-х років ХХ століття

Вступ. Тенденція розвитку української літератури наприкінці ХХ – початку ХХІ століття. Історичні передумови. Зміна характеру розвитку літературного процесу. Пошук мовних естетичних способів моделювання й зображення дійсності. Типи дискурсів у сучасній українській літературі (модерний, неомодерний, заповідально-селянський, постмодерний).

Постмодернізм як мистецько-культурний феномен кінця ХХ – початку ХХІ століття. Причини виникнення постмодернізму (продукт постіндустріальної «постчорнобильської» епохи). Онтологічний, гносеологічний та естетичний вияви постмодерну.

Літературні угруповання та об'єднання, їх лідери : Національна спілка письменників, АУП (Асоціація українських письменників), асоціація «Нова література»; «Бу-Ба-Бу», «Нова дегенерація», «Пропала грамота», «Західний вітер», «ЛуГоСад», «500», «Червона фіра»).

Сучасний літературно – мистецький процес в українській літературі (кінець ХХ – початок ХХІ століття).

Огляд публікацій журналів «Сучасність», «Слово і час», «Київ», «Дзвін», «Четвер» тощо, газети «Літературна Україна»

Покоління вісімдесятників – свідок краху тоталітарної системи

Апокаліптичне світовідчуття, тяжіння до заперечення й розвінчання. Руйнування радянських комплексів і стереотипів у житті й літературі. Іронія і сарказм. Гра. Пошук нової мови. Показ ворожнечі, безвартості цінностей, що раніше були предметом оспівування, звеличення. Карнавалізація. Маскарад. Очищувальна роль літератури. «Стилістичне розбишацтво».

Валерій Шевчук

(1939 р. нар.)

Життя і творчість митця. Особливості світобачення, громадянська позиція. Зв'язок із давньою українською літературою. Використання традицій українського бароко, міфопоетичних образів у художньому творі.

Філософсько-міфологічна основа роману-балади «Дім нагорі» (повість-преамбула та збірка новел «Голос трави»). Особливості композиції. Демонологічні мотиви. Використання традицій європейської балади (сюжет кохання жінки і демонічної сили, трагізм). Розгалуженість сюжету. Барокове поєднання високого (духовного) і низького (буденного): дім на горі як фортеця нашої духовності, душі; підніжжя гори як поле боротьби добра і зла, світла і темряви. Художні деталі та символи у творі, їхня роль. Барокові притчові мотиви і символи (самотність, роздвоєння людини, блудний син, дорога). Жіноче і чоловіче начало у творі. Притчевість образів, епізодів. Глибокий психологізм у розкритті внутрішнього світу героїв. Майстерність у використанні біблійних образів та народних легенд.

Значення творчості Валерія Шевчука в розвитку української літератури. Особливості його стилю.

Ярослав Стельмах

(1949-2001)

Короткі відомості прописьменника та його твори.

Переосмислення канону драматургічного персонажа у ранніх п'єсах Я. Стельмаха: від деперсоналізації до екзистенції. Аналіз ранніх п'єс «Шкільна драма» (інша назва – «Драма в учительській») та «Привіт, Синичко!...». Передумови занепаду моральних орієнтирів особистості – «совка», витоки духовної пасивності сучасників молодого письменника-аналітика.

Зображення у трагікомедії «Синій автомобіль» духовної і творчої кризи письменника. Особливості сюжету й композиції (твір починається з розв'язки). Спогади митця про власне життя. Причини творчих невдач письменника через небажання збагнути складнощі сучасного життя. Постмодерністські мотиви у творі.

Василь Шкляр
(1951 р. нар.)

Український письменник, політичний діяч. «Батько українського бестселера».

Проблема часопросторової організації творів Василя Шкляра.

Романи «Елементал» та «Ключ». Невеликі часові періоди: від трьох – чотирьох місяців у романі «Елементал» до неповного року у «Ключі». Ретросюжет роману «Елементал». Історичний час, авантюрний час в романі «Елементал». Мотиви дороги в романах.

Роман «Чорний ворон» – одна з найдраматичніших і найбільш замовчуваних сторінок української історії, боротьба українських повстанців проти окупаційної влади у 1920-х роках, перша сучасна художня інтерпретація подій Холодного Яру 1920-х років. твір унікальної художньої сили, з потужними деталями, часовим колоритом, глибокою філософією.

Історична та художня правда роману. Жанр художньо-документального роману. Особливості композиції. Любовна сюжетна лінія. Постать отамана Чорного Ворона – Веремія Чорновуса. Образи побратимів Чорного Ворона.

Герої-вовкулаки, містична аура, мотив двійництва (окрім двох «чорних воронів» – отамана й птаха), козачка Дося і сліпа ворожка Євдося.

«Чорний Ворон» Василя Шкляра і «Холодний Яр» Юрія Горліса-Горського.

Василь Герасим'юк
(1956 р. нар.)

Віхи життя і творчості, формування світогляду. Збірки «Смереки» (1982), «Потоки» (1986), «Космацький узір» (1989), «Діти трепети» (1991), «Осінні пси Карпат» (1999), «Серпень за старим стилем» (2000), «Поет у повітрі» (2002), «Була така земля» (2003). Сповідь душі у віршах сучасного поета. Поєднання в них глибинної історичності бачення світу із відчуттям сучасної присутності в ньому. Філософічні роздуми крізь призму художньої деталі: про повноцінне буття людини, її духовне наповнення. Прагнення до вершин духу, творчості, ідеалу («Попелиста осіння смерека»).

«Чоловічий танець». Символічний образ Ісуса Христа. «Жива ватра», «Прийшли вночі: Твій, діду, син умер». Міфологема вогню. Вірш «Прийшли вночі. «Твій, діду, син умер». Містика як співакт кількох індивідів. Ритуал поховання в поезії «Старовинні забави». «Старий Завіт». Гранична ситуація в житті індивіда. Християнське переживання смерті ближнього.

Ігор Римарук
(1958-2008)

Життєвий і творчий шлях. Огляд поетичних збірок «Висока вода», «Упродовж снігопаду», «Нічні голоси».

Збірка «Діва Обида» (2002). Специфіка композиції книжки. Осучаснена біблійна манера. Драматична тональність, філософська спрямованість, релігійна символіка (поезії «Останній біженець із різдвяних легенд», «Різдво»). Піднесені й урочисто величні інтонації, що посилюють дотичність до сакральних текстів давнини. Поєднання естетства з публіцистикою і філософуванням. Вірш «Двадцятилітній» – філософське осмислення краси й сили юності. Глибина й оригінальність метафор, порівнянь, епітетів. Використання кольоропису (Вірші «Хмари», «Біла на білому»).

Наталка Білоцерківець

(1954 р. нар.)

Огляд життя і творчості. Поетика збірок «Підземний вогонь» (1984), «Листопад» (1989). Мотиви творчості – дитинство – юність – смерть – проминальність життя, плинність часу; Батьківщина, спорідненість із поколінням – самотність і самість – місія мистецтва. Драматизм і романтизм – два полюси напруження її ліричного світу. Єдність образу. Синкретичний характер образів (поезії «Іди, Безшумний сніже, темними устами, Мостами, наче сплетеними снами, Дахами...», «Запахи, доторки сняться – молочні, тугі...»). Римування, ритміка і строфіка.

Іван Малкович

(1961 р. нар.)

Літературне угруповання «Бу-Ба-Бу», його засновники. Новий різновид поезії – поетичне шоу. Архетип ліричного героя у творчості бубабістів.

Юрій Андрухович

(1960 р. нар.)

Шлях Юрія Андруховича у літературу. Поетичний дебют Юрія Андруховича. Збірка «Небо і площі». Елегійно-класицистичний характер збірки «Середмістя».

Збірка «Екзотичні птахи і рослини». «Пісня мандрівного спудея» – ключ до розуміння творчого кредо автора. Діалог епох: українське бароко постмодерної необароко в поезіях Ю. Андруховича.

Цикл «Кримінальні сонети». Погляд на повсякденну дійсність як театр абсурду, епатажність; уживання жаргонної лексики, евфемізмів у сонетах «Ніжність», «Азарт», «Життепис», «Мафія».

Збірка «Пісні для мертвого півня». Таємниця назви збірки і назв віршів. Образ півня («... цей образ для мене – щось, що сповнене розпачу, безнадії. І в той же час півень – це бійцівські якості...»).

Роман «Рекреації». Смісл назви твору. Орієнтації на концепцію середньовічної «карнавальної культури й амбівалентності». Бахтінський принцип «багатоголосся» побудови. Використання прийомів розповіді української вертепної драми. Сюжетна канва роману.

Свято Воскресаючого Духа. Проект і програма свята. Роль пучку у програмі його. Промовистість і значущість прізвищ присутніх на карнавальному дійстві.

Мотив карнавального коронування й декоронування Великого Поета, навмисне знесення його з п'єдесталу Пророка і Вождя.

Літературні алюзії у «Рекреаціях», їх доречність і актуальність. Роль вірша Андруховича, прочитаного Мартофляком.

Використання мови різних стилів. Роль картонної таблички з іншомовним написом. Оцінка роману критикою.

Роман «Московіада». Мозаїко-карнавальна композиція, моно-міфологічна схема розгортання сюжету. Один день перебування українського поета Отто фон Ф. У Москві; екстремальні, незвичайні фантастичні пригоди, здіймання до небес і сходження в пекло. Здатність Отто пройти «крізь вогонь, воду і мідні труби» (Олександр Бойко).

Образна палітра; колоритні постаті. Оповідач – текст – читач. Ремінісценції, інтертекстуальні перегуки. Химерне поєднання і переплетення стилів. Ознаки жанру меніппеї.

Глобальні проблеми у творі. Антитоталітарний підтекст роману. Реконструкція символів імперії у текстах «Московіади». Роль власних поетичних текстів із циклу «Листи в Україну». Перегук з підтекстами романів зарубіжних авторів (Ежен Йонеско, Тадеуш Конвіцький). Мовна палітра твору.

Роман «Перверзія». Неоднозначне значення назви твору. (perversus – перекручений, фальшивий, неправдивий).

Венеціанські пригоди Станіслава Перфецького. Версії автора – «видавця» («роман для підлітків»). Безліч версій прочитання (автор – текст – світ-читач).

Перфецький – герой справжній чи примарний – маска. Версії щодо існування героя (доповідь Перфецького). Роман у романі – опера – буф «Орфей у Венеції», її роль у тексті «Перверзії». Символічний образ риби. «Справжнім героєм роману є література» (Оля Гнатюк). Оцінка твору критикою.

Олександр Ірванець

(1961 р. нар.)

Поетична збірка «Любіть!..». Життєвий шлях письменника. Олександр Ірванець – поет, прозаїк, драматург, перекладач (Починав із соцреалізму).

Особливості компонування збірки «Любіть!..». Ранні вірші про девальвацію мрій («Пейзаж з вікна казарми», «О-ля-ля!» – сказав Рембо...»).

Олександр Ірванець – «поет абсолютного слуху». Гра слів, звуків і співзвуч. Приналежність поезії до карнавально-провокаційної течії постмодерністського дискурсу.

Збірка прози «Очамимря», оповідання «Львівська брама».

«Львівська брама» – химерна інтерпретація політичної ситуації в країні. Доля української ідеї. Гра з текстом – автор-текст-читач. Дійові особи. Роль художнього обрамлення. Мова оповідання.

Мовна палітра прози Олександра Ірванця та Юрія Андруховича (практикум).

Особливості постмодерністських текстів Олександра Ірванця, Юрія Андруховича та Віктора Неборака.

Віктор Неборак

(1961 р. нар.)

Збірки поезій «Бурштиновий час», «Літаюча голова», «Alter Ego».

Шлях у літературу Віктора Неборака – «прокуратора» «Бу-Ба-Бу». Творче кредо письменника.

Два есеї. «Мова і поетичне покоління (міркування дилетанта)», «Поезія фіксує слово».

Мотиви тексту «Бубон (сонет, виголошений літаючою Головою)»... губами дивиться доБА... росте поезія з горБА в горбі з грошима боротьБА), «Монолог з псячого приводу», «Пісенька про пана базя».

Феномен нового героя-маски в тексті «Лист». Позиція очікування у вірші «Листи, знайдені у пляшці з-під львівського пива». Метафора блазня у текстах Неборака «Роздум бігу», «Love Story» (мелодрама з п'яти сонетів).

Оксана Забужко

(1960 р. нар.)

Збірки «Травневий іній», «Диригент останньої свічки», «Апостол», «Новий закон Архімеда : Вибрані вірші 1980-1998» (оглядово). Життєвий і творчий шлях письменниці. Поетичний доробок. Вірші «Прощання між зірок», «Поскриптум», «Дорогою до дому». Традиції і новаторство в поетичних текстах.

Вірш «Попелюшка», його актуальність. Постановка поезій «Попелюшка» і «Пані Мержинська» нью-йоркською групою Yara Arts Group. Моноопера В. Балея «Клітемнестра» на текст (англійський переклад) Оксани Забужко. Переклади поетичних текстів європейськими мовами.

Роман «Польові дослідження з українського сексу» (оглядово). Збірка прози «Сестро, сестро».

Повість «Казка про калинову сопілку». Фольклорно-міфологічні джерела. Композиція і сюжет повісті. Ідея єдності роду. Образи. Сильові особливості. Мова твору.

Галина Пагутяк

(1958 р. нар.)

Життєвий шлях Галина Пагутяк. Літературний портрет: романи «Філософський камінь», «Компроміс», «Книга снів і пробуджень», «Смітник Господа нашого»; повісті «Діти», «Повість про Марію і Магдалину», «Лялечка і Мацько», «Гірчичне зерно», «Записки Білого Пташка» – розкриття світу очима дитини; мала проза (кожне оповідання – метафора); цикл поезій «Молитви».

Роман «Слуга з Добромиля». Історично-містичні події, які охоплюють вісім століть – від XII до XX. Композиція роману. Романний сюжет як казкове виокремлення високодуховних концептів традиційної української культури з елементами християнської релігії.

Слуга з Добромиля – дхампір, син мертвого опира і відьми. Історія його життя. Перехідність, що пояснює доволі тонку межу між двома світами, відтвореними у романі – світом містичних істот і світом людей. Гармонія світової організації, якої шукає головний герой. Основні антагоністи – сила Дракона та Золотих Бджіл.

Євген Пашковський

(1962 р.н.)

Романи «Безодня», «Щоденний жезл», стаття «Література як злочин».

Євген Пашковський – прозаїк, есеїст, лідер асоціації «Нова література». Життєвий і творчий шлях письменника. Романи «Свято», «Вовча згряя», «Осінь для ангела», стаття «Література як злочин». Погляд на Спілку письменників України. Ідеологізм романів Євгена Пашковського.

Роман-есеї «Щоденний жезл». Своєрідне зображення «імперії зла» – «мішанини народів і вір..., пекла життя і пекла в людських душах». Поєднання «потому свідомості» з християнською традицією і біблійністю. Мовностилістичні особливості текстів. Критика про твори Євгена Пашковського.

Роман «Осінь для ангела» – твір про зайвий інтелектуалізм та його смертоносний вплив на життя. Безпосередність буття в його трагічності, неповторності й раптовості (Богдан), жінка-супротивниця, що символізує саме так поціновану культуру (Ніна). Протиставлення Богдан-Ніна та Богдан-

Северин. Біблійні притчі й алюзії в романі. Змістова і мовна художність роману.

Костянтин Москалець

(1963 р. нар.)

Поет, прозаїк, перекладач, літературний критик, музикант. Огляд поетичних збірок «Думи» (1989); «*Songe du vieil pelerin*» («Пісня старого пілігрима») (1994); «Нічні пастухи буття» (2001); «Символ троянди» (2001); «Мисливці на снігу» (2011).

Щоденник «Келія Чайної Троянди» (2001). Мотив пошуку справжнього існування, осмислення проблем свободи і творчості.

Новела «Споглядання черешні». Вплив східної філософії. Відстороненість ліричного героя від світу. Символічний твору.

Роман «Вечірній мед» (книга третя, 2003). Риси постмодернізму в романі. Іронія, гра, інтертекстуальні зв'язки. Проблеми бездуховності, неоколоніалізму, денационалізації. Статус письменника у сучасному українському суспільстві.

Література 90-х років ХХ століття. Міленіумне покоління

Покоління **дев'яностників**. Формування в умовах тотальної депресії. Розчарування в національній ідеї, суспільстві, людині. Суб'єктивізм.

Представники: літгурпування «Нова дегенерація», Сергій Жадан, Юрій Бедрик, Тарас Прохасько, Юрій Издрик, Володимир Єшкілев.

Поетичні доробки **Сергія Жадана** та **Ростислава Мельниківа**. Сергій Жадан та Ростислав Мельників – представники творчого угруповання «Червона Фіра».

Сергій Жадан

(1974 р. нар.)

Формування світогляду. Огляд поетичних книжок «Цитатник», «Генерал Юда», «Пепсі». «Цитатник» (1995) – збірка вибраного з попередніх самвидавчих поетичних книжок. Політичний вірш «Цитатник» – роздум над змістом власного «я» в контексті історії і культури України.

Огляд прозових книжок «Гімн демократичної молоді», «Anarchy in the UKR». «Біг Мак» (2003) – збірка шести новел. Відкритість форми.

Відсутність кульмінації і розв'язки. Проблеми втрати телічності, питання сенсу існування, ціни зруйнованих ідеалів.

Літгурт «Нова дегенерація» (Іван Андрусак, Степан Процюк, Іван Ципердюк).

Іван Андрусак

(1968 р. нар.)

Поет, прозаїк, перекладач, літературний критик. Огляд поетичних збірок «Депресивний синдром», «Шарга», «Повернення в Галапагос», «Сад перелітний», «Дерева і води», «Часниковий сік».

Збірка «Отруєння голосом» (1996). Сюрреалістична манера письма. Елітарність, інтелектуальний погляд на світ, ускладнена, часто герметична образність, нагромадження алюзій і символів, надсадний психологізм, відкритість тексту.

Основні мотиви збірки: світоспоглядання, осмислення свого місця серед людей («за овидом терпне самотній сумний рамадан...»); богошукання («Не противлюсь поклонам реліктових стін...»); покликання поета і поезії («Спроба молитви», «Вирок поезії»).

Олесь Ульяненко (1962-2010)

Огляд життя і творчості. Традиції російської «чорнушної прози» 80-х років у творчості письменника.

Роман «Сталінка». Середовище міського дна. Центральні персонажі роману – бомж Лорд-Ион і злочинець Горік Піскар'юв. Тема Сталіна і сталінщини. Антисупільне спрямування ідеології більшовиків і нехтування загальноприйнятими морально-етичними нормами. Знищення релігійної традиції, віри в Бога як основи морального здоров'я народу. Філософське узагальнення теми колективної розплати за гріховні дії батьків. Моральне очищення від гріховного божевілля.

Василь Слапчук (1961 р. нар.)

Поет, прозаїк, літературний критик.

Огляд творчості: книжки «Як довго ця війна тривала», «Гарний настрій», «Йшов їжак бережком», «Зелений ведмедик», «Німа зозуля», «Трикнижжя Явіна: максими і простотаки», «Укол годинниковою стрілкою», «Крапка зсередини», «Політ механічної зозулі над власним гніздом», «Сучок на костурі подорожнього», «Птах з обпаленим крилом», «Солом'яна стріха Вітчизни», «В очікуванні на інквізитора», «Дикі квіти».

Збірка віршів «Навпроти течії трави» (2001). Провідні мотиви воєнної тематики: стан «у-війні» і «по-війні». Нівеляція і руйнування війною всіх морально-етичних цінностей. Символізація таких понять як Вітчизна, зброя, криниця.

Любовна та філософська лірика у збірці «Мовчання адресоване мені» (1996). Образ жінки як рятівної, але водночас небезпечної сили.

Роман «Сліпий дощ» (2003). Осучаснена історія покритки. Стосунки героїв зі світом: перехід на його бік, боротьба з ним чи втеча від світу. Переплетіння реальності та містики. Дослідження перебігу і процесу деформації людської особистості на звірячу. Символічні образи роману. Дитяча мудрість хлопчика-філософа.

Марія Матіос (1959 р. нар.)

Поетеса, прозаїк. Огляд життя і творчості. Жанрово-стильове розмаїття творчості письменниці: поетичні збірки «Жіночий аркан», «На Миколая», «Десять дек морозної води», «Сад нетерпіння», «Вогонь живиці», «З трави і листя»; прозові книжки «Життя коротке», «Нація», «Бульварний роман», «Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів».

Роман «Солодка Даруся» (2005). Розповідь про нещадні жорна історії, невитравне людське зло і незнищенне добро. Уміння концентрувати драму «наодному сантиметрі тексту». Неореалістична поетика, символічний підтекст роману. Особливості жанру твору. Епічно-драматична організація тексту. Співвідношення сюжету і фабули. Сюжетно-подієвий каркас твору. Сюжетний час і місце розгортання подій. Проблеми роману: загальнолюдські; філософські; політичні (держава і народ); соціальні; морально-етичні. Образ Солодкої Дарусі. Трагедія Дарусі – трагедія України. Символічні образи твору – ключі до прочитання глибинних пластів роману (тройка ружа, Михайлове чудо, колісниця, засохла ружа тощо). Аналіз позасюжетних елементів роману: описи, ліричні відступи, монологи, діалоги. Мова твору. Марія Матіос про свою «Солодку Дарусю». Оцінні судження критиків і літературознавців про «Солодку Дарусю». Місце роману у творчості письменниці та літературному процесі.

Збірка новел «Нація. Одкровення». Два цикли – «Апокаліпсис» й «Одкровення». Новели «Поштовий індекс» (1984), «Апокаліпсис» (2006). 1990-і рр. – «Юр'яна і Довгопол», «Вставайте, мамко...», «Прощай мене», «Дванадцять службів», «Анна-Марія», «Признай свою дитину», «Не плачте за мною ніколи...». Жанровий і концептуальний сенс новели «Просили тато-мама...» (2001).

Цикл «Апокаліпсис». Буковинське життя-буття. Побутові, психологічні, духовні реалії у новелах.

Різномірний й еkleктичний цикл «Одкровення». Оповідання «Не плачте за мною ніколи...». Народна етика і психологія. Фабульно-образна самобутність цього оповідання. Образ баби Юстини як втілення філософських засад народного світогляду.

Представники «станіславського феномену». «Посткарнавальний синдром» Юрія Андруховича, «малий апокаліпсис» Юрка Іздрика, «рекомбінативність» Тараса Прохаська.

**Юрко Іздрик
(1962 р. нар.)**

Один із творців станіславського феномену. Огляд збірок «Острів КРК» (1993), «Воцтек» (1997), «Подвійний Леон» (2000), «Інший формат: Юрко Іздрик» (2003), «АМ™» (2004), «3:1» – це «Острів КРК», «Воцтек» і «Подвійний Леон» (2009), «ТАКЕ» (2009), «Флешка-2GB» («2009»). Інтертекстуальність творів.

Роман «Воцтек» – візитна картка прозаїка. Мотиви любові, ревнощів, божевілля, злочину. Ідея літератури як історія хвороби. Свобода й індивідуальність індивідуума. Егоїзм Воцтека. Історія його хвороби, діагноз.

Роман «Подвійний Леон». Тема алкоголю й алкоголізму в романі. Ліричний герой Леон. Самогубець і естет в душі. Любовна історія головного героя. «Чорний» гумор в романі. Автобіографізм образів Воцтека і Леона.

**Тарас Прохасько
(1968 р. нар.)**

Тарас Прохасько – один із наймолодших представників «станіславського феномену». Збірка «Лексикон таємних знань». Нові теми і нові контексти оповідань. Щоденникові записи «Спалахи літа»; філософський трактат «Некрополь»; «Довкола озера» – потік галюцинацій хворого Северина.

Оповідання «Від чуття при сутності». Відсутність тематичної домінанти. Роль образу-персонажа Памви, його «дорога до обрїю».

Тоніка розповіді в оповіданнях Тараса Прохаська. Містичність прози. Актуальність проблем, порушених в оповіданнях збірки «Лексикон таємних знань». Мова текстів («У семантиці його прозової мови пульсує енергія вигасання як запорука відродження» (Микола Жулинський).

Сучасна українська драматургія

Антологія «Страйк ілюзій» (2004). Прадавні ілюзії («Чарований запорожець» Богдана Жолдака та «Сім кроків до Голгофи» Олега Гончарова). Потойбічні ілюзії («Душа моя зі шрамом на коліні» Ярослава Верещака, «Зніміть з небес офіціанта» Олега Миколайчука-Низовця). Актуальні ілюзії («Дев'ятий місячний день» Олександри По-гребінської та «Самогубство самотності» Неди Нежданої). Абсурдні ілюзії («Я. Сіріус. Кентавр» Лариси

Паріс і «Сестра милосердна» Володимира Сердюка). Ілюзії-фентезі («Шляхетний дон» Сергія Щученка й «На виступцях» Катерини Демчук).

Міленіумне покоління (двотисячники)

Спільні риси: конфлікт «прозоріння» і логіки, змінений стан свідомості; мотив страждання, насамперед від самих себе; особливе сприйняття та розуміння мови, переосмислення лексем, незвичне поєднання образів; щирість; легка мова.

Представники: Світлана Пиркало (романи «Зелена Маргарита», «Не думай про червоне»), Світлана Поваляєва («Ексгумація міста», «Замість крові», «Орігамі-блюз»), Ірена Карпа («50 хвилин трави», «Фройд би плакав», «Перламутрове порно»).

Жіноча сучасна поезія. **Мар'яна Савка** (збірки «Оголені русла» (1995), «Малюнки на камені» (1998), «Гірка мандрагора» (2002; книга стала лауреатом ІХ Форуму видавців у Львові), «Кохання і війна» – у співавторстві з Маріанною Кіяновською (2002), «Квіти цмину» (2006), «Бостон-джаз» (2008), «Тінь Риби» (2010). **Маріанна Кіяновська** (збірки «Інкарнація» (1997), «Вінки сонетів» (1999), «Міфотворення» (2000), «Книга Адама» (2004), «Звичайна мова» (2005), «Стежка вздовж ріки» (2008). **Богдана Матіяш** (Збірки «Непроявлені знімки» (2005), «Розмови з Богом» (2007), «Твої улюблені пси та інші звірі» (2011, 2012) і **Дзвінка Матіяш** (збірки «Реквієм для листопаду» (2005), «Роман про батьківщину» (2006), «Казки П'ятинки» (2010), «Історії про троянди, дощ і сіль» (2012). Провідні мотиви і образи.

Любко Дереш

(1984 р. нар.)

Проблема авторства роману «Культ». Огляд романів «Культ», «Архе», «Намір!».

Роман «Поклоніння ящірці» (2002). Використання прийомів голлівудського трилера. Життя і проблеми підлітків. Бутафорська функція дорослих. Соціальні питання. Іронічність. Огляд літературно-мистецької періодики поточного року

Найновіші тенденції розвитку сучасного українського письменства. Жанрове розмаїття. Співвідношення та взаємопроникнення елітарної і масової культури. Новітня українська література у світовому контексті.

ПИТАННЯ ДО ДЕРЖАВНОГО ЕКЗАМЕНУ З «ІСТОРИЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ»

1. Балада як жанр народнопоетичної творчості. Аналіз балади «Ой летіла стріла»: історична основа, художня ідея, особливості композиції, характеротворення, художньої мови, віршування.
2. Ліричні пісні: визначення, особливості класифікації. Аналіз окремих зразків родинно-побутової лірики (пісні про кохання, жартівливі пісні тощо). Світова слава українських ліричних пісень.
3. Давня праслов'янська міфологія. Поняття про міф, особливості класифікації, аналіз окремих зразків космогонічних і теогонічних міфів.
4. Дума як жанр українського героїчного епосу: визначення, особливості класифікації, тематичні цикли дум. Аналіз думи про Марусю Богуславку.
5. Історичні пісні: визначення, жанрова специфіка, проблематика. Аналіз пісень «Чи не той то хміль», «Морозенко».
6. Календарно-обрядова творчість: загальна характеристика, особливості поділу на окремі цикли. Аналіз жанрів зимового циклу (колядки, щедрівки, посівальні пісні). Аналіз космогонічної колядки «Як ще не було початку світа...».
7. Казка в системі народнопоетичних жанрів: визначення, особливості класифікації, характеристика основних мотивів казок про тварин («Солом'яний бичок», «Коза-дереза» та ін.) і чарівних (фантастичних) казок («Котигорошко», «Кривенька качечка» та ін.).
8. Легенда як жанр народної історичної (документальної) прози: визначення, особливості класифікації і поетики. Аналіз окремих зразків міфологічних та апокрифічних легенд.
9. Переказ як жанр народної історичної (документальної) прози: визначення, особливості класифікації і поетики. Аналіз окремих зразків історико-хронологічних циклів переказів.
10. «Слово о полку Ігоревім». Історична основа твору. Проблема авторства. Природа в поемі. Образи Руської землі та «землі незнаємої». Образ Ярославни, його композиційна та ідейно-естетична роль.
11. «Слово про Закон і Благодать» Іларіона Київського. Патріотичний зміст твору. Композиція. Образ князя Володимира – хрестителя Русі.
12. Григорій Сковорода. «Байки Харківські». Художня трансформація філософських ідей у байці «Бджола і Шершень».
13. Григорій Сковорода. Збірка «Сад божественних пісень». Тема і художня ідея пісні 10-ої «Всякому місту – звичай і права...», її ритмічна своєрідність, засоби сатири, особливості мови.
14. Літописання Київської Русі. Літописи як історико-художні тексти, їх зміст і форма. «Повість минулих літ». Оповіді про засновників Києва, смерть

князя Олега, помсту княгині Ольги древлянам, білгородський кисіль, Кожум'яку.

15. Вертепна драма: будова вертепу, частини вертепної драми, традиційні образи, інтермедійна частина. І. Франко – дослідник вертепу.

16. Історія відкриття і видання «Велесової книги». Композиція і зміст. Зв'язок давньоруської оригінальної літератури з пам'яткою.

17. Анонімна драма «Милість Божа» – перша драма про Богдана Хмельницького. Образ гетьмана як історичної особи і його сприйняття через призму поглядів людей XVIII ст.

18. Іван Величковський – поет стилю бароко, творець курйозних віршів.

19. Послання Івана Вишенського: тема, ідея, особливості авторського стилю.

20. Козацькі літописи – самобутнє явище української історичної прози й історіографії. Літопис Григорія Грабянки. Модель історії українського козацтва. Композиція «Сказанія» (притчі «Вдачний Еродій», «Убогий жайворонок»)

21. Ідея «сродної праці» у творчості Григорія Сковороди.

22. Іван Котляревський «Енеїда». Жанрова специфіка. Проекція сюжету Вергілія на українську історію та сучасність. Образна система твору.

23. Іван Котляревський «Наталка Полтавка». Зв'язок драматургії Івана Котляревського з давньою українською драмою і новаторський характер п'єси. Особливості жанру «малоросійської опери», провідні художні ідеї. Принцип групування персонажів, засоби характеротворення.

24. Григорій Квітка-Основ'яненко «Маруся». Жанрова специфіка. Тема. Ліризм і драматизм. Художня трансформація просвітницьких ідей. Риси сентименталізму.

25. Повість Григорія Квітки – Основ'яненка «Конотопська відьма». Сатирична спрямованість твору. Центральні образи повісті. Перехрещення кількох сюжетних ліній як композиційний прийом письменника.

26. Драматургія Григорія Квітки – Основ'яненка: традиції і новаторство. «Сватання на Гончарівці»: характеристика жанру, характер конфлікту, система образів-персонажів.

27. Байкарська творчість Євгена Гребінки: традиції та новаторство. Суспільно-сатиричне спрямування байок «Ведмежий суд», «Рибалка», «Вовк і вогонь».

28. Суспільно-політичні, філософські та естетичні погляди Тараса Шевченка. Періодизація творчості. «Кобзар» 1940 року.

29. Жанр балади в творчості Тараса Шевченка. Аналіз балад «Причинна», «Тополя», «Утоплена», «Лілея» (на вибір студента).

30. Ранній період творчості Тараса Шевченка (1838-1843 рр.). «Катерина». Жанр, проблематика, персонажі. Образ оповідача, стиль, ліричні відступи.

31. Тарас Шевченко. «Гайдамаки». Історична основа, жанр, сюжет і композиція, героїко-трагічний пафос. Образ Яреми, Залізняка і Гонти.

32. Історико-побутова п'єса Тараса Шевченка «Назар Стодоля»: конфлікт, образи дійових осіб, характер їх художнього розкриття.

33. Другий період творчості Тараса Шевченка (1843-1847 рр.). «Заповіт» як ідейно-естетичне кредо, передчуття майбутньої долі.

34. Проблематика, жанр, структура поеми «Кавказ» Тараса Шевченка. Образ Прометея. Міф і дійсність. Роль іронії і сарказму.

35. Тарас Шевченко. «І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм...». Жанр, проблематика, ідейний зміст, особливості віршування, багатство емоційних інтонацій. Твір як заповіт нащадкам.

36. Тарас Шевченко. «Сон» («У всякого своя доля...»): жанр, проблематика, ідейний зміст, засоби сатири, прийом сну, гротеск, роль умовності й фантастики.

37. Поема-містерія «Великий льох» Тараса Шевченка: сюжетно-композиційні особливості, система образів.

38. Тарас Шевченко. Творчість періоду ув'язнення та заслання (1847-1857 рр.). Обставини створення циклу «В казематі». Структура циклу. Тематична поліфонія, романтична символіка, фольклорні образи, посвята. Аналіз поезії «Садок вишневий коло хати...».

39. «Невольничча» лірика Тараса Шевченка. Автобіографічні мотиви та суспільне узагальнення у віршах «Якби ви знали, паничі», «І виріс я на чужій», «І золотої, і дорогої...», «Мені тринадцятий минало».

40. Тарас Шевченко. Поезія періоду після заслання (1857 – 1861 рр.). Поема «Неофіти», фрагмент «Юродивий». Переосмислення біблійних мотивів та сюжетів.

41. Тарас Шевченко. «Марія». Жанр соціально-філософської поеми. Євангельські та апокрифічні сюжети. Трагування Шевченком релігійних легенд. Зв'язок поеми з фольклором, багатство мови.

42. «Народні оповідання» Марка Вовчка – нове явище в європейській літературі. Тематика, проблематика, жанрово-композиційні особливості, поетика. Образ оповідачки.

43. Марко Вовчок. «Інститутка». Жанр, тема, проблематика та її життєве підґрунтя. Художня майстерність у створенні образів-персонажів, їхні характеристики. Оповідна манера Марка Вовчка. Автор у творі. Роль пейзажів. Багатство мови, близькість її до народної. Засоби сатири.

44. Пантелеймон Куліш. «Чорна рада» – жанр і жанровий різновид твору, його джерела, тема, особливості сюжету, композиції, мови. Взаємопроникнення реалістичної та романтичної оповіді.

45. Степан Руданський. Співомовки. Образ оповідача. Лірика. Своєрідність поетичного трактування відомих мотивів та образів («Повій, вітре, на Україну», «Ти не моя»). Громадянська лірика, її ідейний зміст («Гей, бики», «Над колискою»).

46. «Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького. Жанрово-тематичний зміст. Своєрідність розгортання сюжету, композиція. Центральні персонажі. Майстерність описів, діалогів, багатство мови, змістова та мистецька виразність художніх деталей.

47. Повість «микола Джеря» Івана Нечуя-Левицького. Проблематика, сюжетно-композиційні особливості, образна система.

48. Роман Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Історія створення, проблематика. Своєрідність композиції, сюжет і фабула. Образ Чіпки. Засоби типізації та індивідуалізації персонажів.

49. Проблема «маленької людини» в дитячих оповіданнях Бориса Грінченка («Украла», «Дзвоник», «Олеся», «Екзамен»).

50. Особливості жанрової природи діалогії «Серед темної ночі» та «Під тихими вербами» Бориса Грінченка.

51. Василь Стефаник – майстер психологічної новели. Тематична своєрідність. Аналіз новел «Новина» та «Камінний хрест».

52. Василь Стефаник. «Камінний хрест». Життєва основа, єдність типового та індивідуального в образі Івана Дідуха. Камінний хрест як художня деталь і як символ. Психологічна майстерність, лаконізм і виразність мови, мистецтво деталі.

53. Драматургія Марка Кропивницького. Проблематика й соціальний характер конфлікту драми «Глитай, або ж Павук», гострота проблематики, образ Йосипа Бичка.

54. Драматургія Михайла Старицького. Проблематика, система образів, конфлікт п'єси «Талан»

55. Іван Карпенко-Карий. «Хазяїн»: жанр, засоби сатири, центральний персонаж, психологічне вмотивування його вчинків, трагікомізм. Мовна характеристика дійових осіб. Своєрідність монологів та діалогів. Особливості ремарок.

56. Іван Франко. «Перехресні стежки»: жанр, проблематика, композиція, головні персонажі, особливості характеротворення, оповідної манери.

57. Проблеми навчання й виховання у дитячих оповіданнях Івана Франка («Малий Мирон», «Грицева шкільна наука», «Оловець», «Отець-гуморист»).

58. Іван Франко. Збірка «Зів'яле листя». Художня вмотивованість підзаголовка «Лірична драма». Аналіз інтимної лірики: «Ой ти, дівчино, з горіха зерня...», «Чого являєшся мені у сні?..», «Червона калино, чого в лузі гнешся?».

59. Іван Франко. Пролог до поеми «Мойсей». Його ідейна і композиційна роль прологу, строфічна будова (терцини). Художня трансформація біблійного сюжету.

60. Ранній період творчості Михайла Коцюбинського («Андрій Соловійко», «Ялинка», «Харитя», «Маленький грішник»).

61. Ідейно-художній аналіз новели «Intermezzo» Михайла Коцюбинського.

62. Михайло Коцюбинський. «Тіні забутих предків». Проблематика, композиція, персонажі, особливості характеротворення. Романтичне забарвлення оповіді. Роль фольклорно-етнографічного матеріалу, діалектизмів.

63. Новели Михайла Коцюбинського 1906-1912 років. («Сміх», «Він іде», «Невідомий», «Подарунок на іменини»), як реакція на суспільно-політичні події.

64. Новаторство Михайла Коцюбинського в зображенні життя молдаван, татарів, турків: «Для загального добра», «Під мінаретами», «Пе-коптьор». Проблематика, сюжетно-композиційні особливості, образна система.

65. Леся Українка. «Бояриня». Проблема національного буття у п'єсі, центральні персонажі, художня майстерність.

66. Леся Українка. «Лісова пісня». Жанр, композиція, персонажі, оповідна манера, єдність реалій доби і міфопоетики. Художня майстерність.

67. Оптимізм лірики Лесі Українки. Аналіз вірша «Contra spem spero».

68. Ольга Кобилянська. Повісті «Людина», «Царівна» в контексті феміністичного дискурсу. Жанр, проблематика, особливості композиції, мови творів.

69. Характер проблематики. Жанрово-тематична специфіка повісті «Земля» О. Кобилянської

70. Глибокий психологізм розкриття внутрішнього світу героїв та особливості поетики збірки «Краса і сила».

71. Образ України в ліриці Євгена Маланюка. Аналіз творів «Варязька балада», «Знаю, медом сонця, ой Ладо».

72. Особливості моделювання подій революції та пореволюційної доби в поезії Євгена Плужника. Аналіз творів «Для вас, історики майбутні...», «Уночі вели його на розстріл», «Зустрів кулю за лісом».

73. Естетична програма неокласиків. Микола Зеров – поет, перекладач, учений. Аналіз збірки «Камена».

74. Микола Бажан. «Політ крізь бурю». Ідеї патріотизму та засудження «культу особи» в поемі. Образ головної героїні.

75. Міфологізм як визначальна риса поезії Богдана-Ігоря Антонича. Аналіз творів «Різдво», «Вишні», «Автопортрет».

76. Павло Тичина. Збірка «Сонячні кларнети». Пейзажна та інтимна лірика збірки. Поняття про «кларнетизм».

77. Павло Тичина. «Пам'яті тридцяти», «Гей, вдарте в струни кобзарі», «Хто ж це так із тебе насміялись смів...». Осмислення національної трагедії.

78. Оспівування перемоги національного відродження і проголошення незалежності України в «Золотому гомоні» П. Тичини, його поетика.

79. «Скорбна мати» П. Тичини: реінтерпретація біблійних мотивів, змалювання трагедії національної революції.

80. Третьє цвітіння М. Рильського: збірки «Троянди й виноград» (1957), «Далекі небосхили» (1959), «Голосіївська осінь» (1959). Аналіз віршів «Троянди й виноград», «Розмова з другом», «Мова», «Рідна мова».

81. Максим Рильський. «Слово про рідну матір». Тема, художня ідея, особливості жанру, трансформація образів фольклору та «Слова о полку Ігоревім».

82. Поезія героїзму й боротьби Олега Ольжича і Олени Теліги – поетів «празької школи».

83. Володимир Сосюра. «Мазепа». Жанр, історична основа, сюжет, композиція, ідейний зміст. Сучасне прочитання твору.

84. Володимир Сосюра – один з найкращих ліриків слов'янського світу ХХ століття. Змалювання образу Батьківщини у вірші «Любіть Україну».

85. Драматична поема «Ярослав Мудрий» Івана Кочерги: проблематика твору, особливості композиції, сюжетна багатоплановість, складність і суперечливість образу Ярослава Мудрого.

86. Драматична поема «Свіччине весілля» Івана Кочерги: історична основа, проблематика, образи.

87. Микола Куліш. «Мина Мазайло»: жанр, тема, проблематика, сюжет, композиція, персонажі, ідейний зміст.

88. Улас Самчук. «Марія»: жанр, тематика, проблематика, сюжет і композиція, центральні персонажі та їх характеристика. Біблійні образи і мотиви, їх роль.

89. Жанрова природа роману «Волинь» Уласа Самчука, його проблематика, сюжетно-композиційна організація, образи.

90. Микола Хвильовий. Поєднання реалістичних, романтичних та імпресіоністичних засобів у новелах «Я (Романтика)», «Кіт у чоботях».

91. Жанрова природа усмішок Остапа Вишні, їх гумористично-сатиричний струмінь. Збірка «Мисливські усмішки»: проблематика, образи-персонажі.

92. Інтелектуально-психологічний роман «Місто» Валер'яна Підмогильного: проблематика, сюжет, композиція, образна система.

93. Особливості поезики малої прози Валер'яна Підмогильного. Аналіз новел «Собака», «Проблема хліба», «Син», «Історія пані Ївги».

94. Пісенна творчість Андрія Малишка: «Пісня про рушник», «Пісня про вчительку», «Стежина» та ін. Фольклорне коріння, місткість образів-символів, художніх деталей.

95. Провідні мотиви й образи ліричного доробку Дмитра Павличка. Аналіз яскравих зразків громадянської («Коли помер кривавий Торквемада», «Якби я втратив очі, Україно ...», «О рідне слово, хто без тебе я?») і пісенної («Два кольори») лірики автора.

96. Основні мотиви лірики Ліни Костенко. Аналіз творів «Мій перший вірш написаний в окопі», «Умирають майстри», «І засміялась провесінь: – Пора!», «Життя іде і все без коректур», «Страшні слова, коли вони мовчать ...» та ін.

97. Ліна Костенко. Роман у віршах «Маруся Чурай»: жанр, тема, сюжет, особливості композиції, оповідної манери.

98. Провідні мотиви та образи поезії Василя Симоненка. Аналіз віршів «Лебеді материнства», «Є тисячі доріг ...», «Де зараз ви, кати мого народу?» та ін.

99. Україна – провідний образ художньої спадщини В. Симоненка. Аналіз творів «Україні», «Задивляюсь у твої зіниці», «О земле з переораним чолом».

100. Гуманістична ідея цінності кожного людського життя у творах В.Симоненка. Аналіз віршів «Ти знаєш, що ти – людина», «Дід умер», «Баба Онися».

101. Провідні мотиви та образи лірики Івана Драча. Аналіз творів «Етюд про хліб», «Крила (новорічна балада)». Трансформація жанру балади («Балада про соняшник», «Балада про вузлики», «Балада про Сар'янів і Ван-Гогів» та ін.).

102. Провідні мотиви та образи ліричного доробку Миколи Вінграновського. Аналіз творів «І є народ ...», «Учителю, уже ми вдвох з тобою», «Сеньйорито акаціє, добрий вечір ...», «У синьому небі я висіяв сни ...» та ін.

103. Поезія Василя Стуса як «дорога болю». Аналіз віршів «На колимським морозі калина», «О земле втрачена, явися!..», «За мною Київ тягнеться у снах».

104. Екзистенціальна проблематика в творчості В. Стуса. Аналіз творів «Господи гніву пречистого», «У цьому полі, синьому, як льон», «Як добре те, що смерті не боюсь я».

105. Яскраве розкриття світу ліричного героя – борця за волю України у віршах «Верни до мене, пам' яте моя», «Верстаю шлях по вимерзлій дорозі», «Яка нестерпна рідна чужина» В. Стуса.

106. Історіософські візії В. Стуса. Аналіз віршів «За літописом Самовидця», «Сто років як сконала Січ».

107. Гострота й актуальність роману «Собор» Олеся Гончара. Проблематика, особливості композиційно-сюжетної побудови, образна система прозового полотна.

108. Новелістика Олеся Гончара. Жанрово-стильова самотність новел «Модри Камінь», «За мить щастя».

109. Михайло Стельмах. Автобіографічні повісті «Гуси-лебеді летять» і «Щедрий вечір». Фольклорна основа, багатство і поетичність мови, засоби характеротворення, образ Михайлика.

110. Павло Загребельний. Роман «Диво»: композиційно-сюжетна своєрідність, проблематика, образна система.

111. Мистецтво художньої деталі в новелах Григора Тютюнника. Аналіз новел «Зав'язь», «Смерть кавалера», «Три зозулі з поклоном».

112. Самотній характер новелістики Григора Тютюнника. Аналіз новел «Три плачі над Степаном», «Оддавали Катрю», «Син приїхав», «Кізонька».

113. Образно-стильові доміанти лірики Бориса Олійника. Образ жінки-матері, Вітчизни у збірці «Сива ластівка».

114. Василь Барка. Роман «Жовтий князь». Відтворення картин голодомору 1933 року, композиційно-сюжетна своєрідність прозового полотна, проблематика, образна система.

115. Іван Багряний. «Тигролови»: своєрідність романної форми. Жанрові особливості, тематика і проблематика твору, характеристика образів.

116. Роман «Сад Гетсиманський» Івана Багряного. Автобіографічність твору, гуманізм, тема, ідея, біблійні мотиви й образи.

117. Юрій Яновський. «Вершники». Жанрова своєрідність, особливості сюжету, композиції, центральні персонажі, ідейний зміст, художня мова.

118. Олександр Довженко. «Зачарована Десна». Жанр, сюжет, образ оповідача. Автобіографічність твору.

119. Олександр Довженко. «Україна в огні»: жанр, тема, особливості сюжетно-композиційних вирішень, ідейно-художній зміст.

120. Особливості літературного процесу кінця ХХ – початку ХХІ століття: періодизація, літературні організації і гуртки. Постмодернізм як художня практика.

121. Художнє новаторство поетів Нью-Йоркської групи (Б. Бойчук, Б. Рубчак, Ю. Тарнавський, В. Вовк, Е. Андіївська). Аналіз твору одного з поетів (за вибором студента).

122. Феномен «Київської школи поетів» (В. Голобородько, В. Кордун, М. Воробійов, В. Рубан та ін.). Аналіз твору одного з поетів (за вибором студента).

123. Драматургія Ярослава Стельмаха. Проблеми вітчизняної освіти в драмі «Драма у вчительській». Егоїстично-меркантильне ставлення до життя і людей у драмі «Привіт, синичко».

124. Фольклорні джерела повісті «Казка про калинову сопілку» Оксани Забужко. Композиція. Характеристика образів.

125. Роман «Чорний Ворон» Василя Шкляра. Історична основа, проблематика.

126. Міфологічно-ритуальні образи у поезії Василя Герасим'юка. Образ Карпат. Аналіз однієї з поезій (за вибором студента).

127. Роман «Дім на горі» Валерія Шевчука. Сюжетно-композиційні особливості. Аналіз однієї із новел роману (за вибором студента).

128. Естетична платформа «бубабістів»: ідейно-художній аналіз романів «Московіада» або «Рекреації» Юрія Андруховича (за вибором студента).

129. Роман «Солодка Даруся» Марії Матіос. Жанрово-композиційні та стильові особливості. Проблематика та образи.

130. Роман «Століття Якова» Володимира Лиса. Сюжетно-композиційна організація. Образ Якова Мнєха.

131. Проблема людини і мистецтва у прозі Олександра Жовни (повісті «Маленьке життя», «Партитура на могильному камені»).

132. Сучасна масова література. Ідейно-художній аналіз роману «Червоний» Андрія Кокотюхи.

133. Роман «Чорний ворон» Василя Шкляра. Образ Чорного ворона. Жіночі образи.

134. Роман «Солодка Даруся» Марії Матіос. Проблематика і образи.

135. Роман «Слуга з Добромиля» Галини Пагутяк. Поєднання містичного й історичного. Образ Слуги.

136. Роман у віршах «Маруся Чурай» Ліни Костенко. Система образів персонажів, засоби характеротворення, особливості художньої мови.

Методичні рекомендації для підготовки до державної атестації студентів ОКР «бакалавр»

Орієнтовні схеми аналізу літературних творів

Для виконання індз

Загальний аналіз твору. Епічний твір

- Автор, його місце в літературі.
- Автобіографічні та біографічні відомості, пов'язані з життєвою основою твору.
- Соціально-суспільні умови, в яких був написаний твір.
- Назва твору (алегорична, символічна, метафорична, сюжетна, образна (чи ні)).
- Жанрові особливості.
- Тема. Основні ідеї.
- Художній конфлікт (соціальний, побутовий, психологічний).
- Композиція (експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка)
- Правда та художній вимисел.
- Проблематика твору.
- Аналіз художніх образів.
- Мова автора як своєрідність його індивідуального почерку; описи та ліричні відступи.
- Народність твору.
- Роль твору в суспільному житті свого часу.
- Актуальність (чи ні) його для сучасників.
- Вплив яких відомих вам авторів відчувається (чи ні) в даному творі.
- Відтворення сюжету та образу в інших видах мистецтва (живопис, музика, театр, кіно).

Схема аналізу ліричного твору

- Автор, його місце в літературі.
- Тематичне спрямування всієї творчості.
- Які життєві обставини дали імпульс для написання твору (якщо відомо).
- Назва твору (алегорична, метафорична, символічна; сюжетна, образна (чи ні)).
- Тема поезії та провідні мотиви. Основна думка.
- Жанр.
- Композиція (якщо є).
- Ліричний герой.
- Образи, символи (якщо є) твору.
- Сюжетні лінії (якщо є).
- Настрій (мінорний, мажорний).
- Художні засоби.

Віршований розмір, рима.
 Місце твору в доробку поета.
 Його актуальність на сьогодні.

Схема аналізу художніх образів у драматичному творі.

Анкетна характеристика героя (Хто? Звідки? Якого роду? Чим займається?).
 Персонаж епізодичний, другорядний чи головний.
 Чи є в нього прототип ?
 Портрет героя (відповідність чи невідповідність його внутрішньому світу).
 Характер персонажа поданий у розвитку чи епізодично.
 Соціальне звучання образу.
 Пов'язані з даним героєм проблеми, які порушує автор.
 Психологічна складність характеру (духовне багатство, моральна краса чи потворність).
 Місце і роль персонажа в сюжеті. Як пов'язаний він з іншими героями (зв'язок життєвий, емоційний, духовний)?
 Мова як засіб самовираження персонажа.
 Ставлення до нього інших дійових осіб.
 Ставлення автора до свого героя.
 Актуальність проблем, порушених письменником через даний персонаж.
 З якими відомими вам героями перегукується образ даного твору? Що в них спільного, а що відмінного?

Орієнтовні зразки відповідей на екзаменаційні питання

Розділ «Український фольклор»

1. Ліричні пісні: визначення, особливості класифікації. Різновиди.

Лірична пісня виникла пізніше, ніж обрядова поезія. Основною ознакою пісень є **ліризм** – естетичне сприйняття дійсності, в процесі якого буття осмислюється крізь призму людських переживань. З цим і пов'язані основні риси жанру. Тут епічне (розповідне) начало відступає на другий план, майже (або й зовсім) відсутнє зображення дії, вчинків – увага зосереджена на відтворенні внутрішнього світу людини (психологічних станів, думок, бажань, надій, страждань). Тому епіцентром ліричної пісні є не сюжетність (подієвість, фабульність), а драматична, емоційна напруга, викликана певним епізодом, випадком з життя.

Розряди ліричних пісень:

- 1) родинно-побутові;
- 2) соціально-побутові (суспільно-побутові).

Родинно-побутові пісні за своїм походженням давніші, ніж суспільно-побутові, оскільки особисті духовні і сімейні проблеми, родинні стосунки,

завжди хвилювали людей; драми і конфлікти безпосередньо впливали на духовне життя, породжуючи відповідні емоції, психічні реакції (одна з яких – висловити свій біль, тугу, радість, ненависть, поділитися своїми переживаннями з іншими).

Родинно-побутові пісні – це ліричні поетично-музичні твори, в яких відтворено почуття, переживання, думки людини, пов'язані з її особистим життям, подіями в сім'ї, родинними стосунками.

За тематикою вони поділяються на три великі **групи**: 1) пісні про кохання (дошлюбні взаємини) («Ой зійди, зійди, ясен місяцю», «Світи, світи, місяченьку», «Розпрягайте, хлопці, коні», «Взяв би я бандуру» та ін.); 2) пісні про сімейне життя (родинні стосунки) («Ой журилася матінка мною», «Іще сонце не заходило», «Ой, вербо, вербо» та ін.); 3) пісні про трагічні сімейні обставини, пов'язані з втратою членів сім'ї (вдовині, сирітські) («Головонька моя бідная», «Та немає гірш нікому», «Ой жила я сім год удовою» та ін.). Ще одна група пісень виділяється за способом відображення дійсності: на відміну від трьох перших, де пісні мають серйозний ліричний характер, четверту групу становлять пісні, що стосуються усіх сімейних проблем, особистих почуттів, але висвітлюють їх у гумористичному ключі. Це – 4) гумористично-сатиричні пісні («Як до мене Яків приходив...», «Ой, дівчино, не вір ми, не вір...» та ін.).

Соціально-побутові (або суспільно-побутові) – ліричні пісні, в яких відтворено почуття, роздуми не окремих людей, а певних соціальних груп (козаків, чумаків, рекрутів, наймитів та ін.), викликані подіями чи обставинами суспільного життя народу, характерними рисами станового побуту.

Відповідно до тематики суспільно-побутові пісні поділяються на окремі групи, кожна з яких пов'язана з певним суспільним явищем в житті народу (чи точніше – певною соціальною верствою).

Цикли соціально-побутових пісень: козацькі («Гомін, гомін по діброві...», «Понад морем, Дунаєм», «Чорна хмара наступила» та ін.), чумацькі («Гей, ішли козаки в дорогу...», «Над річкою, бережком», «Ой горе тій чайці, горе тій небозі...»), бурлацькі («Та забіліли сніги», «Зібралися всі бурлаки», «Стоїть явір над водою, в воду похилився, сидить бурлак...»), наймитські («Ой хто не служив», «Ой піду я лугом», «Ой горе, горе з такою годиною»), рекрутські («Пливе човен», «В неділю раненько зозуля кувала»), солдатські (жовнірські) («Чорна рілля заорана», «Умер жовняр, умер») та ін.

Аналіз пісні «Цвіте терен»

Тема: оспівування страждань дівчини через те, що «миленький поїхав іншої шукати».

Ідея: засудження зради у палкому коханні.

Основна думка: Хто з любов'ю не знається, / Той горя не знає.

Жанр: пісня, інтимна лірика.

Художні засоби. Пісня має характерні ознаки фольклору – повтори, звертання, риторичні питання, зменшувально-пестливі слова.

Повтори: «Цвіте терен», «нехай їде», «очі, мої».

Метафори: «Очі не дрімали», «очі наробили», «очі полюбили».

Риторичні запитання: Що ви наробили / Що всі люди обминали, / А ви полюбили?

Звертання: Очі мої, очі мої, / Що ви наробили...

Терен – символічна рослина і в літературі, і у фольклорі. Це символ перешкод, страждання. Дівчина полюбила того, хто, можливо, не вартий її кохання, бо поїхав «іншої шукати». А може, це тільки ревності, і дівчина вірить, виглядає милого. Любов – це віра й надія, щастя й нещастя, і хоч у пісні співається, що «хто з любов'ю не знається, той горя не знає», усе ж без любові, навіть нерозділеної, людині не можна, вона не пізнає справжнього щастя.

2. Дума як жанр українського героїчного епосу: визначення, особливості класифікації, тематичні цикли. Аналіз думи «Про Марусю Богуславку».

Дума – жанр героїчної народнопоетичної творчості, який виник на рубежі XV століття як продовження епічних традицій минулого, що мали свої генетичні корені в найдавніших героїчних ліро-епічних похоронних піснях, а ті, в свою чергу, – в народних голосіннях.

Класифікацію здійснив Філарет Колесса у своїй праці «Усна словесність», в якій виділив народні думи в окремий жанр.

За змістом Колесса поділяє думи на 5 тематичних груп:

1. Думи про турецьку неволю («Невільники», «Плач невільника», «Маруся Богуславка», «Іван Богуславець», «Сокіл», «Утеча трьох братів із Азова»).

2. Думи про лицарську смерть козака («Іван Коновченко», «Хведір Безрідний», «Самарські брати», «Смерть козака на долині Кодимі», «Сірчиха й Сірченки»).

3. Думи про щасливий вихід козаків із небезпеки та повернення із воєнного походу й поділ здобичі («Самійло Кішка», «Олексій Попович», «Розмова Дніпра з Дунаєм», «Отаман Матіяш»).

4. Думи про Хмельниччину, які, на думку Колесси, мають зовсім інший характер: вони оспівують відомі історичні події 1648-57 рр., вказують на конкретних осіб («Хмельницький і Барабаш», «Молдавський похід Хмельницького», «Білоцерківщина», «Смерть Богдана і вибір Юрія Хмельницького»), а тому вирізняються реалістичним забарвленням.

5. Думи без історичного підкладу з виразною моралізаторською тенденцією («Вдова», «Сестра і брат», «Прощання з родиною», «Поворот сина з чужини», «Дума про сон»).

Сучасна класифікація дум також опирається на єдність хронологічного та тематичного принципів, тобто думи згідно з їх змістом поділяються на тематичні групи, які обмежуються часовими рамками. Таким чином думи поділяються на:

1. Думи про героїчну боротьбу українського народу проти турецько-татарських загарбників та про турецьку неволю (14-15 ст. – рання козацька доба).

2. Думи про героїчну боротьбу українського народу проти національного поневолення (16 – поч. 17 ст. – доба Хмельниччини і гетьманщини).

3. Соціально-побутові думи (кін. 17 ст. – період Руїни, політичного занепаду).

Аналіз думи «Про Марусю Богуславку»

Тема: відтворення часів боротьби українського народу з турками та тривалого перебування козаків у ворожому полоні, яким прагне допомогти Маруся Богуславка.

Ідея: засудження поневолення, страждань, яких зазнали українці під час нападу турків, віра у щасливе вільне життя.

Композиція. *Вступ:* розповідь про те, як козаки перебували в ув'язненні у пана турецького. *Основна частина:* обіцяння Марусі звільнити запорожців з неволі після від'їзду турецького пана до мечеті. *Закінчення:* Маруся дотрималася обіцянки – визволила козаків з неволі; відмова героїні втікати на рідну землю.

Художні засоби. Епітети: «білий камінь», «бідні невольники», «святий день», «тяжка неволя», «розкіш турецька», «лакомство нещасне», «тихі води». Метафора: «сльозами проливали». Повтори: «...стояла темниця кам'яная»; «...козаки, ви, бідні невольники»; «Словами промовляли, Сльозами проливали»; «...дівка-бранка, Маруся, попівна Богуславка». Риторичні оклики: «Козаки, ви, бідні невольники!», «Гей. Козаки, ви, бідні невольники!», «Як ти нам святий Великдень і сказала!», «Тільки города Богуслава не минайте!», «...Между мир хрещений!», «Пошли, Боже, на многая літа І до конца віка!». Риторичне запитання: «Чи ви знаєте, Що в нашій землі Та й день затепера?»

Короткий зміст. У думі розповідається, як у турецькій неволі вже тридцять літ перебуває сімсот козаків. Одного разу до ув'язнених прийшла «дівка-бранка, Маруся, попівна Богуславка» і запитала, чи не знають вони, який сьогодні день «в землі християнській». Невольники, які тридцять літ «Божого

світу, сонця праведного» не бачили, звісно, знати не могли. Тоді Маруся повідомила, що «завтра святий празник, роковий день Великдень». Вона просила козаків не лаяти, не проклинати її за те, що нагадала про празник. Маруся сказала, що «як буде пан турецький до мечеті від'їжджати», то віддасть їй ключі, от тоді вона й визволить невільників. У святу неділю Маруся Богуславка визволяла невільників, але з ними не тікала, а просила передати її батькам, щоб вони не збирали великих скарбів на викуп доньки, бо вона «вже потурчилась, побусурменилась Для розкоші турецької, Для лакомства нещасного!».

Маруся Богуславка – це не історична особа, а узагальнений образ жінки-полонянки, яка, потрапивши в турецьку неволю і ставши дружиною турецького султана, не забуває рідної землі і намагається хоч щось корисне зробити для неї. Не маючи змоги повернутися в Україну, вона допомагає невільникам-козакам зробити це.

Історична основа. Про історичну основу думи говорити складно, оскільки достовірних відомостей до нас не дійшло. Вважають, що образ Марусі Богуславки – головної героїні твору – це збірний образ, який не має конкретного історичного прототипу, хоч відомо, що іноді вродливі українські дівчата-полонянки, потурчившись, займали видні місця при дворах турецьких вельмож (наприклад, дружина Сулеймана I Роксолана).

Розділ «Історія української літератури Х-XVIII століть»

1. «Слово про Закон і Благодать» Іларіона Київського. Патріотичний зміст твору. Композиція. Образ князя Володимира – хрестителя Русі.

Визначна пам'ятка проповідницької прози доби Київської Русі «Слово про Закон і Благодать» належить Іларіонові (? – при бл. 1053) – першому руському митрополиту, однодумцю і помічнику князя Ярослава Мудрого в обстоюванні політичної та ідеологічної незалежності Русі. Ярослав поставив його на митрополичий стіл, порушивши прерогативи константинопольського патріарха, бо волів мати митрополитом щойно утвореної руської церкви «русина».

Про погляди та переконання Іларіона свідчить «Слово про Закон і Благодать». Основними джерелами пам'ятки є Старий і Новий Завіти, твори Георгія Амартола, Козьми Пресвітера, Климента Охридського, усні та писемні оповіді і легенди, «Повість минулих літ», конкретна релігійна та політична ситуація на Русі, діяльність Ярослава Володимировича.

«Слово про Закон і Благодать» має патріотичне спрямування, восхваляє землю, яка прийняла християнство завдяки рішучості і зусиллям князя Володимира та зміцніла у державних руках його сина Ярослава. Іларіон

наголошував на добровільному виборі Руссю нової віри, підносив образ Володимира, закладаючи основи його канонізації. Складається «Слово...» із чотирьох частин.

1. Виклад біблійної історії, яка символізує вчення про Закон (Старий Заповіт) і Благодать (Новий Заповіт), розкриті в Посланні апостола Павла до галатів. Образ Ісуса Христа постає як синтезована сутність, в якій поєдналися два начала – божественне і людське.

2. Притча про Сару та Агар.

Вдавшись до притчі про Сару та Агар, автор окреслює художню паралель: Агар і місячне світло (образ старого Закону) – Сара і сонячне світло (образ християнської Благодаті). Очевидно в ідеологічному та політичному аспектах такі протиставлення були актуальними в часи Іларіона.

3. Прославляння князя Володимира і його послідовника Ярослава Мудрого.

Володимир, як наголошував Іларіон, не тільки сам охрестився, а й просвітив християнством усю Руську Землю. Автор прославляв князя і захоплювався його лицарством та силою, щедрістю та милосердям, порівнював із візантійським імператором Костянтином Великим, а Ольгу зі святою Єленою, матір'ю Костянтина.

Завершує «Слово про Закон і Благодать» піднесена молитва. Загалом воно є яскравою, художньо оздобленою апологією нової для Русі християнської віри. Аналізуючи його, Д. Чижевський високо оцінив композицію, добрий розвиток думки і надзвичайно вміле користування всіма засобами виробленої візантійської риторики. Він зараховував «Слово про Закон і Благодать» до монументального стилю, для якого характерні діловий, монотематичний (з однією темою) виклад змісту, використання сталих формул (літературних штампів), широка цитація (передусім Святого Письма), вживання повторів (самоповторів), антитез, паралелізмів, порівнянь.

«Слово про Закон і Благодать» Іларіона за змістом мало важливе політичне та ідеологічне значення, за формою, жанровими принципами і своєрідною поетикою поклало початок тривалого розвитку українського християнського красномовства.

2. Послання Івана Вишенського: тема, ідея, особливості авторського стилю

Іван Вишенський – унікальна постать в історії давньої української літератури. Він став першопрохідцем не тільки полемічної літератури, але й українського барокового стилю. Скупі біографічні відомості все ж дозволяють побачити людину високої ерудиції, духовного запалу і суперечливої аскетської

долі. Обравши шлях афонського відлюдника, він не полишав стежити за життям своєї батьківщини, викриваючи у своїх посланнях моральну деградацію усіх прошарків суспільства. Частину творів він написав ще до Брестської унії 1596 року, що доводить незаангажованість письменника у питаннях кризи церкви і суспільства. Щоправда, більшість його творів просякнуті також антикатолицьким звучанням, оскільки в «латинській вченості» та підпорядкуванні Папі Римському полеміст вбачає шлях до деградації релігійних чинів.

У діалозі «Викриття диявола-світодержця» автор обіграє біблійну історію спокушання Христа дияволом у пустелі, трансформуючи образ Месії у мандрівця-аскета, котрий відкидає усі мирські спокуси – від церковних та політичних чинів аж до ремісництва і шлюбного життя. Ідеал Вишенського – людина, котра повністю відмовилася від мирської суєти, тягара земних благ та прагнень. Диявол «держить» світ земний, людина ж має прагнути Божого просвітлення та очищення.

У «Писанні до всіх взагалі, що живуть у Лядській землі» Іван Вишенський спрямовує вістря своєї критики на всі прошарки суспільства Речі Посполитої, окремо наголошуючи на втраті віри і справжньої християнської смиренності серед чиновників, духівників, суддів, але також і серед простих людей. У цьому посланні яскраво проявляється літературний стиль автора, насичений риторичними фігурами, фразеологічними зворотами фольклорного і книжного походження, емоційно забарвленою лексикою, подекуди навіть прокльонами – таке поєднання високої та зниженої мови стає першим містком до барокового висловлювання. Єдиним порятунком від майбутнього содомського занепаду країни автор вважає каяття та постійну думку про тлінність земного життя.

Одним із найяскравіших творів Івана Вишенського є його «Писання до єпископів, що відступили від православної віри», спричинене переходом православних єпископів під протекторат католицької церкви, про що вони сповістили у своєму трактаті «Оборона згоди з латинським костьолом та вірою, що Риму служить». Критикуючи діяльність вищого духовенства, Вишенський стверджує про порушення ними шести церковних заповідей. Єпископи не тільки не нагодували, не напоїли, не упокоїли мандрівників, не зодягли голих, не допомогли хворим і не навідали в'язнів, а й, навпаки, самі грабують бідних підданих, накладаючи на них непосильні податки. Також полеміст мовить про п'ять ступенів шляху до Бога, якими нехтують духівники, накопичуючи маєтності й багатства. Послання до єпископів має складну композицію, що підсилює викривальний і насмішкуватий характер аргументів.

Творчість Івана Вишенського за його життя поширювалася лише у рукописах. Згодом його ім'я зникло у свідомості українців на кілька століть, а справжнього відродження зажило завдяки розвідкам Івана Франка, а також його поемі «Іван Вишенський». Дотепер постать письменника-аскета викликає суперечливі оцінки серед дослідників та читачів, але незаперечним залишається сила його слова та образність його послань.

Розділ «Історія української літератури I половини XIX століття»

1. Містерія «Великий льох» Тараса Шевченка: сюжетно-композиційні особливості, система образів.

Рік написання: 21 жовтня 1845 р.

Тема: правдиве відображення трагічних подій української історії, показ національного відкупу українського народу, пов'язаного з пошуками скарбу Б. Хмельницького, в часи гетьманування якого українська держава досягла вершини свого розвитку.

Ідея: засудження зради старшинської верхівки інтересам української нації; підступного приєднання України до російської імперії; імперського геноциду російських посіпак в Україні, висловлення обурення антиукраїнською політикою жорстокої імператриці Катерини, яка спричинилася до знищення лицарської Запорозької Січі.

Основна думка:

- а) доля держави не в руках лідерів, а в руках народу;
- б) усяка послуга ворогові, навіть найменше сприяння йому, є смертельним гріхом.

Жанр: поема-містерія.

Це дійсно містерія, оскільки у творі є містичні образи передчасно померлих людей. (Містерія – жанр західноєвропейського релігійного театру епохи пізнього середньовіччя (XIV-XVI ст.), в основу якого покладено біблійні сюжети, народні вистави на площах Франції, Англії тощо).

Значення епіграфа. Щоб розбудити сумління своїх земляків і збудити їх від сну національної несвідомості та байдужості, Т. Шевченко, komponуючи твір, поставив на вступі до неї слова псалмоспівця, сповнені болю і трагічної розпуки, щоб були вони для читача пересторогою і наукою.

Сюжет та композиція.

Поема відкривається появою трьох душ, що, мов пташечки білі, злетілися до Суботова і сіли на похиленому хресті Богданової церкви, щоб краще бачити, як розкопуватимуть льох. Згідно з Божим велінням, душі ввійдуть у рай лише

тоді, коли розкопають Великий льох. З монологів трьох душ довідуємось, що кожна з них походить з різних періодів історичного минулого України – козацької доби чи зразу після занепаду козацької держави.

Перша душа – Пріся. Вона походить з часів гетьмана Б. Хмельницького, коли молода українська козацька держава щойно почала втішатися повним розквітом своїх сил, коли Україна вже самостійно уклала міжнародні договори, коли після десятків літ визвольних війн вона поступово розправляла свої крила до політично осмисленого державного життя, робила свої перші кроки на арені міжнародного спілкування і могла зовсім незалежно поводитися у взаєминах з іншими державами.

Саме у цьому плані всі деталі, пов'язані з образом першої душі, дають свою специфічну вимову, своє символічне значення і свою логічну мотивацію. До дівчини залицялися парубки й готувалися сватів слати. Не випадково вона жила в Суботові, де була резиденція гетьмана Хмельницького, поблизу Чигирини – столиці Богданової України. Отже, в самому центрі, де формувалися політична думка і національно-державницька свідомість козацької України того часу.

Однак у Шевченковій поемі-містерії доля гірко пожартувала з першої, найстаршої душі, з тієї політично найсвідомішої і найбільш дозрілої постаті з-поміж усіх трьох душ-посестер неволі. Пріся перейшла з повними відрами дорого гетьманові Хмельницькому, коли він їхав у Переяслав підписувати угоду з московським царем Олексієм Михайловичем. Перейти кому дорогу вповні, згідно з народними повір'ями, – це побажати щастя. Логіка і символіка того вчинку дуже проста: Хмельницький нібито щасливо уклав договір у Переяславі з Москвою. Однак переяславська угода у прямій консеквенції, тобто послідовності, мала трагічні наслідки і дуже негативно відбилася на всій історичній долі України аж по наші дні. Ця угода призвела Україну до цілковитого поневолення.

Згідно із суворим кодексом національної етики козацької доби і незважаючи навіть на несвідомість вчинку Прісі, Бог суворо покарав її: смерть і скитання душі по землі аж до часу, коли розкопають Великий льох «і розпустять правду-волю по всій Україні».

Деталі характеристики другої душі мають таку ж саму алегоричну вимогу і глибоко символічне значення. Вона була молодшою від першої душі, неолітком у момент сповнення свого несвідомого злочину супроти України. Походила вона з часів гетьмана Івана Мазепи, коли козацька держава була не тільки територіально меншою від держави Хмельницького, а й уже у васальній залежності від Петербурга і від злого генія Московщини Петра I.

І знову ж, як і перша, друга душа вчинила свій злочин у столиці козацької держави Мазепи, в зруйнованому Батурині. Петро І, вертаючись із-під Полтави, де відбувся трагічний для України бій, переїжджав через Батурин, що його він раніше зруйнував. І там друга душа, не розуміючи і не знаючи, що коїть, напоїла коня «катові України».

Згідно з народним звичаєм, напоїти вершникові коня означає виявити свою прихильність, своє ласкаве до його власника ставлення. В одній з народних пісень козак звертається до дівчини:

Мила дівчино моя, напій мені коня!

Дівчина, розуміючи символічне зобов'язання такого вчинку, гордо відповідає козакові:

*Не напою, бо ся бою,
Бо ще не твоя!*

Другу душу, що, як і перша, несвідомо вчинила свій злочин супроти України, спостигла подібна Божа кара: негайна смерть і блукання білим привидом по землі, без права увійти в рай аж поки не розкопають Великого льоху. Трагізм другої душі кульмінується ще й тим, що вона несвідома і не розуміє свого злочину. Вона лише припускає, що Бог покарав її за те, що «цареві московському коня напоїла».

Третя душа походить з часу, коли Катерина II, зліквідувавши всі залишки козацьких вольностей і державної незалежності України (Запорізьку Січ), а згодом скасувавши і гетьманську державу, вибралася золотою галерою вниз Дніпром.

У Каневі (де, до речі, відбулася зустріч Катерини II з польським королем Станіславом), з високого берега Дніпра мале немовля ще у сповиточку в матері на руках, побачивши галеру, що виблискувала на сонці, привітно всміхнулося «лютому ворогові України, голодній вовчиці». І знову зовсім не випадкова та обставина, що злочин третьої душі мав місце вже не в якомусь центрі столиці української козацької держави, бо такого вже не було. Залишився «сирота-Дніпро» зі своїми «святими горами». Тому третю душу поет пов'язує з цією віками освяченою рікою, з цим, уже не політичним, а географічним виразником українства, єдиним живим свідком славного минулого і вільного життя.

Коли взяти до уваги поступовий спад віку душ (перша найбільш зріла, друга – недоліток і третя – немовля) і зіставити ці душі з періодами історичного минулого України, то стане ясною ще одна алегорія: поступовий занепад політичної думки і національно-державницької свідомості українського народу. За гетьмана Хмельницького ця свідомість була найбільше дозрілою, в часи гетьмана Мазепи – поменшала, а в період закріпачення України Катериною II – стала немовлям.

Перша частина твору закінчується лаконічним повідомленням про те, що смеркається і білі душі відлітають ночувати в сусідній ліс Чуту.

Використовуючи засоби контрасту, поет на противагу білим душам виводить на кін дії трьох ворон, що є уособленням ворожих, шкідливих сил, які чинять зло власному люду і діють на шкоду інтересів трьох сусідніх слов'янських народів: українського, польського, російського.

Ворони – протиставлення душам, їхні антиподи. Мова білих душ ласкава, сердечна. У ворон – сварлива, задержувата, повна злоби і нахвалянь. Кодекс честі та критерії оцінки різних явищ життя у ворон зроджуються із протиставної логіки й розуміння загальноприйнятих цінностей. Вихідна точка діяльності ворон – чинити зло. І саме в тому вони вбачають найбільше своє призначення та головну мету свого буття. Їхня найбільше радість тоді, коли вони можуть нашкодити своєму народові.

Перед веде в тому українська ворона. Вона й запросила до себе ворон двох сусідніх народів. Українська ворона вважає себе не тільки найстаршою, а й найбільшим майстром у вигадуванні всенародних лих. З цієї рації вона й виконує роль господині та задає тон усій розмові. Це дає їй право і змогу картати і насміхатися з двох інших ворон, які, мовляв, дармують, мало шкодячи своїм народам.

Злітаючись до маяка – місця зустрічі, кожна ворона короткими словами вітається, а водночас представляє і характеризує себе. Розмову починає українська ворона. Робить вона це дуже типово для того роду істот: кидає важке звинувачення на головного архітектора української козацької держави Б. Хмельницького, що, мовляв, цей найбільший лицар козацької доби займався нелицарським ділом – крадіжкою (укравав волю України). Використовуючи засоби алітерації і наслідуючи звуки природи, поет досягає великого ефекту:

*Крав, крав, крав,
Крав Богдан крам,
Та повіз у Київ,
Та продав злодіям
Той крам, що накрив.*

Польська ворона спричинила занепад Польщі, розлила ріки крові в польському повстанні 1831 року, у Сибір загнала шляхту. Вона вихваляється, що була не де-небудь, а в Парижі й пропила аж три злотих з самими графами Радзівіллою і Потоцьким, найвпливовішими польськими магнатами, що після третього розбору Польщі жили у вигнанні у Франції і брали активну участь у політичному житті польської еміграції.

І, врешті, російська ворона, співаючи строфу в стилі частівки, накаркує біду, бо діються несусвітні речі: чорт іде через міст, а коза по воді.

Після того, як українська ворона почастивала жовцю своїх гостей, розпочалися «перехвалки», котра із ворон більше нашкодила своєму народові. Отримавши моральну сатисфакцію, тобто задоволення, українська ворона сповіщає зрештою своїм подругам злої змови, що вона запросила їх до Суботова не тільки тому, що мають розкопувати Великий льох, а й тому, що цієї ночі народяться від одної матері два сини-близнюки. Один буде, як Гонта, катів катувати. І якщо він виросте, то розпустить правду й волю по всій Україні. Другий буде союзником ворон.

І коли російська ворона, типово для частих практик російського уряду, радить, щоб новонародженій дитині (майбутньому борцеві за свободу України) залили очі розтопленим золотом чи зв'язати йому руки царськими чинами, і коли польська ворона обіцяє зібрати з усього світу все зло і всі муки, – тоді обох цих ворон перебиває українська, повчаючи, що не так треба діяти.

І тут дуже важливий момент з погляду головної ідеї поеми-містерії: українська ворона радить, що поки люди не прозріли, «поки сліпі люди», – треба позитивного Івана поховати. Відлітаючи, кожна з ворон нахваляється своїми планами щодо знищення новонародженого Івана, того, що буде, як Гонта.

Третя частина «Великого льоху» частково повертає високий стиль алегоричної мови і символів у дещо знижено-реальний план. Третя трійця – лірники, які уособлюють нашу інтелігенцію, вчених і письменників Шевченкових часів. Тут Москва розкопує Великий льох, а вони йдуть приспівувати гробокопателям до праці. Вони несуть на московський базар українські пісні, легенди, працюють на хосен ворога – ради хліба, заради заробітку. Скільки їх було в нашій історії, сліпих, кривих і горбатих! Символіка тут прозора – йдеться не про фізичне, а про духовне каліцтво.

Отже, аби пробудити людську та національну гордість читача, автор виставляє перед його очима моторошну панораму ганьби України: наївності й легкодухості, недоум'я безгрішно-грішних душ, жорстокості й підлості ворон, духовного каліцтва лірників, безкарного загарбницького мародерства москалів. Але показує поет у містерії і завтрашні день. Символічними рядками він власне завершує поему:

*Так малий льох в Суботові
Москва розкопала!
Великого ж того льоху
Ще й не дошукалась!*

Як бачимо, композиція поеми-містерії добре обдумана. Т. Шевченко у своєму вертепі, побудованому біля суботівської церкви, не водить ляльками, а тільки орудує алегоріями: три душі, три ворони, три лірники. І лише

наприкінці, немов якусь інтермедію, дає реальну, гумористично трактовану сцену з ісправником, котрий з'являється на подобу карикатурної вертепної смерті, яка приходить і всіх розганяє зі сцени.

Отже, композиція «Великого льоху» виглядає так:

- 1) короткий вступ, що нагадує сценічну декорацію;
- 2) власне містерія із трьох сцен («Три душі», «Три ворони», «Три лірники»);
- 3) закінчення, побудоване на зразок інтермедій.

2. «Чорна рада» Пантелеймона Куліша – перший український історичний роман.

Підзаголовок: «Хроніка 1663 року».

Рік написання: 1857.

Літературний рід: епос.

Жанр: історичний роман, роман-хроніка. Роман-хроніка (від грецьк. *χρονικά* – літопис) – літературна форма роману, що містить викладення подій в їх часовій послідовності в житті однієї людини чи цілої сім'ї. Але крім цього містить суто романні засоби – переживання і конфлікти людей. Сюжетоутворюючу роль відіграє саме час, розповідь – це почергова зміна епізодів.

Тема: розповідь про Чорну раду, що відбулася в Ніжині (червень 1663 року).

Ідея: заклик до єднання, цілісності України; утвердження думки, що тільки свідомо українська інтелігенція має бути панівним класом суспільства.

Джерела роману: «История Малороссии» М. Маркевича, «История Малой России» Д. Бантиш-Каменського, літопис Самовидця.

Дві сюжетні лінії – соціальна і любовна.

Проблематика.

- історична доля України;
- взаємини між панством та біднотою;
- стосунки між Україною та Росією;
- вірність обов'язку, козацька честь;
- місце Запорозької Січі в історії України;
- любов і ненависть;
- вірність і зрада;
- батьки і діти;
- історична постать і сучасність;
- цінність людського життя «Усякому есть своя кара і награда од бога».

Письменник акцентує увагу на суперечностях між простими козаками і старшиною, між міщанами і шляхтичами, між городовими козаками і запорожцями. Визначальним сюжетним «полігоном» для характерологічного увиразнення героїв є дорога, у яку вирушає козак Шрам зі своїм сином Петром, прямуючи з Правобережної України до Лівобережної до Якіма Сомка. На цій дорозі вони зустрічають різних за соціальним статусом і політичними поглядами людей.

Головні герої: Яким Сомко – наказний гетьман Лівобережжя, переяславський полковник, Павло Тетеря – правобережний гетьман Васюта Золотаренко – ніжинський полковник, Іван Брюховецький – кошовий – гетьман Запорозької Січі московський князь Гагін, Кирило Тур – запорозький козак, курінний отаман; полковник і панотець Шрам (справжнє прізвище Чепурний), Петро Шраменко – його син; Михайло Черевань – колишній козак, господар хутора, Меланія – дружина Михайла Череваня і дочка Леся, Божий Чоловік, Гвинтовка та ін.

Сюжет. Приїзд батька й сина Шрамів на хутір Хмарище до Череваня, знайомство Петра Шрама з родиною Череванів, спілкування з Божим Чоловіком – бажання Шрама заручити Петра й Лесю – Шрами й Черевані в Києві, розмова з незадоволеними міщанами – знайомство Лесі з Кирилом Туром – зустріч Череваня й Шрама з Якимом Сомком у Києво-Печерській лаврі – вечерея Сомка, Шрама, Череваня, Тура й Лесі в Києві, натяк Тура на викрадення Лесі – нічне викрадення Лесі, двобій Кирила Тура з Петром Шраменком – гостини Шрама на хуторі в Гвинтовки, недалеко від Ніжина – зустріч Петра Шраменка з Кирилом Туром, сніданок у нього вдома – покарання біля стовпа Кирила Тура в урочищі Романовський Кут, повернення Кирила й Петра додому – перипетії в Ніжині – Чорна рада в Ніжині – обурення обдуреної черні, розчарування її в Брюховецькому – пропозиція Тура порятувати ціною свого життя Сомка (у в'язниці) й відмова останнього – засудження Тетерею на смерть старого Шрама («як бунтівника») – одруження Петра Шраменка й Лесі.

Композиція. Твір складається з 18 розділів. Автор влучно використав композиційний прийом – подорож героїв. Цей прийом дає змогу показати широку панораму народного життя, різні стани, верстви населення.

Експозиція: зображення історичної епохи, в якій відбуватимуться події твору, знайомство з головними героями роману.

Зав'язка: прагнення Шрама підтримати на раді Я. Сомка, подолати розбрат і безлад серед козацтва.

Кульмінація: проведення «Чорної ради», за підсумками якої І. Брюховецький – гетьман, Я. Сомко – в'язень.

Розв'язка: смерть Я. Сомка, полковника Шрама; одруження Петра з Лесею.

Розділ «Історія української літератури II половини XIX-початку XX століття»

1. Іван Франко. «Перехресні стежки»: жанр, проблематика, композиція, головні персонажі, особливості характеротворення, оповідної манери.

«Перехресні стежки» – один з найприкметніших творів у доробку письменника. Донедавна його оминали увагою критики. Головна причина – створення образу громадянськи і національно свідомого українського інтелігента. Не імпонувало й те, що в творі показано еволюційний, реформаторський і політичний шлях боротьби за удосконалення суспільства, а не революційно-радикальний, як проповідував більшовизм та його ідеологи.

Свій твір Іван Франко друкував на сторінках львівського журналу «Літературно-науковий вісник» протягом 1900 року. Кілька років передували роботі автора над твором. Вони були драматичними в житті письменника. 1895 р. його, доктора філософії, не допустили на посаду доцента кафедри української літератури Львівського університету. «Перехресні стежки» – твір складний.

За жанровими ознаками – це новітній суспільно-психологічний роман (такої думки дотримується Т.Гундорова), М.Ткачук вважає, що це «філософсько-психологічний роман», ряд інших дослідників вважають, що це соціально-психологічна повість (В.Панченко).

Цей твір вважають вершинним здобутком І.Франка. Роман значною мірою автобіографічний: не подієвою, не зовнішньою канвою, а настроєм, душевним станом, типом особистості головного героя.

Твір складається з 60 розділів. Сюжет твору має два плани – любов і боротьба. Обидві ці лінії безпосередньо пов'язані з молодим адвокатом Євгеном Рафаловичем, який прибуває в галицьке повітове містечко, маючи цілком виразні життєві цілі – стати народним захисником, зворушити «темне царство», підштовхнути селян до політичної боротьби за соціальні та національні права. До жорстокої протидії з боку влади Євгеній готував себе заздалегідь, проте він не сподівався, що «перехресні стежки» життя зведуть його з Регіною – юнацькою любов'ю, тепер заміжньою жінкою, приреченою на приниження й домашню в'язницю з чоловіком-деспотом, здатним на антилюдські вчинки в присутності сторонніх осіб та наодинці з дружиною. Така зав'язка твору. Розв'язок дві – любовна лінія приходить до трагічного фіналу – смерть коханої. Можливо, якби Регіна не загинула, Євген зазнав би краху також. Він усвідомив, що цих десять років він кохав не дівчину а міф, ідеал,

який створив у своїй уяві і плекав у підсвідомості. Лінія боротьби має обнадійливу перспективу. Рафаловичу вдається вплинути певною мірою на обставини. Він захищає селян у суді з успіхом, пише статті до опозиційних видань у Відні, привертає увагу до галицького беззаконня (системи судочинства, що знаходиться на грані деградації), скликає народне віче, доводить селянам думку, що треба створювати політичні організації, запроваджує в адвокатській конторі українську мову діловодства. Хоча шлях до віче складний, але герой не покладає рук. Він знайшов себе, своє призначення, його ідея *«яке ти маєш право бути вільним, коли твоїй народ у неволі»*, дає буйний поштовх. Справа не загине, на неї активно реагують ошукані селяни, які не вірять вже брехливим обіцянкам шнадельських і шульців.

Обидві сюжетні лінії не існують у повісті порізно, вони переплетені, сповнені подієвої динаміки і гостроти психологічних колізій. І.Франко вдався до детективно-пригодницького елемента (вбивство лихваря Вагмана ласими до наживи авантюристами, мимовільна розправа Регіни над своїм мучителем-чоловіком, полювання божевільного Барана на «антихриста», арешт Рафаловича, якого підозрюють у вбивстві Стальського, втеча і загадкова смерть Регіни).

«Перехресні стежки» – не любовний роман, але любовна сюжетна лінія в ньому наявна. Є, зокрема, перешкоди з боку тітки Регіни, яка не бажала допустити, щоб бідний студент Рафалович був обранцем її племінниці.

Роман «Перехресні стежки» належить до циклу творів Франка, що порушують проблему інтелігенції і народу. Сам автор назвав твір повістю, вкладаючи у це поняття традиційне для того часу розуміння епосу як твору, що розгортає розповідь про якусь подію чи суму подій.

Роман дає бачення важливої проблеми – народ та інтелігенція, національні та духовні питання доби. Франків роман дивує читача тим, що автор тонко поєднує площини громадського життя та існування окремого індивіда, його почуття та духовний світ. Цю єдність не можна збагнути, не враховуючи тих відкриттів, які зробив Франко-психолог, майстер змалювання людських характерів. Створені ним характери психологічно виразні. Соціальна визначеність їх конструюється через психологічну сутність і служить формою прояву саме такої сутності.

Соціально-психологічна проблематика характеру Вагмана визначається не тим, що він лихвар, «п'явка», а тим, що це людина, яка по-своєму шукає істини (в його житті стався духовний перелом після трагічної смерті сина); ця істина відкрилась йому не в колі багатих, а серед простих селян.

Система образів соціально-психологічного роману змодельована за доцентровим принципом. Головний герой змальований всебічно як яскрава,

непересічна особистість, мистецьки обдарована, соціально активна. Інші персонажі розкриваються передусім через сприйняття головного героя і за допомогою системи художніх і психологічних прийомів.

Євген постає цілісною особистістю. Впадає в око чесність героя, його послідовність у діях та вчинках. Щоб повніше відтворити боротьбу молодого адвоката з ворожістю службовців, письменник до суто раціонального опису додає додатковий відтінок – засоби, якими бореться Євген. Вони не одноманітні, для них властиве почуття гумору. Вольові якості Рафаловича розкриваються у поведінці. Епітет «байдужо-спокійний» влучно відтворює зовнішні прояви почуттів, які дозволяє собі герой, проте подальший розвиток подій показує, що він людина емоційна, інколи навіть занадто. Для нього властиві різні зміни почуттів: від страху, суму та отупіння перед Стальським – до шаленої радості від можливості позбутися його, згодом він відчуває до запеклого ворога лише обридження і глибоку апатію. Рафалович загадкова особа. Він «річ у собі»; внутрішнє його життя ретельно заховане від стороннього ока. Він не з тих, хто розкривається першому-ліпшому.

Образ фатальної жінки – Регіни – має в романі найбільшу психологічну обробку. Вона, як і Євген, сирота. Автор детально передає її психічні стани в напружених, драматичних ситуаціях. Найвизначніші події в житті Регіни змальовано через спогади. З виключною досконалістю автор подав психічний стан Регіни перед убивством чоловіка. У розхитаній уяві затравленої жінки проходить асоціативний ряд образів – символів її життя: блискучий камінець на сонячній вершині (символ надій на щастя) – молоде, свіже лице Євгена – лице тітки з гнилими, чорними, щербатими зубами – мала дівчина (Регіна) з нянькою.

Найзагадковіша постать твору – «незвичайний лихвар» Вагман. Цей «жид у довгім жупані» залишає відчуття якоїсь таємниці. Його життєва лінія екстравагантна. Вагман єврейський патріот, називає себе «добродієм добродіїв». Це означає, що він поставив за мету тримати в залежності не простолюду, а урядників, посесорів, дідичів. Його впевненість видається дещо цинічною. Але найбільша несподіванка для адвоката – простягнута йому назустріч солідна рука лихваря, який каже: «тих ваших противників я маю в кишені і готов допомогти вам».

Галерею негативних персонажів очолює рафінований садист та збоченець Стальський, хоча до цієї групи належать маршалок Брикальський, шахраї слабовольний авантюрист Шнадельський і холодний убивця Шварц, галерея ідіотів на судовій службі увінчана образом олігофрена Страхоцького. Він розкривається за принципом психологічного контрасту. Підкреслено позитивна самохарактеристика Стальського протиставляється його справжнім рисам –

жорстокості, підступності, підлості. Про нього найчастіше ми дізнаємося через спогади Євгена.

Твір має поліфонічне звучання завдяки переплетенню різних сюжетних ліній і кількох життєвих історій. Важливу роль відіграють психологічні передчуття героїв, пам'ять, спогади, сни, марення.

2. Василь Стефаник – майстер психологічної новели. Аналіз новел «Новина», «Камінний хрест».

Василь Стефаник започаткував нову тенденцію у вітчизняній літературі як найвиразніший представник експресіонізму. І.Франко дав влучну характеристику хисту письменника, назвавши його *«надто добрим знавцем народної мужицької душі»*, а його психологічну оповідь як *«дійсний срібний проймаючий тон правдивого, широкого і глибокого чуття»*. *«Прочитайте, ви побачите, як коротко, сильно і страшно пише ця людина»*, – радив молодим письменникам М.Горький.

В.Стефаник принципово звертав увагу на селян, їхнє життя і зневагу до інтелігенції. Це було викликано не просто походженням автора. Не один Стефаник на той час звертався до переважного зображення простих людей. Експресіоністи взагалі прагнули віднайти в людині *«усе цілком просте і навіть примітивне, бо воно спільне для всього людства і всієї природи»*. Слід зауважити, що зображення селянського життя має у Стефаника інакшу мотивацію, ніж у *«народницько-традиційній творчості»*. З іншого боку, страшні картини, намальовані Стефаником, коли письменник не цурається найогидніших, брудних деталей, теж не суперечить естетиці експресіонізму, тому що його метою було *«показати всі аспекти життя без жодної ідеалізації, однаково погані і гарні підлі шляхетні, злі і добрі, сумні і радісні, бо всі вони є виявом людської духовності»*. За характером основних зіткнень і засобів змалювання персонажів деякі новели можна назвати маленькими ліричними драмами. Тут важливий не стільки сам конфлікт, як сфера роздумів про нього. Спокійний плін життя в новелах виключений. Навіть у скупих словах автора, якими починається переважна більшість новел, відчуваються тривожні нотки якоїсь біди чи трагічної події.

Для психологічної експресіоністичної новели Василя Стефаника характерна:

- посилена увага до розробки селянської тематики; твори позначені трагізмом, граничним відтворенням людських страждань; зосередження уваги не на зовнішніх подіях, а на внутрішніх переживаннях персонажів; психологізм і ліризм у зображенні характерів і подій; розповідь від першої особи; надзвичайний лаконізм; наявність символічних образів; використання таких художніх форм, як гіпербола, контраст, гротеск; широке використання

діалогічної форми; наявність діалектизмів у мові персонажів, експозиція здебільшого відразу вводить у хід подій і складається, як правило, з кількох речень; часто відсутня розв'язка дії (натомість зустрічаємо стислу емоційну кінцівку), автор жодним словом не виявляє себе – як сам він ставиться до того, про що оповідає.

Новела *«Новина»* увійшла до збірки *«Синя книжечка»*.

Історія написання: за кілька місяців до написання новели, Стефаник у листі до О. Кобилянської розповідає: *«Отут, у Трійці, утопив мужик свою дівчину в Пруті. Старша випросилася, і він її пустив... Тато був бідний і без жінки і не міг ради собі дати з дітьми. От які злочинці бувають»*. Через якийсь час у іншому листі цей факт уже повідомляється у вигляді художнього образка, хоч іще далеко не так, як у новелі. Письменник описує, як він ходив оглядати Гандзуню, що випросилася, бачив дубець, що батько дав, аби від собак відганяти. *«Отаких якихось історій та багато діється по селах, що вони, як опирі, кров випивають»*.

«Новина» – один із шедеврів світової новелістики. Твір починається із розв'язки: батько втопив у річці доньку, хотів утопити старшу, але та випросилася. Із самого початку інтерес з незвичайного, виняткового (вбивство батьком дочки) переноситься на дослідження соціально-психологічних причин і обставин вчинку героя. За нормами народної моралі дітовбивство споконвіку вважалося найтяжчим гріхом, злочином. В. Стефаник же намагався переконати читача, що Гриць – не злочинець, а найнещасніша жертва обставин, у яких опинився. Кількома штрихами він передає безмежну батьківську любов, вбачає її навіть у тому страшному вчинку.

Композиція: спочатку йде розв'язка, потім зав'язка – усвідомлення Грицем, що діти гинуть від голоду, у кінці – кульмінація (сцена злочину).

«Камінний хрест» (збірка *«Камінний хрест»*). Історія написання: з року в рік танули селянські наділи. Стефаникові ці злиденні смужки здавалися подібними до батогів, що січуть мужицькі спini. І гнали ті батоги людей у безвість, де світила надія вирятувати дітей від голоду. Саме це породжувало масову еміграцію галицького селянства до Канади. Прощання з рідною землею часто нагадувало похорони і було сповнене драматизму, що годі було витримати людському серцю.

Їхали за океан і односельчани письменника. Про одного з них – Івана Дідуха – розповів Стефаник у новелі *«Камінний хрест»*: *«Він дуже не хотів, – пригадував у останній автор, – покидати свого каменистого ґрунту, та діти, невістки і доньки не давали йому жити, і він лиш тому втік до Канади, щоби могли жити даліше. Він дійсно ще довго жив у Канаді, але писав мені, що все чуже довкола нього і що його ферма йому немила, та його дітям добре*

поводиться». «Камінний хрест» – це воздвигнутий рукою і словом письменника величезний пам'ятник людським стражданням».

У новелі «*Камінний хрест*» автор розкриває психологію українських селян-емігрантів, які з боєм відривалися від своїх шматочків землі, їх страх перед невідомим майбутнім, що чекало за океаном.

В основі новели – справжній факт. Штефан Дідух (у новелі Іван), односелець письменника, емігруючи до Канади, поставив на своєму полі камінний хрест, що й понині стоїть на найвищому горбі у Русові. Та справжніми прототипами головного героя були тисячі емігрантів, долею яких турбувався письменник. На Краківському вокзалі письменник бачив підпухлі від плачу очі дітей, чув зойкіт голосінь матерів. Вже на вокзалі починалась творча робота над «Камінним хрестом». Довга, болюча, виснажлива, пізніше названа самим автором – сердечною.

Стефаніка цікавлять душевні муки селянина, викликані вимушеною розлукою з селом. Тому уся увага зосереджена на внутрішньому світі героя, психології та переживаннях. Новела складається з 7 розділів. Читаючи її, ми переконуємося у точності оцінки І.Франка: «Стефанік – абсолютний пан форми». У новелі дещо ширший обсяг, ніж в інших, але ми не знайдемо жодної зайвої фрази, розпачливої фрази, закрученого сюжету. Та, власне, традиційного сюжету немає, бо йдеться не про підготовку до події – подію-результат, а про новий варіант форми.

1-й розділ – це живописний портрет Івана з авторським екскурсами в його біографію. Щось незвичне, хоч і не нове в художній практиці Стефаніка. Портрет головного героя поданий у зіставленні з конем. Це зіставлення свідчить про виснажливу працю селянина, що набуває символічного звучання: праця людини виснажлива, гірша, ніж життя худоби.

Наступних шість розділів – це комплекс складних почуттів героя, що зводиться до думки про трагізм розставання з рідною землею. Кожен розділ готує та обґрунтовує перехід до наступного, створюючи картини безперервних змін душевного стану Дідуха. Всі епізоди новели – прощання, сповідь, жалібний спів, божевільний танець – підпорядковані головному завданню – розкриттю теми народної неволі, людського горя.

Новела багата на символічні деталі та образи. Це стосується насамперед камінного хреста, що символізує нестерпні муки і терпіння не лише Івана, а й усього народу, який хилиться під кам'яною вагою гніту, але не падає. І не впаде. Витримає, як витримав Дідух, самотужки висадивши хрест на горб.

Розділ «Історі української літератури ХХ століття»

1. Драматична поема «Свіччине весілля» І. Кочерги: історична основа, проблематика, образи.

Іван Кочерга – один з найвідоміших драматургів ХХ століття, митець-новатор, художник-філософ у творчому доробку якого помітне місце належить драматичній поемі «Свіччине весілля».

Задум цього твору виник під час праці над «Алмазним жорном». Увагу драматурга привернула згадка в грамотах литовських князів 1494 і 1506 рр. (Литва тоді володіла частиною України і Києвом) про заборону палити світло в житлах через небезпеку пожежі. Ця заборона тривала, як відомо, близько півтора десятиліття, аж поки її скасував новий король Сигізмунд. Цей історичний матеріал дав можливість письменнику моделювати життя середньовічних українців, їхню боротьбу за свої права. При цьому драматург скористався і правом історичного письменника доповнювати документальні свідчення власними припущеннями. Отож поєднання історичної правди з вимислом і правдою художньою перше в українській драматургії відтворення середньовіччя та життя ремісничих цехів, які стають на чолі боротьби за національну незалежність і соціальну справедливість, визначили оригінальність драматичної поеми. З мотивом заборони світла Кочерга пов'язав відомий київський звичай 1 вересня «женити свічку». Цей обряд був поширений до 80-90-их років ХІХ століття.

Провідна ідея «Свіччиного весілля» - це ідея всенародного визвольного руху, боротьба за кращу долю й людські права, якій підпорядковано мотив помсти за знищення феодалів. З історичною точністю автору вдалося відтворити «громадське й побутове життя кравців, зброярів, кожум'як, золотарів, ковалів, кушнірів, бондарів та ін., топографії міста.

Самобутність авторської манери виявилась у ліро-романтичній наснаженості твору, його символічному підтексті.

П'єсу написану у 1935 р. Вона має 5 дій. Своєрідним композиційним обрамленням у творі є масові сцени першої та останньої дії, де чується народне багатоголосся. Органічно вплітається в композицію пейзажі, портретна характеристика героїв, їхня мова, інтер'єр, що допомагає краще відтворити історичний колорит епохи.

Сюжет твору загалом простий, композиція струнка. В його основі лежить непримиренний конфлікт між ремісничим Поділлям і Литовським замком на горі Вздихальниця, між робітничим людом і владною верхівкою. У творі помітними є 2 взаємозалежні сюжетні лінії: боротьба ремісників на чолі із зброярем Іваном Свічкою за право палити світло і за здобуття прихованої воєводою князівської грамоти, та боротьба головного героя з підступними вербами за свою наречену.

Головний герой поеми – цеховий майстер Іван Свічка, психологія якого нероздільна від прагнень і устремлінь народу! Мужик і непримиренний до ворогів Іван ніжний у коханні. Цей образ подано у розвитку. У його характері втілено кращі риси українського народу, прагнення до волі, відвага у боротьбі за свою національну і соціальну правду. В образі Івана Свічки втілено прометеївський мір безкорисливого служіння людям. Устами цього героя проголошено ідею твору: «У свічки мирної не варта та країна, що в боротьбі її не засвітила».

Кращою справою свого літературного життя вважав І. Кочерга образ Меланки. Вона сповнена почуття людської гідності користується загальною повагою, вміє постояти за себе. Меланка виконує останню волю матері – запалює світло в своїй хатині. Вона кохає Івана, щастя бачить у сімейному затишку. Вольова, активна. Бороться за своє щастя. Цей образ має певне подвійне навантаження: по-перше, у ньому втілено народний ідеал вірності в коханні й готовності боротися за своє щастя; по-друге, - це поетичний символ знедаленої України, яка виборює незалежність.

Тематичне новаторство і гуманістичний пафос п'єси, «фрескова» архітектоніка і національна ментальність характерів, ліричність є прикметними рисами твору, які забезпечили йому гідне місце в українській літературі ХХ ст.

2. Міфологізм як визначальна риса поезії Богдана-Ігоря Антонича. Аналіз творів «Різдво», «Автопортрет», «Вишні»

Богдан-Ігор Антонич належить до найвизначніших поетів світу. «Його мистецтво слова увібрало в себе первісне коріння індоєвропейської та праукраїнської міфології. Він є автором шести книг поезії: «Привітання Життя» (1931), «Три перстені» (1934), «Книга Лева», «Зелена Євангелія», «Ротації», «Велика гармонія». Творчий діапазон Антонича широкий: проблеми мистецтва, життя і смерті, взаємозв'язки людини і Бога; Космосу й національного світу, як і він інтерпретував по-філософськи й художньо багатовимірно. Творчість Антонича близько споріднена з міфами, він розлого покликався у власних віршах на християнську міфологію, пов'язану зі старозавітними міфами, канонічними Євангеліями і навіть апокрифами. Особливо прикметною тут виглядає «Книга Лева», де поет вдається до міфів про походження стихій, світил, землі і всього суцього. У збірках «Зелена Євангелія» та «Ротації» митець дає ліричні переспіви початків існування. Крім того, Богдан-Ігор Антонич використовував мотиви античності й поганської міфології слов'ян про великий колообіг життя у всесвіті.

З великою любов'ю і поетичним натхненням він оспівав свою рідну Лемківщину - країну верховинну» («Черемхи»). Образи незайманої краси гірської природи чергуються із дивовижним язичницьким світом мешканців

цього краю, їхніми діями, повір'ям, чарами, обрядами. Його пейзажна лірика виходить за вузькі тематичні межі і набуває філософського звучання. Антонич органічно поєднав лемківський колорит із загальнонаціональними обрядами й символами. Приклад – вірш «Село».

Справжнім шедевром його лірики є поезія «Різдво», у якій християнська містерія спроектована на Лемківщині з її язичницькими повір'ями і поклоніннями. В українському середовищі розігрується біблійне дійство, бо лемки уподібнюються до волхвів: «Прийшли лемки у крижанях і принесли місяць круглий», тобто подарували хліб. Як відомо, на Різдво лемки з хлібом і свяченою водою, обходять свій двір і освячують його.

Міфопоетичне відчуття світу Богдана-Ігоря Антонича сягає української міфології, в якій перетворення людини на рослину-річ звичайно:

«Лисиці, леви, ластівки і люди,
Зеленої зорі черва і листя
Матерії законам піддані незмінним,
Як небо понад нами синє і сріблице
Я розумію вас, звірята і рослини,
Я чую як шумлять комети і зростають трави.
Антонич теж звіря сумне і кучеряве»

У медитації «Автопортрет» митець міркує над своїми праякореннями. Захоплюючись звичаями та обрядами лемків, він примчав у їхньому світосприйманні синтез язичництва і християнства. Центральний образ «Автопортрету» - це образ сонця, якому поклонялися наші предки. Дивляючись у свою душу, ліричний герой намагається збагнути сенс свого захоплення красою й сонцепоклонством»:

«Я, сонцеві життя продавши,
За сто червінців божевілля,
Захоплений поганин завжди,
Поет весняного похмілля».

Язичництво поета зумовлене його прагненням висвітлити свій ідеал, духовний вимір.

Отже, поетичне мислення Антонича – міфологічне, занурене в універсальні істини. Поет вважав, що у прадавні часи людство було зрілим у розумінні краси. Занурення модерного поета у міфі, у його мотиві зумовлене тугою за красою, за гармонією. Тому в його поезії постійними є уподібнення, перетворення ліричного «Я», метаморфози.

У поезії «Вишні» свідомість автора сягає глибин часових шарів, доходить до коренів вірувань і появи міфів. Естетично митець орієнтується на психологічне перевтілення. Уподібнення ліричного героя явищам природи.

Тоді світ людини і природи зливаються, міф пояснює сьогодення. Головна ідея твору – безсмертя людської душі, що може мандрувати в часі й просторі. Ця ідея близька давньоіндійській філософії, за якою людина після смерті може перевтілюватись у душу народженої дитини, тварини, птаха: «Антонич був хрущем і жив колись на вишнях». Погляд поета на світ є незвичайним. За допомогою метаморфози поет підкреслює спадкоємність традиції Тараса Шевченка, який слово поставив на сторожі народу. Скромний Антонич це високо цінує, відчуваючи себе малим поряд із генієм, «хрущем», якого оспівав Кобзар у знаменитих рядках: «Садок вишневий коло хати, руці над вишнями гудуть». Україну Антонич називає «пишною й біблійною», тобто країною з давньою історією й культурою, «квітчастою батьківщиною вишні й соловейка».

Розділ «Історія української літератури кінця XX – початку XXI століття»

1. Провідні мотиви та образи поезії В. Симоненка. Аналіз віршів «Лебеді материнства», «Є тисячі доріг...», «Де зараз ви, кати мого народу?»

Лірика В.Симоненка виявилася співзвучною ліриці І.Драча, М.Вінграновського. Поет спирався на досвід Т.Шевченка, О.Олеся, В.Сосюри, але виявив свою творчу індивідуальність. Відчувається зв'язок лірики із романтичною традицією. Особливе місце в ліриці відводиться народним пісням. Орієнтувався на життєву конкретику, надавав перевагу поетичній ідеї над образом.

Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

Мелодійна основа вірша «Лебеді материнства» та мотив материнської любові настільки полонили композитора А. Пашкевича, що він поклав цей твір на музику. Пісня була сприйнята народом як своя. Вона нагадувала коломийки, містила фольклорні образи (тихі зорі, материнська добра ласка). Тому й жанр очевидний – колискова.

Головний мотив – материнська тривога за долю її сина, перед яким відкривається дійсність, виповнена дива та любові, яку охороняють «мавки чорноброві», та водночас постають і суворі реалії, – від них прагне вберегти дитину материнське серце. Та «приспані тривоги», «чуже поле» – неминучі, і протистояти їм може тільки людина з твердим переконанням, з органічним чуттям родової пам'яті, з великою волею бути самим собою.

Тому поет звертається до незнищених вічних цінностей народного світосприймання, передовсім до символу матері – центрального в духовному космосі українців, починаючи з трипільської доби.

В народному уявленні мати завжди ототожнювалася з Батьківщиною. Тому зрада їй вважалася непростимим гріхом, а втрата – катастрофою. Вибір іншої Батьківщини постійно осуджувався, оскільки призводив до самознищення нації.

Образи лебедів завжди асоціювалися з вірністю, тому не випадково В.Симоненко звертається до них, пов'язуючи їх із материнством та надаючи їм символічного узагальнення.

І якщо впадеш ти на чужому полі,
Прийдуть з України верби і тополі...

У народному, зокрема міфологічному, світобаченні тополя уособлювала перевтілену дівчину (згадаймо бодай поему «Тополя» Т.Шевченка), а верба освячувалась як прадерево, тобто дерево життя.

Поезія «Є тисячі доріг...» про перейдене, про життя, яке відбулося, про важкий, але єдино можливий для поета вибір, зроблений ним, вибір. Для митця, говорячи словами Жана Поля Сартра, не було іншого законодавства, окрім нього самого:

Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок,
Є тисячі ланів, але один лиш мій.

Вірш пронизаний мотивами цінності життя, де чільне місце займає одвічний обов'язок, поняття «своє», «бальківське», «Батьківщина». Гіркі сумніви клубочаться в душі ліричного героя, різних людей бачив він у своєму житті: одні байдикують, самоусуваються, втрачають духовний потенціал людини; Інші клянуть рідне поле за «лютий недорід», тобто потрапляють у тенета брехні про меншовартість, у тенета принижень і облуди; треті кидають «рідне поле», йдуть до сусідів – далеких чи близьких – стають найманцями, рабами, котрим за їх чорний труд з презирством кидають «пару постолів і шкварку на обід». Це шляхи ганьби, національної зради, морального злочину.

Волевиявлення ліричного героя беззастережне:

Бо нива ця – моя! Тут я почну зажинок,
Бо кращий урожай не жде мене ніде,
Бо тисяча доріг, мільйон вузьких стежинок
Мене на ниву батьківську веде...

Ораторськими анафорами, логікою патріота, зверненою до своєї душі, а також до душі проникливого читача, поет утверджує свою громадянську позицію. Підсумовуючи, варто наголосити: прекрасні сини є в українського народу, але й народові треба бути їх гідним.

Мотиви історичної долі України, волелюбності, козацької ненависті до гніту і підлості проявляються у вірші «Де зараз ви, кати мого народу?». В основі лежить принцип протиставлення дорогих для авторського серця образів,

відверто і значуще взятих із фольклору (на ясні зорі і на тихі води), історичної масштабності (під сонцем вічності древніє й молодіє), з одного боку, а з другого – ненависних уособлень зла, яке втілене в поняттях синонімічного ряду: «катюги», їх «чорна злоба», «перевертні й прибудди, і орди завойовників-заброд», «байстриюки катів осатанілих», «виродки». Єднають ці полярні системи святі і всеохоплюючі для Симоненка слова «мій народ».

Народ росте, і множитья, і діє
 Без ваших нагаїв і палаша.
 Під сонцем вічності древніє й молодіє
 Його жорстока й лагідна душа.

Вірш сповнений спопеляючої енергетики і сили впливу. Від нього наче відходять магичні струми. Хвилі лютого поетового гніву розходяться і лагідніють, хоча в голосі й бринить затята схвильованість, коли він говорить про долю українців.

Остання строфа розкриває ту огиду і презирство, які кипіли в душі ліричного героя, що уособлював кожного чесного Симоненкового сучасника, до тих, хто катував український народ, і до тих, хто допомагав катам. Автор грізно і однозначно нагадує про бурхливу кров козацтва, що гуде і пульсує в жилах сучасних українців.

2. Особливості літературного процесу кінця XX – початку XXI століття: періодизація, літературні організації і гуртки. Постмодернізм як художня практика.

У 1991 році Україна вийшла зі складу радянської імперії й проголосила свою незалежність. Почалася розбудова демократичної суверенної європейської держави. Це докорінно змінило характер розвитку літературного процесу: відкидалися догматичні схеми розвитку літератури у заідеологізованих рамках «соцреалізму» й відбувався інтенсивний пошук нових естетичних способів моделювання й зображення дійсності.

Український літературний процес кінця XX – початку XXI століття має таку періодизацію:

1. Вісімдесятники, які не вийшли з андеграунду (Василь Герасимюк, Ігор Римарук, Іван Малкович, Наталка Білоцерківець, Оксана Забужко, Юрій Буряк, Ігор Павлюк, Павло Гірник та ін.) і які вийшли з андеграунду (Г. Петросаняк, Ю. Винничук, Ю. Андрухович, В. Неборак, О. Ірванець, Є. Пашковський). Антологію вісімдесятників упорядкував Ігор Римарук. Для «вісімдесятників» властива орієнтація на здобутки європейської культури, особливо на літературу поставстрійського культурного простору XX століття (зокрема: Георг Тракль, Франц Кафка, Мілан Кундера). Неомодерна складова «вісімдесятництва» виявилась більш органічною щодо поточної літературної

ситуації в Україні, аніж рефлексивний постмодерний простір. В межах неомодерної складової відбувається своєрідна компенсація втрат української літератури, що пов'язані з її ізоляцією та маргіналізацією в радянській період.

2. Дев'яностники (Т. Прохасько, І. Андрусак, І. Ципердюк, Р. Кухарук). Дев'ятдесятники, також ірон. Дев'яностики – генерація українських письменників, представники якої почали друкувати свої твори у 90-х роках минулого століття. Основу генерації становить велика група молодих літераторів, яка сформувалася завдяки реалізації проектів антологій видавництва «Смолоскип» – «Молоде вино», «Тексти», «Іменник». Створенню своєрідного канону письменників, приналежних до покоління «дев'ядесятників» посприяла також однойменна антологія, видана в 1998 році в Тернополі. Явище «дев'ядесятників» об'єднує як ностальгійну спробу реставрації українського модерну 20-х років, так і постмодерністські рефлексії.

3. Нульовики (Любка Дереш, Світлана Поваляєва, Світлана Пиркало, Маряна Савка, Маріанна Кіяновська та ін.). Так їх називає Ігор Бондар-Терещенко; його хвилює та швидкість, з якою це покоління здобуло собі популярність, – «юним геніям вистачає одного-двох «нульових» текстів як небов'язкової перепустки в «культуру мас». На його думку, всіх літераторів цього покоління єднає прагнення стати модним автором одного розтиражованого тексту, швидкого успіху. Однак, як показав час, двотисячники встигли вже написати не по одній, а по кілька книжок. Легкість, з якою вони пишуть, здається, свідчить не про добре опанування своєї професії, а про бажання постійно знаходитися у центрі уваги читачів. Письменниками цього покоління зазвичай рухає епатаж.

Визначальні риси постмодернізму:

- культ незалежної особистості;
- потяг до архаїки, міфу, колективного позасвідомого;
- прагнення поєднати, взаємодоповнити істини (часом полярно протилежні) багатьох людей, націй, культур, релігій, філософій;
- бачення повсякденного реального життя як театру абсурду, апокаліптичного карнавалу;
- використання підкреслено ігрового стилю, щоб акцентувати на ненормальності, несправжності, протиприродності панівного в реальності способу життя;
- зумисне химерне переплетення різних стилів оповіді (високий класицистичний і сентиментальний чи грубо натуралістичний і казковий та ін.; у стиль художній нерідко вплітаються стилі науковий, публіцистичний, діловий тощо);
- суміш багатьох традиційних жанрових різновидів;

- сюжети творів – це легко замасковані алюзії (натяки) на відомі сюжети літератури попередніх епох;
- запозичення, перегуки спостерігаються не лише на сюжетно-композиційному, а й на образному, мовному рівнях;
- як правило, у постмодерністському творі присутній образ оповідача;
- іронічність та пародійність.

Характерною особливістю розвитку художнього процесу кінця 80-х – 90-х років ХХ ст. в Україні стала поява нових літературних угруповань та об'єднань, різноманітних естетичних платформ, стильових манер і способів образного втілення світосприймання людини постколоніального суспільства.

Оновлена в 1991 році на Х з'їзді СПУ відокремилась від СП СРСР (тому цей з'їзд вирішили вважати Першим з'їздом письменників незалежної держави). Другий з'їзд відбувся в листопаді 1996 року і спілка одержала назву Національної спілки письменників України, Третій – у вересні 2001 року. У березні 1997 року відбувся установчий з'їзд нової письменницької організації – Асоціації українських письменників (АУП). До неї ввійшло понад 100 письменників. Президентом Асоціації було обрано відомого прозаїка й критика Юрія Покальчука, нині її очолює Тарас Федюк.

Поява нових літературних угруповань – характерна ознака доби 90-х років ХХ ст. Літературні зрушення започаткували угруповання «Бу-Ба-Бу» (Бурлеск, Балаган, Буфонада), «Нова дегенерація», «Пропала грамота», «Західний вітер», «ЛуГоСад», «Червона фіра». Вони в цілому творили у постмодерному дискурсі, характерною ознакою якого на перших порах було іронічне, «серйозносміхове» (Михайло Бахтін) світорозуміння, епатаж, перенесення в стилістику, образність протилежних відображенню контекстів (травестії, бурлеску і патетики, футуризму й символізму, гротескних і реалістичних образів).

Літературне угруповання «Бу-Ба-Бу» виникло в 1985 році у Львові. До його складу входять Юрій Андрухович, Віктор Неборак, Олександр Ірванець. Вони одними з перших відчували підсвідомий синдром зламу в свідомості мас, що виник внаслідок розпаду імперії, дуалістичність світу і психіки колоніальної людини, що супроводжується двома чинниками – суспільною депресією і масовою сміховою культурою. Це й визначило пафос творчості учасників «Бу-Ба-Бу». Вони звертаються до поезики карнавальності, культивують необароко на новому ґрунті.

«Нова дегенерація» (Івано-Франківськ) виникла в 1992 році. Її складають троє цікавих митців: Степан Процюк (нар. 1964 року), Іван Ципердюк (нар. 1969 року) та Іван Андрусак (нар. 1968 року). Оприлюднили себе молоді поети

колективною збіркою «Нова дегенерація» (1992). Епатаж, поетична самоіронія, сарказм, сповідування філософії трагічного бунту визначили характер художніх шукань представників «Нової дегенерації» на початку 90-х років.

В іронічному, бурлескно-травестійному стилі працюють Юрко Позаяк, Віктор Недоступ, Семен Либонь – митці київської групи «Пропала грамота». У 1991 році вони видали поетичну збірку під цією ж назвою. Авторі культивують персонажну (рольову) лірику, у їхніх творах висловлюються персонажі, які саркастично ставляться до порядків «найсправедливішого на землі суспільства», – хіпі, «бомжі», дисиденти тощо.

Тернопільське угруповання «Західний вітер» (1992) складають молоді поети Василь Махно (нар. 1964 року), Борис Щавурський (нар. 1964 року), Віталій Гайда (нар. 1970 року), Гордій Безкоровайний (нар. 1969 року). У 1994 році вони оприлюднили альманах «Західний вітер».

Літературне угруповання «Червона фіра» (1991) складають харківські поети Сергій Жадан (нар. 1974 року), Ростислав Мельників (нар. 1973 року), Іван Пилипчук (нар. 1974 року). Учасники групи задекларували себе спадкоємцями українського футуризму 20-х років ХХ ст., назвавшись неофутуристами. Творять у річищі постмодерного дискурсу, зокрема проповідують деконструкцію мистецтва, пишуть епатажні й пародійні вірші.

Перелік творів для обов'язкового прочитання

Розділ «Історія української літератури Х – ХVІІІ століття»

Повість минулих літ

Про заснування Києва

Про княгиню Ольгу

Про князя Олега

Про хрещення Русі

Про значення навчання книжного

Володимир Мономах. Повчання дітям.

Митрополит Іларіон. Слово про закон і благодать.

Слово о полку Ігоревім

Іван Вишенський

Писаніє до всіх, в Лядській землі живущих

Викриття диявола-світодержця

Послання до утікших від православної віри єпископів

Іван Величковський

Дзигар цілий і напівдзигарик

Минути добрих

Молоко від вівці пастиру належне

Луна
 Рак всуперечслівний
 Суголосний
 Акростих [перший]

Літопис Самовидця

Про початок війни Хмельницького
 Сама війна року 1648
 Року 1651 битва під Берестечком
 На початку 1655 року загибель і похорон полковника Івана Золотаренка
 Гетьманство Івана Виговського і загибель полтавського полковника Мартина
 Пушкаря
 Походи гетьмана Івана Мазепи

Літопис Самчіїла Величка

Том перший. Сказання про війну козацьку з поляками
 Том другий. Повість літописна про малоросійські та частково
 інші події

Літопис Григорія Грабянки

Слово до читача заради чого ця історія написана
 Розповідь про битви козацькі, про козацьку зброю та харч
 Коротенька розповідь про рід Хмельницького та про битву на
 Цоцорі

Феофан Прокопович

Володимир

Григорій Сковорода

Вдячний Еродій (уривок)
 Вбогий жайворонок (уривок)
 Бджола та Шершень
 Пісня 10-та
 Пісня 18-та
 De libertate

Розділ «Історія української літератури I половини XIX століття»

Іван Котляревський

Енеїда
 Наталка Полтавка
 Москаль-чарівник

Григорій Квітка-Основ'яненко

Шельменко-денщик
 Сватання на Гончарівці

Маруся
Конотопська відьма

Євген Гребінка

Ведмежий суд
Вовк да Огонь
Рибалка

Тарас Шевченко

Причинна
Тополя
Утоплена
Лілея
Катерина
Гайдамаки
Назар Стодоля
Кавказ
І мертвим, і живим...
Сон
Великий льох
Цикл віршів «У казематі»
Мені тринадцятий минало
І золотої, і дорогої
Якби ви знали, паничі
І виріс я на чужині
Неофіти
Марія

Марко Вовчок

Козачка
Одарка
Горпина
Ледащиця
Два сини
Чари
Максим Гримач
Данило Гурч
Сестра. Інститутка
Дев'ять братів і десята сестриця Галя
Кармелюк

Пантелеймон Куліш

Чорна рада

Степан Руданський

Повій, вітре, на Україну

Ти не моя

Гей, бики

Над колискою

Співомовки (на вибір студента)

Розділ «Історія української літератури II половини XIX – початку XX століття»

Іван Нечуй-Левицький

Кайдашева сім'я

Микола Джеря

Панас Мирний

Хіба ревуть воли, як ясла повні

Борис Грінченко

Украла

Дзвоник

Олеся

Екзамен

Серед темної ночі

Під тихими вербами

Марко Кропивницький

Глитай, або ж Павук

Михайло Старицький

Талан

Іван Карпенко-Карий

Хазяїн

Іван Франко

Перехресні стежки

Малий Мирон

Грицева шкільна наука

Оловець

Отець-гуморист

збірка «Зів'яле листя» («Ой ти, дівчино, з горіха зерня...», «Чого являєшся мені у сні?...», «Червона калино, чого в лузі гнешся?», поема «Мойсей».

Михайло Коцюбинський

Андрій Соловійко

Ялинка

Харитя

Маленький грішник
 Intermezzo
 Тіні забутих предків
 Невідомий
 Подарунок на іменини
 Сміх
 Він іде
 Для загального добра
 Під мінаретами
 Пе-коптьор
 Fata morgana

Василь Стефаник

Камінний хрест
 Новина

Леся Українка

Бояриня
 Лісова пісня
 Contra spem spero

Ольга Кобилянська

Людина
 Царівна
 Земля

Винниченко В.

Заручини
 Контрасти
 Голота
 Мнімий господін
 Антрепреньор Гаркун Задунайський

Розділ «Історія української літератури ХХ століття»

Павло Тичина

«Гей, вдарте в стуни, кобзарі...», «Скорбна мати», «В серці у моєму», «Арфами, арфами...», «Ви знаєте, як липа шелестить», «Зоставайся, ніч настала», «О панно Інно», «Подивилась ясно», «Вороний вітер», «Золотий гомін», «Війна», «Пам'яті тридцяти», «Хто ж це так із тебе насміятися смів?», «Загупало в двері прикладом», «Прометей», «Чистила мати картоплю», «До кого говорить?», «Похорон друга», «Я утверждаюсь» та ін.

Максим Рильський

«Гей, удармо в струни, браття...», «На білу гречку впали роси», «Яблука доспілі», «На узлі есі», ««Поле чорніє», «Люби природу, ««Спинилось літо на порозі», «Коли усе в тумані життєвому», «У теплі дні збирання винограду», «Осінь ходить», «Як мисливець обережний», «Студений вітер б'є в холодні вікна», «Ластівки літають, бо літається», «Опівдні», «Буря», «Шопен», «Слово про рідну матір», «Жага», «Неопалима купина», «На могилі Франка», «Троянди й виноград», «Мова», «Коли копають картоплю», «Рідна мова», «Діалог», «Поетичне мистецтво».

Володимир Сосюра

«Червона зима», «Ластівки на сонці», «Так ніхто не кохав», «І пішов я тоді до Петлюри», «Коли потяг у даль загуркоче», «Білі акації будуть цвісти», «Сад», «Марії», «Два Володьки», «Знов село», «Марія», «Васильки», «Україна», «Лист до земляків», «Любіть Україну», «Юнакові», «О мова моя!», «Я знаю силу слова», «Люблю весну», «Третя Рота», «Мазепа», «Розстріляне безсмертя».

Микола Зеров

«Київ з лівого берега», «Чернігів», «Куліш», «Сон Святослава», «Олександрія», «Князь Ігор», «Обри», «Чистий четвер», «Класики», «Аргонавти», «Саломея», «Навсікая», «Pro domo».

Євген Плужник

«Галілей», «Канів», «Уночі його вели на розстріл», «Сідало сонце», «Впало – ставай до стінки!», «А він молодий-молодий», «Був це хлопчик лагідний і тихий», «Зустрів кулю за лісом», «Дивлюсь на все спокійними очима», «Ніч... а човен – як срібний птах», «Блакитний безум», «Тепер на півночі горять сніги», «Суди мене судом своїм суворим», «Притулив до стіни людину», «Для вас, історики майбутнє»

Богдан-Ігор Антонич

«Ніч», «Автобіографія», «Привітання життя», «Молитва», «Автопортрет», «Три перстені», «Назустріч», «Різдво», «Коляда», «Зелена євангелія», «Знак лева», «Апокаліпсис», «Пісня про незнищенність матерії», «Слово до розстріляних», «До істот з зеленої зорі», «Теслів син», «Ярмарок», «Сад», «Яворова повість», «Вишні», «Ротації», «Міста й музи», «Шевченко», «Крутянська пісня».

Євген Маланюк

«Біографія», «Зловісне», «Сучасники», «Останнє витікає золото», «Носив навік єдину віру», «Під чужим небом», «Євангелія піль», «Напис на книзі віршів», «Полин», «Степова Еллада», «Варязька балада», «Шевченко»,

«Куліш», «Невичерпальність», «Антимарія», «Чорна Еллада», «Діва-Обща», «Молитва», «Варяги», «Київ», «Українські візантійські очі...», «Ода до прийдешнього», «Батьківщині», «Одна пісня», «Серпень», «Високий ранок», «Пам'яті Т. Осмачки», «В горах», «Май 1935 року», «Ностальгія».

Микола Хвильовий

«Редактор Карк», «Кіт у чоботях», «Арабески», «Солонський Яр», «Свиня», «Я (Романтика)», «Мати», «Ревізор», «Санаторійна зона», «Іван Іванович», «Камо грядеши», «Думки проти течії», «Апологети писаризму», «Україна чи Малоросія?».

Валер'ян Підмогильний

«Добрий Бог», «Гайдамака», «Пророк», «Старець», «Гайдамаки», «На селі», «В епідемічному бараці», «Собака», «Син», «Проблема хліба», «Іван Босий», «Військовий літун», «Історія пані Ївги», «Остап Шаптала», «Невеличка драма», «Місто».

Григорій Косинка

«На золотих богів», «Заквітчаний сон», «Мент», «Змовини», «За земельку», «Темна ніч», «Фавст», «Гармонія», «Постріл», «В житах», «Серце», «Політика».

Юрій Яновський

«Чотири шаблі», «Вершники», «Майстер корабля».

Остап Вишня

«Як ми колись учились», «Ярмарок», «Моя автобіографія», «Отак і пишу», «Мисливські усмішки», «Думи мої, думи мої...»

Іван Кочерга

«Свіччине весілля», «Ярослав Мудрий».

Микола Куліш

«Народний Малахій», «Мина Мазайло», «Патетична соната», «97».

Олександр Довженко

«Земля», «Звенигора», «Ніч перед боєм», «Мати», «Відступник», «Незабутнє», «Перемога», «Україна в огні», «Повість полум'яних літ», «Зачарована Десна», «Щоденник».

Улас Самчук

«Марія», «Волинь».

Іван Багряний

«Тигролови», «Сад Гетсиманський»

Олесь Гончар

«Собор», «Модри Камінь», «За мить щастя»

Павло Загребельний

«Диво», «Роксолана»

Михайло Стельмах

«Гуси-ледебі летять», «Щедрий вечір»

Григор Тютюнник

«Зав'язь», «Смерть кавалера», «Три зозулі з поклоном», «Оддавали Катрю»

Василь Барка

«Жовтий князь»

Розділ «Історія української літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття»

Ярослав Стельмах

Привіт, Синичко

Драма в учительській

Оксана Забужко

Казка про калинову сопілку

Василь Герасим'юк

Чоловічий танець

...І закликання мольфарів

Є різні вАтри. Є ватрИ

І кінь тебе поніс через потік

В горах є ще дві гражди...

Матір овець

Осінні пси Карпат

Старий завіт

Старовинні забави

Валерій Шевчук

Дім на горі

Юрій Андрухович

Рекреації

Московіада

Марія Матіос

Солодка Даруся

Володимир Лис

Століття Яков»

Олександр Жовна

Партитура на могильному камені

Маленьке життя

Василь Шкляр

Чорний Ворон

Андрій Кокотюха

Червоний

Галина Пагутяк

Слуга з Добромиля

Перелік творів для вивчення напам'ять

Розділ «Історія української літератури Х – XVIII століття»

Уривок з „Повісті минулих літ” про значення навчання книжного (переклад Віктора Близнеця); **Т. Шевченко** «Плач Ярославни»; **С. Климовський** «Їхав козак за Дунай»; **Г. Сковорода** «Пісня 10-та», «De libertate».

Розділ «Історія української літератури I половини XIX століття»

Котляревський І. «Енеїда» (уривок з третьої частини поеми (від слів «Тепер Еней убрався в пекло...», закінчуючи словами «Коли який з них приставав»)); **Шевченко Т.:** «Причинна» («Реве та стогне Дніпр широкий...» до слів «Та ясен раз у раз скрипів»); «Думи мої, думи мої...» (1840); «Гайдамаки» («Гомоніла Україна...» до слів «Тяжко! Важко! Кат панує, А їх не згадають»); «Сон» («Летим. Дивлюся, аж світає, ...» до слів «Чи бог бачить із-за хмари...»); «Кавказ» (уривки на вибір); «І мертвим, і живим...» (уривки на вибір); «Минають дні, минають ночі...»; «В казематі» («Мені однаково, чи буду...»); «Заповіт».

Розділ «Історія української літератури II половини XIX – початку XX століття»

Франко І. «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», **Леся Українка** «Contra spem spero!»

Розділ «Історія української літератури XX століття»

Тичина П. «Арфами, арфами», «Памяті тридцяти», «Ви знаєте, як липа шелестить», «Скорбна мати» і «Золотий гомін»; **Рильський М.** «Мова», «Поетичне мистецтво», «Яблука допіли», «Слово про рідну матір» (уривки); **Богдан-Ігор Антонич** «Вишні», «Різдво»; **Сосюра В.** «Любіть Україну», «Так ніхто не кохав», «Коли потяг у даль загуркоче»; **Маланюк Є** – 2 вірші про Україну (на вибір студента).

Малишко А.: «Пісня про рушник», «Хмарина в небі голубім...», «Лист до гречки...»; **Павличко Д.:** «Коли ми йшли удвох з тобою», «О рідне слово, хто без тебе я?», «Якби я втратив очі, Україно...»; **Костенко Л.:** «Мій перший вірш, написаний в окопі», «Пастораль XX сторіччя», «Світлий сонет», «Страшні слова, коли вони мовчать...»; **Симоненко В.:** «Україні», «Ти знаєш, до ти – Людина», «Лебеді материнства»; **Драч І.:** «Балада про соняшник», «Етюд про

хліб», «Крила»; **Стус В.:** «За літописом Самовидця», «На колимським морозі калина», «Як добре те, що смерті не боюсь я», «У порожній кімнаті»

Розділ «Історія української літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття»

Герасим'юк В. «Багато небесної сходиться краси», **Кость Москалець** «Моя кохана спить, а за вікном», **Чубай Г.** «Коли до губ твоїх лишається півподих»
Забужко О. «...І солод слів, і холод сліз...», **Андрус'як І.** «Колискова», **Савка М.** «Жінка. Сукня сріблясто-сіра», **Кіяновська М.** «Любити тебе - неначе іти по цвяхах»

Словник літературознавчих термінів

Автобіографія – літературний жанр, головним героєм якого (в літературному сенсі) є сам автор.

Алітерація – повторення подібних за звучанням приголосних у віршованому рядку, строфі для підсилення звукової або інтонаційної виразності й музичності.

Алегорія – троп, у якому абстрактне поняття яскраво передається за допомогою конкретного образу (наприклад, у казках Лисиця уособлює хитрість).

Амфібрахій – у силабо-тонічному віршуванні – трискладова стопа з наголосом на другому складі.

Анапест – у силабо-тонічному віршуванні – трискладова стопа з наголосом на останньому складі.

Анафора – єдинопочаток, повторення на початку віршових рядків, строф або речень однакових чи співзвучних слів, синтаксичних конструкцій.

Анекдот – коротке гумористичне оповідання про характерний випадок у побутовому житті з несподіваним і дотепним закінченням.

Антитеза – це стилістична фігура, яка утворюється зіставленням слів або словосполучень, протилежних за своїм змістом.

Асонанс – повторення однакових голосних звуків у рядку або строфі, що надає віршованій мові милозвучності, підсилює її музичність.

Астрофічний вірш – вірш, який не ділиться на строфи чи строфоїди. Рядки такого вірша вільно переходять від чотиривірша у двовірш тощо.

Афоризми, або Крилаті слова – стислі влучні оригінальні вислови відомих письменників, що набули поширення в народі через влучність, дотепність чи широту філософських узагальнень.

Білий вірш – неримовані вірші з чіткою внутрішньою метричною структурою, де на місці рими лишається чиста клаузула (наприклад, «Лісова пісня» Лесі Українки).

Балада – жанр ліро-епічної поезії фантастичної, історико-героїчної або соціально-побутової тематики з драматичним сюжетом (наприклад, «Рибалка» П. Гулака-Артемівського).

Бароко – напрям у мистецтві та літературі XVII-XVIII ст., який прийшов на зміну Відродженню, але не був його запереченням. Бароко синтезувало мистецтво готики й ренесансу.

Буколіка – жанр античної поезії, в якому мовилося про вільне, безтурботне, щасливе життя на селі.

Бурлеск – жанр гумористичної поезії, комічний ефект досягається тим, що героїчний зміст викладається навмисно вульгарно, грубо, або навпаки, тим, що про буденне говориться піднесено (наприклад, «Енеїда» Котляревського).

Віршування, або Версифікація – 1. Мистецтво виражати свої думки у віршованій формі. 2. Система організації поетичного мовлення, в основі якої міститься закономірне повторення певних мовних елементів, що складаються на підставі культурно-історичної традиції певної національної мови.

Верлібр – вірш без рими і розмірів з довільним чергуванням рядків різної довжини.

Внутрішній монолог – різновид монологу, в якому передаються внутрішні переживання персонажа замість опису зовнішніх реальних подій, ситуацій, що викликають ці переживання.

Водевіль – невелика комедійна п'єса (переважно одноактна), якій притаманна проста композиція, динамічний сюжет, дотепність, у ній розмови героїв чергуються з піснями, танцями (наприклад, «Москаль – чарівник» І. Котляревського).

Гімн – урочистий музичний твір на слова символічно-програмового змісту, вживається переважно як символ держави.

Гіпербола – різновид тропа, що полягає в надмірному перебільшенні характерних властивостей чи ознак певного предмета, явища або дії.

Гекзаметр – віршовий дактилічний розмір з шістьма наголосами без рими.

Герой літературного твору, або Персонаж – 1. Постать людини, зображена письменником у художньому творі, загальна назва будь-якої дійової

особи кожного літературного жанру, 2. Олюднені, оживлені образи речей, явищ природи, звірів у казках, байках, притчах та деяких інших жанрах.

Градація – стилістична фігура, що полягає в поступовому нагнітанні засобів художньої виразності задля підвищення чи пониження їхньої емоційно-сміслової значимості.

Гумор – 1. Різновид комічного, відображення смішного в життєвих ситуаціях і людських характерах. 2. Узагальнена назва творів, мета яких – розсмішити, викликати гарний настрій 3. Взагалі сміх і відчуття комічного.

Гумореска – невеликий віршований, прозовий чи драматичний твір з комічним сюжетом відмінний від сатиричного твору легкою, жартівливою тональністю.

Діалектизми – слова, характерні для мовлення жителів певної місцевості. Вживаються в художніх творах для мовної характеристики персонажів, для створення місцевого колориту.

Діалог – розмова двох чи кількох дійових осіб.

Дактиль – у силабо-тонічному віршуванні – трискладова стопа з наголосом на першій складі.

Драма – 1. Один з основних родів художньої літератури, що зображує дійсність безпосередньо через висловлювання та дії самих персонажів. 2. Один із жанрів драматичного роду, комедією, трагедією, це п'єса соціального чи побутового характеру з гострим конфліктом, як розвивається в постійній напрузі.

Дума – великий пісенно-розповідний (ліро-епічний) твір переважно героїчного змісту.

Думка (дума) – жанр (вид) невеликої медитативно-елегічної (журливої) поезії, іноді бального змісту, який був поширений у творчості українських письменників – романтиків першої половини XIX ст.

Екзистенціалізм – течія в літературі, що сформувалася в Європі у 1930-1940 рр. а найбільшого розвитку досягла в 1950-1960 рр. Джерела екзистенціалізму містилися в праці філософа XIX ст. Є. К'єркегора. Основним положенням екзистенціалізму є постулат:(існування) передує есенції (сутності). У художніх творах екзистенціалісти прагнуть справжні причини трагічної невлаштованості людського життя.

Експозиція – сюжетно-композиційна частина художнього твору, яка знайомить з його головними персонажами, конфліктами, проблемами, обставинами дії.

Епітети постійні – епітети, які у фольклорних творах, а іноді в інших, часто вживаються з тими самими словами: козак – молоденький, кінь – вороненький, зброя – ясна, шлях – битий.

Епіфора – стилістична фігура, протилежна анафорі: повторення однакових виразів, слів, або звукових сполучень у кінці віршових рядків чи строф, а також прозових уривків з метою посилення виразності поетичної мови, підкреслення чогось.

Епопея – значний за обсягом монументальний твір епічного змісту, в якому широко і всебічно відтворено епохальний перелом у житті цілого народу (часом багатьох народів), відображені події, що мають вирішальне значення для багатьох поколінь (наприклад, твір У. Самчука «Волинь»).

Епос – один із трьох родів літератури, відмінний за своїми ознаками від лірики та драми. Основа епічного твору – розповідь від автора. Жанр епічної героїчної поеми.

Есе – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висловлює індивідуальні думки та враження з конкретного питання і не претендує на вичерпне й визначальне трактування теми.

Зав'язка – елемент сюжету й композиції, який розпочинає основний конфлікт, зіткнення антиподів.

Загадка – це короткий твір, в основі якого лежить дотепне метафоричне запитання, що передбачає відповідь на нього.

Ідея художнього твору – емоційно-інтелектуальна, пафосна спрямованість художнього твору, яка приблизно може бути охарактеризована як провідна думка, ядро задуму автора.

Ідилія – різновид буколіки; невеликий, переважно віршовий, твір, в якому поетизується сільське життя (наприклад, «Садок вишневий коло хати» Т. Шевченка).

Імпресіонізм – художній напрям, заснований на принципі безпосередньої фіксації вражень, спостережень, співпереживань.

Інверсія – одна із стилістичних фігур мови, яка полягає в незвичному розташуванні слів у реченні, щоб найбільш значуще слово чи слова особливо підкреслити, звернути на них увагу.

Інтер'єр – в літературі вид опису, змалювання внутрішніх приміщень та предметів, які в них знаходяться і безпосередньо оточують персонажів твору.

Інтермедія – невеличкий розважальний драматичний твір, який виконувався між актами вистави на серйозні, переважно релігійні теми.

Інтонація – чергування підвищень і знижень голосу, тон мовлення, який дозволяє виражати почуття, ставлення до вимовленого.

Іронія – художній троп, який виражає глузливо-критичне ставлення митця до предмета зображення.

Історичні пісні – це ліро-епічні твори героїчного характеру про важливі події минулого та відомих історичних осіб.

Кіноповість – сценарій, перероблений для читання (наприклад, «Україна в огні» О. Довженка).

Казка – один із основних жанрів народної творчості, епічний, розповідний, сюжетний художній твір усного походження про вигадані та фантастичні події.

Календарно-обрядові пісні – це ліричні твори, якими супроводжуються обряди та ритуали, пов'язані з циклічністю природи, зі зміною пір року.

Катрен – строфа з чотирьох рядків, чотиривірш.

Класицизм – напрям у європейській літературі та мистецтві, який уперше заявив про себе в італійській культурі XVI ст., а найбільшого розквіту досяг у Франції у XVII ст. Для класицизму характерна орієнтація на античну літературу, яка проголошувалася ідеальною, класичною, гідною наслідування.

Клаузула, або Клаузула – заключна частина віршового рядка, починаючи з останнього наголошеного складу.

Колізія – зіткнення протилежностей (інтересів, переконань, мотивів, окремих осіб), джерело конфлікту та форма його реалізації у художньому творі.

Коломийка – жанр української пісенної лірики, який пов'язаний з однойменним народним танцем. Коломийка має традиційну жанрову структуру: дворядкова строфа, кожен рядок якої складається з 14 складів, має малу цензуру після 4-го та велику після 8-го складів і закінчується жіночою римою (з наголосом на передостанньому складі).

Колядка – жанр величальних календарно-обрядових пісень, які в дохристиянську епоху були пов'язані з зимовим святковим циклом, а з утвердженням християнства – з різдвяним.

Комедія – драматичний твір, у якому засобами гумору та сатири викриваються негативні суспільні та побутові явища, виявляється смішне в навколишній дійсності чи людині (наприклад, «За двома зайцями» М. Старицького).

Композиція – побудова твору. Найпоширеніші види: лінійна – події зображуються в хронологічній послідовності; ретроспективна – події, що

відбулися раніше, зображуються пізніше; паралельна – дві події, що відбулися одночасно, зображуються як послідовні; монтаж – кілька подій, що відбуваються одночасно, зображуються по черзі.

Конфлікт – зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, супроводжуваних складними колізіями.

Крилаті слова, або Афоризми – стислі влучні оригінальні вислови відомих письменників що набули поширення в народі через влучність, дотепність чи широту філософських узагальнень.

Кульмінація – важливий елемент сюжету: вирішальне, найгостріше зіткнення сил, які ведуть боротьбу, момент найвищого напруження в розвиткові змальованих у творі подій.

Лірика – 1. Один із трьох родів художньої літератури, в якому навколишня дійсність зображується шляхом передачі почуттів, настроїв, переживань, емоцій ліричного героя чи автора. 2. Певний віршовий твір або сукупність творів.

Ліричний відступ – це такий авторський відступ від розгортання подій, картин і образів у якому письменник безпосередньо від себе висловлює почуття і настрої у зв'язку з долею героїв виявляє своє ставлення до них тощо.

Ліричний герой – образ, що виникає в уяві читача під враженням висловлених у почуттів, переживань, роздумів. Ліричний герой не обов'язково тотожний авторові.

Ліро-епічний твір – це літературний твір, в якому гармонійно поєднуються зображальні виражальні засоби, притаманні ліриці та епосу, внаслідок чого утворюються якісно нові сполук (балада, співомовка, поема, роман у віршах).

Література – так колись називали все, що написано або надруковане буквами (літерами) Зараз термін «література» переважно вживається у значенні художня література. А художня література є одним із видів мистецтва, що образно відтворює життя за допомогою слова, мов.

Літературний жанр – тип літературного твору, один з елементів класифікації літературно матеріалу, позначає літературні твори, які умовно об'єднуються за певною структурою та спільний ознаками зображення дійсності. Наприклад, серед епічних творів найчастіше виділяють такі жанри (види): казка, байка, легенда, оповідання, новела, повість, роман, епопея та ін.; серед ліричні ліричний вірш, пісня, елегія, епіграма та ін.; серед драматичних: трагедія, комедія, драма, фарс та ін.

Літературний напрям – це конкретно-історичне втілення художнього методу, що проявляє себе в ідейно-естетичній спільності групи письменників у певний період часу. Літературний напрям є своєрідним синтезом художнього методу та індивідуального стилю письменника.

Літературний процес – безперервний, надзвичайно складний, іноді суперечливий, який визначається всією сукупністю явищ і фактів, як єдиними нормами загальнолітературного світового розвитку, так і його національні особливостями.

Літературний рід – узагальнююче поняття, один з головних елементів систематизації літературного матеріалу, категорія вищого порядку. За родами література поділяється на епос, лірику, драму.

Легенда – народна оповідь про життя якоїсь особи чи незвичайну подію, оповита фантастикою, казковістю.

Лейтмотив – конкретний образ, часто повторювана деталь, головна тема чи ідея, визначальна інтонація, що пронизує твір або всю творчість письменника.

Логічний наголос – виділення важливого слова в реченні (яке несе особливе смислове навантаження) через підвищення сили голосу.

Міраклі – один із жанрів середньовічної релігійно-повчальної драми, за основу якої бралися розповіді про «дива», здійснені Богородицею чи святими.

Містерія – західноєвропейська середньовічна релігійна драма, що виникла на основі літургійного дійства.

Міф – і. Форма мислення стародавньої людини. У міфі абстрактні поняття про світ виражаються у вигляді живих істот або навпаки – живі істоти виступають як вищі символи світу. Міф ґрунтується на глибокій вірі в реальність цих істот та їх надприродну силу. 2. Те саме, що легенда, розповідь про богів та героїв.

Міфологізм – спосіб поетичної реалізації міфу в творах художньої літератури.

Медитація – вірш філософського змісту, в якому автор передає свої глибокі роздуми про деякі важливі проблеми, інколи глобального значення (життя і смерть, дружба і кохання, людина і природа).

Мемуари – оповідь у формі записок від імені автора про реальні події минулого, учасником або ж очевидцем яких він був.

Метафора – один з основних тропів: образний вислів, в якому ознаки одного предмета чи дії переносяться на інший за подібністю.

Мовленнєвий такт – частина речення між двома паузами.

Модернізм – загальна назва літературних напрямів та шкіл ХХ ст., яким притаманні формотворчість, експериментаторство, тяжіння до умовних засобів, антиреалістична спрямованість.

Монолог – переважно в драматичному творі або кінофільмі роздуми персонажа вголос, розмова з самим собою чи глядачами.

Мотив – неподільна смислова одиниця, з якої складається сюжет (мотив жертовності, скорбота та ін.) або тема ліричного твору.

Мотто, або Епіграф – напис (часто цитата), який вміщується автором перед текстом твору або його частиною. Епіграф передає основну ідею, настрій або колізію твору, задає тон.

Нарис – невеликий за обсягом оповідний художньо-публіцистичний твір, у якому зображено дійсні факти, події й конкретних людей (наприклад, нарис Панаса Мирного «Подоріжжя од Полтави до Гадячого»).

Народна пісня – невеликий усний віршований твір, що співається.

Неореалізм – стильова течія в українській літературі початку ХХ ст., яка розвинулася з класичного реалізму.

Неоромантизм – стильова течія модернізму, що виникла в українській літературі на початку ХХ ст., названа Лесею Українкою «новоромантизмом». Зі «старим» романтизмом його ріднить порив до ідеального, виняткового.

Новела – невеликий за обсягом прозовий епічний твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом, сконденсованою та яскраво вималюваною дією.

Ода – жанр лірики, вірш, що виражає піднесені почуття, викликані важливими історичними подіями, діяльністю історичних осіб. Оксиморон – різновид тропа, що полягає у зведенні слів або словосполучень, значення яких взаємовиключає одне одного, створюючи ефект смислового парадоксу: «На нашій – не своїй землі» (Т. Шевченко).

Опис – зображення письменником місцевості, де відбувається дія, природи (пейзажу), зовнішнього вигляду осіб (портрета), внутрішньої частини приміщень (інтер'єру).

Оповідання – невеликий прозовий твір, сюжет якого заснований на певному епізоді з життя одного персонажа (іноді кількох).

Оповідач – особа, вигадана автором, від імені якої в художньому творі автор оповідає про події та людей.

Оповідь – зображення подій і вчинків персонажів через об'єктивний виклад їх від першої особи, на відміну від розповіді – викладу від третьої особи.

Підтекст – внутрішній, прихований зміст якого-небудь висловлювання.

Пірихій – у силабо-тонічному віршуванні пірихієм умовно називається заміна стопи ямба чи хорėja стопою з двох ненаголошених складів.

Пісня – словесно-музичний твір ліричного або ліро-епічного характеру, мелодійний за своїм інтонаційним малюнком і призначений для співу.

Памфлет – публіцистичний твір на злободенну тему, в якому з особливою гостротою й експресією, часто в сатиричній формі висміюються й викриваються якісь негативні суспільні явища.

Панегірик – поетичний жанр, найхарактернішою ознакою якого є захоплена похвала та уславлення визначної події чи подвигів видатної людини.

Паралелізм – стилістична фігура: паралельне зображення двох (трьох і більше) явищ з різних сфер життя, показ одних явищ на фоні інших.

Пародія – сатиричний або гумористичний твір, який наслідує, імітує творчу манеру письменника або напряду з метою його висміяти.

Пастораль – різновид буколіки; невеликий за обсягом художній твір, в якому мовиться про безтурботність сільського життя на лоні природи.

Пауза – перерва в мовленні, зупинка голосу під час читання. Може бути довгою, середньої та короткою.

Пейзаж – один із композиційних компонентів художнього твору: опис природи, будь-якої незамкненого простору зовнішнього світу.

Переказ – подібне до легенди усне оповідання про видатні події минулого, але більш достовірне, ніж легенда.

Перифраз – мовний зворот, який вживається замість звичайної назви певного об'єкта і полягає в різних формах опису його істотних і характерних ознак (наприклад, Т. Шевченка називають «великим Кобзарем»).

Персоніфікація – вид метафори: уподібнення неживих предметів чи явищ природи людським якостям, олюднення їх (а уособлення – оживлення їх).

Персонаж, або Герой літературного твору – 1. Постать людини, зображена письменником у художньому творі, загальна назва будь-якої дійової особи кожного літературного жанру. 2. люднені, оживлені образи речей, явищ природи, звірів у казках, байках, притчах та деяк інших жанрах.

Повість – епічний прозовий твір (рідше віршований), який характеризуємо однолінійним сюжетом, а за широтою охоплення життєвих явищ і глибиною їх розкрито посідає проміжне місце між романом та оповіданням (перша українська повість – «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка).

Поезія – 1. Один із трьох літературних родів, поряд з епосом і драмою. 2. Невеликий художній твір у віршах, 3. Інколи цим поняттям означають віршовані твори певного автора, нації чи епох.

Поема – ліро-епічний віршований твір, у якому зображені значні події і яскраві характери, а розповідь героїв супроводжується розкриттям авторських переживань і роздумів.

Полілог – багатоголосся, розмова, в якій одночасно бере участь багато людей.

Порівняння – троп, який полягає у зіставленні одного предмета з іншим для того, щоб глибше розкрити, яскравіше змалювати його.

Портрет – зображення в літературному творі зовнішнього вигляду, пози, рухів, виразу обличчя людини, її одягу, взуття тощо.

Послання – віршований твір, написаний як звернення до певної особи чи багатьох осіб.

Постмодернізм – світоглядно-мистецький напрям, що в останні десятиліття ХХ ст. приходить на зміну модернізму. Цей напрям – продукт пост індустріальної епохи, епохи розпаду цілісного погляду на світ, руйнування систем – світоглядно-філософських, економічних, політичних.

Приказка – це образний вислів чи мовний зворот, який влучно характеризує людину, її вчинки, явища життя і т. ін.: Або пан, або пропав.

Прислів'я – короткий влучний, часто заримований народний вислів повчального змісту.

Притча – короткий фольклорний або літературний розповідний твір повчального характеру, орієнтований переважно на алегоричну форму доведення змісту етичних цінностей буття.

Проза – мовлення не організоване ритмічно; літературний твір або сукупність творів, написаних не віршованою мовою.

Прозопопєя, або Уособлення – різновид метафори: зображення неживих предметів або абстрактних явищ із наданням їм властивостей живих істот.

Псалми – жанр духовної лірики, пісні релігійного змісту.

Публіцистика – особливий рід літератури та журналістики, звернений до найактуальніших проблем, вирішення яких має велике значення для суспільства.

Реалізм – літературний напрям, який характеризується правдивим і всебічним відображенням дійсності на основі типізації життєвих явищ.

Ремінісценція – один із видів творчих взаємовпливів, який полягає в запозиченні окремих елементів з творчості попередників.

Ремарки – авторські пояснення в тексті драматичного твору про час і обстановку, в якій відбувається дія, про вік, вигляд, міміку, жести, інтонацію голосу персонажів, про їх психологічний стан, вчинки тощо.

Рецензія – один із провідних жанрів літературної критики, що розглядає й оцінює твори художньої літератури й мистецтва, визначає їх вартість та характеризує, на думку критика, хиби, недоліки.

Речитатив – протяжне проказування, що наближається і до декламації, і до співу.

Рима – співзвучність закінчень слів у віршових рядках.

Римування – характер розміщення рим у вірші. У межах чотиривірша (катрена) розрізняють такі способи римування: парне, або суміжне, коли перший рядок римується з другим, а третій – з четвертим (aabb); перехресне, при якому перший рядок римується з третім, а другий – з четвертим (abab); кільцеве, або оповите, коли одна рима, об'єднуючи перший і четвертий рядки, ніби бере в кільце рядки, пов'язані іншою римою (abba).

Ритм – правильне чергування наголошених і ненаголошених складів у силаботонічній системі віршування.

Риторика – наука красномовства.

Розв'язка – складовий компонент сюжету, вирішення конфлікту (інтриги) епічного, ліро-епічного, драматичного, а іноді й ліричного (сюжетного) твору.

Розвиток дії – розгортання подій, що виростають із зав'язки, своєрідний перебіг розповіді автора про життя, стосунки і дії персонажів.

Роман – великий за обсягом, складний за будовою прозовий (рідше віршований) епічний твір, в якому життя людей розкривається на тлі історичних або соціально вагомих обставин.

Романс – невеликий за обсягом вірш переважно особистого (любовного) характеру та музичний твір для сольного співу з інструментальним супроводом.

Романтизм – один із провідних напрямів у літературі, науці й мистецтві, що виник наприкінці XVIII ст. у Німеччині та існував у літературі Європи й

Америку в першій половині XIX ст. Романтики виступали проти нормативності класицистичного мистецтва, проти його канонів та обмежень.

Рондель – закінчений вірш із 13 рядків, поділених на три строфи. У перших двох по чотири рядки, у третій – п'ять. Перші два рядки цілком повторюються у кінці другої строфи, а перший рядок ще й завершує вірш.

Рубаї – в ліричній поезії народів Близького Сходу чотиривірш переважно філософського змісту, в якому римуються перший, другий і четвертий рядки.

Рядок – частина віршованого тексту, одиниця вірша, від довжини і структури якої залежить розмір цього вірша.

Сарказм – зле, в'їдливе висміювання серйозних вад у характері персонажів, подіях та явищах громадського або побутового життя з тим, щоб викрити їх потворну сутність.

Сатира – 1. У давньоримській літературі написаний гекзаметром поетичний твір, в якому викривалися пороки суспільства. 2. Різке осміяння суспільних вад за допомогою сатиричних засобів 3. Художній твір, в якому здійснюється таке осміяння.

Сентименталізм – напрям у європейській літературі другої половини, XVIII – початку XIX ст., що характеризується прагненням відтворити світ почуттів простої людини й викликати у читача співчуття до героїв.

Символізм – одна зі стильових течій модернізму, що виникла у Франції в 70-х рр. XIX ст. а в українській літературі поширилася на початку XX ст. Основною рисою символізму є те, що конкретний художній образ перетворюється на багатозначний символ.

Сонет – ліричний вірш, який складається з чотирнадцяти рядків п'ятистопного або шестистопного ямба, тобто з двох чотиривіршів (катренів) з перехресним римуванням та двох тривіршів (терцин) тернарного римування за основною схемою (abab abab bbd ggd), хоча можливі й інші конфігурації рим.

Співомовка – короткий віршований ліро-епічний твір, часто побудований на якомусь народному анекдоті, приказці або казковому мотиві.

Спондей – у силаботонічній системі віршування заміна стопи ямба чи хорейя стопою з двох наголошених складів.

Стаття – науковий чи публіцистичний твір невеликого розміру в збірнику, журналі чи газеті в якому здійснюється досить широке за охопленням матеріалу і порівняно глибоке аналітичне дослідження важливої суспільно-політичної чи літературної теми.

Стиль – 1. Сукупність мовних прийомів для вираження тих чи інших ідей, думок. 2. Сукупність усіх виразних засобів – мовних, композиційних, жанрових, вживаних для втілення змісту твору (наприклад, стиль класицизм).

Стопа – в силаботонічному віршуванні – це група складів з певним, незмінним для даного вірша розташуванням у ній одного наголошеного і одного, двох або трьох ненаголошених складів] Від повторення стоп залежить розмір вірша.

Строфа – повторюване в даному вірші поєднання кількох віршованих рядків, зв'язаних між собою певною системою рим та інтонацією або за змістом, а також відділене від аналогічних сполук помітною паузою та іншими чинниками.

Строфоїди – частини віршованого тексту, що мають різну кількість рядків.

Сюжет – організована в життєво правдоподібну картину система подій за участю певні персонажів.

Тавтологія – повторення одного й того ж слова, однокореневих чи близьких за значенням, щоб з більшою силою виразити щось важливе у висловленій думці.

Тема – це коло життєвих явищ, відображених у творі у зв'язку з певною проблемою, що служить предметом авторського осмислення та оцінки. Тема – узагальнена основа змісту художнього твору, те, про що в цілому йдеться у всьому творі.

Темп – швидкість читання або мовлення. Буває повільний, середній та швидкий.

Терцина – в поезії строфа, що складається з трьох рядків, де 1-й римується з 3-м, а 2-й – з 1-м уже наступної терцини.

Тип – образ – персонаж, в якому відбиваються риси характеру, спосіб мислення, світоглядні орієнтації певної групи людей або нації, а він при цьому залишається яскраво індивідуальним, неповторним.

Трагедія – драматичний твір, де зображуються нерозв'язні моральні проблеми, що призводять, як правило, до загибелі героя (героїв) (наприклад, «Сава Чалий» І. Карпенка-Карого).

Троп – слово або вираз, вжитий у переносному, образному значенні.

Уособлення, або Прозопопєя – різновид метафори: зображення неживих предметів або абстрактних явищ із наданням їм властивостей живих істот.

Усмішка – різновид фейлетону та гуморески, введений в українську літературу Остапом Вишнею. Своєрідність жанру усмішки – в поєднанні побутових замальовок з частими авторськими відступами, в лаконізмі й дотепності.

Усна народна творчість – це художньо-словесна творчість народу в сукупності її видів і форм, де засобами мови збережено знання про життя і природу, давні культури і вірування, а також відбито світ думок, уявлень, почуттів і переживань, народнопоетичної фантазії.

Фабула – основні події міфу, легенди, художнього твору, викладені без додаткових деталей.

Фейлетон – художньо-публіцистичний жанр літератури, в основі якого лежать реальні факти, які зображено в сатиричному або гумористичному плані.

Характер літературний – це зображення письменником у художньому творі людини з властивими їй індивідуальними рисами, які зумовлюють її поведінку, ставлення до інших людей, до життя.

Хорей, або Трохей – у слабо тонічному віршуванні – це двоскладова стопа з наголосом на першому складі.

Художній метод – це сукупність принципів ідейно-художнього пізнання та образного відтворення світу, спосіб осягнення дійсності засобами мистецтва. В історії літератури виділяють такі художні методи: бароко, класицизм, сентименталізм, романтизм, реалізм, натуралізм, модернізм. Кожний художній метод (за винятком модернізму) має відповідний літературний напрям. Напряму користується певним методом, заснований на ньому.

Художній образ – особлива форма естетичного освоєння світу, при якій зберігається його предметно-чуттєвий характер, його цілісність, життєвість, конкретність, на відміну від наукового пізнання, що подається в формі абстрактних понять.

Художня асоціація – зв'язок уявлень, коли одне з них у людській свідомості викликає низку інших, інколи ірраціональних (чистий – божественний), контрасту (добро – зло), суміжністю в часі (весна – цвітіння) чи в просторі (поле – жито) і постає як наслідок естетичного освоєння дійсності.

Цезура – пауза, яка ділить довгий віршовий рядок на пів-рядки чи дрібніші частини і тим підкреслює інтонацію, надає довгому рядку чіткішого ритмічного звучання.

Щедрівка – жанр величальних календарно-обрядових пісень, що виконуються під Новий рік на Щедрий вечір.

Ямб – у слабо тонічному віршуванні двоскладова стопа з наголосом на другому складі.

Список рекомендованої літератури

Розділ «Історія української літератури Х – XVIII століття»

Основна

1. Білоус П. Історія української літератури XI-XVIII ст.: навч. посіб. – К.: ВЦ «Академія», 2009. – 424 с.
2. Білоус П., Білоус О. Українська література XI-XVIII ст.: навч. посіб. Для самостійної роботи студента. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 360 с.
3. Шевчук В. Муза Роксоланська: У 2 кн. – Кн. 1. – К., 2004; Кн. 2. – К., 2005.

Додаткова

1. Білецький О. Перекладна література візантійсько-болгарського походження // Збір. праць: У 5 т. –Т.1. – К., 1965. – С. 123-187.
2. Білецький О. Стан і проблеми вивчення давньої української літератури // Збір. праць: У 5 т. –Т.1. – К., 1965.
3. Білоус П. Давня українська література в школі. Навчальні матеріали. – Житомир, 2007.
4. Білоус П. Давньоукраїнська література і фольклор: проблема художнього коду. – Житомир, 2006.
5. Возняк М. Історія української літератури: У 2-х кн. – Кн. 1. – Львів, 1992; Кн. 2. – Львів, 1994.
6. Волинський П., Пільгук І., Поліщук Ф. Історія української літератури: Давня література. – К., 1969.
7. Грицай М. Давня українська проза: роль фольклору у формуванні образного мислення українських прозаїків XVI-XVIII ст. – К., 1975.
8. Грицай М. Давня українська література. – К., 1989.
9. Грицай М., Микитась В., Шолом Ф. Давня українська література. – друге вид., доп. – К., 1989.
10. Грушевський М. Історія української літератури: У 6-ти кн., 9-ти т. – К., 1993-1995.
11. Давньоруське любомудріє: Тексти і контексти / Упор. О. Вдовина, Ю. Завгородній. – К., 2006. – 398 с.
12. Європейське Відродження та українська література XVI–XVIII ст. – К., 1993.
13. Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995.
14. Жулинський М. Слово і доля: Навчальний посібник [Г. Сковорода]. – К., 2006. – 640 с.

15. Корпанюк М. Історія українського письменства X-XVIII ст. – К., 1991.
16. Корпанюк М. Слово. Хрест. Шабля: Українське монастирсько-церковне, світське крайове літописання XVI-XVIII ст., компіляції козацького літописання XVIII ст. як історико-літературне явище. – К., 2005. – 904 с.
17. Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI – XVII ст. – К., 1981.
18. Матеріали до вивчення історії української літератури: У 5 т. – Т.1. – К., 1959.
19. Новик О. Історія української літератури (давньої): Навч. пос. – К., 2007. – 224 с.
20. Пелешенко Ю. Розвиток української ораторської та агіографічної прози кінця XIV – початку XV ст. – К., 1990.
21. Писемність Київської Русі і становлення української літератури: Зб. наук. праць – К., 1988. – 319 с.
22. Соболев В. З глибини віків: Вивчення давньої української літератури. – К., 1995.
23. Степанишин Б. Давня українська література в школі. – К., 2000. – 504 с.
24. Чижевський Д. Історія української літератури: від початків до доби реалізму. – Тернопіль, 1994.
25. Шевчук В. Дорога в тисячу років: Роздуми, статті, есе. – К., 1990.
26. Яременко П. Мелетій Смотрицький: Життя і творчість. – К., 1986.

Розділ «Історія української літератури I половини XIX століття»

Основна

1. Історія української літератури: Перші десятиріччя XIX ст.: П. Хропко, О. Гнідан, П. Орлик. – К., 1992. – 510 с.
2. Історія української літератури (I половина XIX століття): За ред. І. Скрипника. – К., 1980. – 327 с.
3. Історія української літератури XIX ст.: У 3-х книгах (За ред. М. Яценка). – К., 1995. – 670 с.
4. Історія української літератури XIX ст.: У 2-х книгах. (За редакцією академіка М. Жулинського) – К.: Либідь, 2005.
5. Калениченко Н. Українська література XIX ст.: напрями, течії. – Львів, 1983.

6. Хропко П. Становлення нової української літератури. – К., 1988.

Словники

1. Кузьменко В. Словник літературознавчих термінів: Навчальний посібник з літературознавства. – К.: Укр. письменник, 1997. – 230 с.
2. Лесин В. Літературознавчі терміни: Довідник для учнів/ Відп. ред. К. Фролова/. – К.: Рад. школа, 1985. – 251 с.
3. Літературознавчий словник-довідник/ Р. Гром'як, Ю. Ковалів та ін./ – К.: Академія, 1997. – 752 с.
4. Українська літературна енциклопедія: В 5-ти томах. – К., 1988-1995.

«Розділ «Історія української літератури II половини XIX – початку XX століття»

Основна

1. Агеева В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. – К., 2003. – 504 с.
2. Антологія світової літературно-критичної думки XX століття (за ред. М.Зубрицької). – Львів, 1996. – 634 с.
3. Антонович Д. Триста років українського театру: 1619-1919. – К., 2003. – 240 с.
4. Антофійчук В., Нямцу А. Євангельські мотиви в українській літературі кінця XIX – XX століття. – Чернівці, 1996. – 275 с.
5. Білецький О. Зібрання праць: У 5 т. – Т. 2. – Українська література XIX – початку XX століття. – К., 1965. – 671 с.
6. Білецький О. Літературно-критичні статті. – К., 1990. – 254 с.
7. Генік-Березовська З. Початки українського модернізму // Генік-Березовська З. Грані культур: Бароко. Романтизм. Модернізм. – К., 2000. – 232 с.
8. Гнідан О., Дем'янівська О. Володимир Винниченко: Життя, діяльність, творчість. – К., 1996.
9. Грабович Г. До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка. – К., 1997. – 604 с.
10. Гром'як Р. Історія української літературної критики: Посібник для студентів гуманітарних факультетів. – Тернопіль, 1999. – 233 с.
11. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурс раннього модернізму. Постмодерна інтерпретація. – Львів, 1997. – 300 с.
12. Денисюк І. Розвиток малої прози в українській літературі XIX – початку XX століття. – Львів, 1999. – 276 с.
13. ДОДАТКОВА
14. Драгоманов М. Вибране. – К., 1991. – 324 с.

15. Драй-Хмара М. Літературно-наукова спадщина. – К., 2002. – 260 с.
16. Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика. (Упоряд. Н. Шумило). – К., 1998. – 657 с.
17. Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995. – 688 с.
18. Єфремов С. Літературно-критичні статті. – К., 1993. – 480 с.
19. Жулинський М. Із забуття – в безсмертя. – К., 1990. – 447 с.
20. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. Франківський період. – К., 1992.
21. Історія української літератури (70-90-ті роки): У 2-х кн. (За ред. проф. О. Гнідан). – К., 2002. – Кн. 1. – 575 с., 2003. – Кн. 2. – 439 с.
22. Історія української літератури ХІХ століття: У 2 кн. – Кн. 2 (за ред. академ. М. Жулинського). – К., 2006. – 712 с.
23. Історія української літератури ХХ століття: У 2 т. – Т. 1. (За ред. академ. В. Дончика). – К., 1998. – 464 с.
24. Історія української літератури: Кінець ХІХ – початок ХХ століття: У 2 кн. (За ред. проф. О. Гнідан): Кн. 1. – К., 2005. – 624 с.; 2. – К., 2006. – 496 с.
25. Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія: У 3 кн. – Кн. 2. (За ред. П. Федченка). – К., 1998. – 352 с.
26. Кузнецов Ю. Імпресіонізм в українській прозі к. ХІХ – поч. ХХ ст.: Проблеми естетики і поетики. – К., 1995. – 315 с.
27. Лисяк-Рудницький І. Модерністична доба: Від 1890-х років до Першої світової війни // Лисяк-Рудницький І. Історичне есе. – К., 1994. – С. 156-185.
28. Матющенко А. Час героя: Українська драматургія першої третини ХХ століття. – К., 2004. – 125 с.
29. Нові імена програми з української літератури. (Упоряд. В. Неділько). – К., 1993. – 351 с.
30. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі // Павличко С. Теорія літератури. – К., 2002. – С. 21-423.
31. Павличко С. Фемінізм. – К., 2002. – 560 с.
32. Панченко В. Володимир Винниченко: парадокси долі і творчості. Книга розвідок і мандрівок. – К., 2004.
33. Петлюра С. Статті. – К., 1993. – 316 с.
34. Погребенник В. Фольклоризм української поезії: кінець ХІХ – перші десятиріччя ХХ століття. – К., 2002.
35. Соловей Е. Українська філософська лірика: Навчальний посібник. – К., 1999. – 368 с.
36. Ставицький О. Українська драматургія початку ХХ століття. – К., 1984. – 126 с.

37. Ткачук М. Наративні моделі українського письменства. – Тернопіль, 2007. – 463 с.
38. Хороб С. Українська модерна драма кінця XIX – поч. XX століття: Неоромантизм, символізм, експресіонізм. – Івано-Франківськ, 2002. – 212 с.
39. Чикаленко Є. Спогади (1861-1907). – К., 2003. – 422 с.
40. Чопик Р. Переступний вік: Українське письменство на зламі XIX-XX століть. – Львів, 1998. – 190 с.

«Розділ «Історія української літератури XX століття»

Основна

1. Грабович Г. До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка / Г. Грабович. – К., 1997. – 604 с.
2. Денисюк І. Розвиток малої прози в українській літературі XIX – початку XX століття / І. Денисюк. – Львів, 1999. – 276 с.
3. Історія української літератури XX століття: У 2 т. – Т. 1. / За ред. академ. В. Дончика. – К., 1998. – 464 с.
4. Єфремов С. Історія українського письменства / С. Єфремов. – К., 1995. – 688 с.
5. Зеров М. Українське письменство: Збірник праць. (Упоряд. М.Сулима) / М. Зеров. – К., 2003. – 302 с.
6. Зеров М. Українське письменство XIX століття: Від Куліша до Винниченка/ М. Зеров. – К., 2007. – 568 с.
7. Мовчан Р. Українська проза XX ст. в іменах / Р. Мовчан. – К., 1997. – 224 с.
8. Наєнко М. Історія українського літературознавства: Підручник для філолог. Факультетів / М. Наєнко. – К., 2003. – 360 с.
9. Українське слово. Хрестоматія з української літератури та літературної критики: У 4 т. – Т. 2. – К., 1994. – 718 с.

Словник

1. Літературознавчий словник-довідник/ Р. Гром'як, Ю. Ковалів та ін./ – К.: Академія, 1997. – 752 с.

Додаткова

1. Агеєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму / В. Агеєва. – К., 2003. – 504 с.
2. Білецький О. Літературно-критичні статті / О. Білецький. – К., 1990. – 254 с.
3. Геник-Березовська З. Початки українського модернізму / З. Геник-Березовська // Геник-Березовська З. Грані культур: Бароко. Романтизм. Модернізм. – К., 2000. – 232 с.

4. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурс раннього модернізму. Постмодерна інтерпретація / Т. Гундорова. – Львів, 1997. – 300 с.
5. Драй-Хмара М. Літературно-наукова спадщина / М. Драй-Хмара. – К., 2002. – 260 с.
6. Єфремов С. Літературно-критичні статті / С. Єфремов. – К., 1993. – 480 с.
7. Жулинський М. Із забуття – в безсмертя / М. Жулинський. – К., 1990. – 447 с.
8. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. Франківський період / О. Забужко. – К., 1992.
9. Кузнєцов Ю. Імпресіонізм в українській прозі к. ХІХ – поч. ХХ ст.: Проблеми естетики і поетики / Ю. Кузнєцов. – К., 1995. – 315 с.
10. Лисяк-Рудницький І. Модерністична доба: Від 1890-х років до Першої світової війни / І. Лисяк-Рудницький // Лисяк-Рудницький І. Історичне есе. – К., 1994. – С. 156-185.
11. Матющенко А. Час героя: Українська драматургія першої третини ХХ століття / А. Матющенко. – К., 2004. – 125 с.
12. Нові імена програми з української літератури. (Упоряд. В.Неділько). – К., 1993. – 351 с.
13. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі // Павличко С. Теорія літератури / С. Павличко. – К., 2002. – С. 21-423.
14. Соловей Е. Українська філософська лірика: Навчальний посібник / Е. Соловей. – К., 1999. – 368 с.
15. Ставицький О. Українська драматургія початку ХХ століття / О. Ставицький. – К., 1984. – 126 с.
16. Хороб С. Українська модерна драма кінця ХІХ – поч. ХХ століття: Неоромантизм, символізм, експресіонізм / С. Хороб. – Івано-Франківськ, 2002. – 212 с.
17. Чикаленко Є. Спогади (1861-1907) / Є. Чикаленко. – К., 2003. – 422 с.

Розділ «Історія української літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття»

Основна

1. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. – К.: Критика, 2005. – 263 с.
2. Наєнко М. К. Історія українського літературознавства / М.К. Наєнко. – К.: Академія, 2001. – 280 с.
5. Українські літературні школи та групи 60-90-х рр. ХХ ст. / Упор. Габор В. – Львів: Піраміда, 2009.

6. Харчук Р. Сучасна українська проза: Постмодерний період: Навч. посіб. – К.: ВЦ «Академія», 2008. – 248 с.

Додаткова

1. Андрусак І. Літпроцесія. Рецензії, есеї, статті / Іван Андрусак. – Донецьк: Видавнича агенція «OST», 2002. – 112 с.
2. «Бу-Ба-Бу» (Юрій Андрухович, Олександр Ірванець, Віктор Неборак) : вибрані твори : поезія, проза, есеїстика / [Автор. проекту, упоряд., бібліограф відомості та прим. Василя Габора]. – Л. : ЛА «Піраміда», 2007. – 392 с.
3. Вісімдесятники. Антологія нової української поезії / Упор. І.Римарука. Передм. М.Рябчука. – Едмонтон: Вид-во Канад. ін.- ту українських студій, 1990. – 205 с.
4. Грабович Г. До історії української літератури: дослідж., есеї, полеміка / Г. Грабович. – К.: Критика, 2003. – 631 с.
5. Гундорова Т. Кітч і література. Травестії / Тамара Гундорова. – К.: Факт, 2008. – 284 с.
6. Жулинський М. Подих третього тисячоліття. – Луцьк, 2000.
7. Квіт С. В межах, поза межами і на межі / С. Квіт. – К.: Асоц. «Нова л-ра», 1999. – 78 с.
8. Літературознавчий словник-довідник [укл. Р.Т. Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін.]. – К.: Академія, 1997. – 752 с.
9. Мала українська енциклопедія актуальної літератури. / Упор. Андрухович Ю. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998.
10. Моренець В. Оксиморон: Літературознавчі статті, дослідження, есеї / Володимир Моренець. – К.: Аграр Медіа Груп, 2010.
11. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / С.Павличко. – К.: Либідь, 1997.– 307 с.
12. Павличко С. Д. Фемінізм / С.Д. Павличко ; [упоряд. та передмова Агеева В.]. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 322 с.
13. Павлишин М. Канон та іконостас. – К.: Видавництво «Час», 1997. – 447 с.
14. Плерома 3'98. Мала Українська енциклопедія актуальної літератури. Проект «Повернення деміургів». – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – 284 с.

Література з програми

Основна:

1. Антологія світової літературно-критичної думки. – Львів, 1996. – 486 с.
2. Білецький О. Літературно-критичні статті. – К., 1990. – 362 с.

3. Бойко Ю. Вибране: У 4 т.– Гейдельберг, 1972-1990. – 285 с.
4. Бондар-Терещенко І. Текст 1990-х: герої та персонажі. – Тернопіль, 2003. – 354 с.
5. Грабович Г. До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка. – К., 1997. – 240 с.
6. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн. – К., 2005. – 346 с.
7. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурс раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. – Львів, 1997. – 342 с.
8. Двадцять роки: літературні дискусії, полеміка. – К., 1991. – 586 с.
9. Єфремов С Літературно-критичні статті. – К., 1993. – 364 с.
10. Єфремов С. Історія українського письменства. – К, 1996. – 642 с.
11. Жулинський М. Із забуття – в безсмертя (Сторінки призабутої спадщини). – К, 1990. – 340 с.
- 12.3 порога смерті: Письменники України – жертви сталінських репресій: Вип. 1. – К., 1989. – 180 с.
13. Зубрицька М. Номо legens: читання як соціокультурний феномен. – Львів, 2004. – 380 с.
14. Історія української літератури ХХ століття: У двох книгах. За ред. чл.-кор. НАН України В.Дончика. – К., 1998. – 780 с.
15. Калениченко Н.Л. Українська література к. ХІХ – поч. ХХ ст. Напрями, течії. – К, 1983. – 340 с.
16. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження. – К., 2007. – 890 с.
17. Літературознавча енциклопедія. У двох томах / Автор-укладач Ковалів Ю.І. – К., 2007.
18. Лук'янець В.С., Кравченко О.М., Озадовська Л.В. Сучасний науковий дискурс: Оновлення методологічної культури. – К., 2000. – 470 с.
19. Маланюк Є. Книга спостережень. Проза. – Т.2. – Торонто, 1996. – 230 с.
20. Наєнко М. Українське літературознавство і літературна критика. – К., 2010. – 560 с.
21. Наєнко М.К. Українське літературознавство: школи, тенденції, напрямки. – К., 2001. – 546 с.
22. Павличко С. Дискурс українського модернізму. – К, 1997. – 380 с.
23. Плерома. Мала українська енциклопедія актуальної літератури. – Івано-Франківськ, 1998. – 690 с.
24. Сивокінь Г. Одвічний діалог: Українська література і її читач від давнини до сьогодні. – К, 1984. – 390 с.
25. Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті: У 5 т. – К., 1987-1994. – 670 с.

26. Українська літературна енциклопедія: В 5 т. – К., 1990.
27. Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: У 4кн. – К., 1994-1995. – 860 с.
28. Филипович П. Літературно-критичні статті. – К., 1991. – 560 с.
29. Харчук Р. Сучасна українська проза. Постмодерний період. – К.: «Академія», 2008. – 460 с.
30. Шерех Ю. Третя сторона: Література. Мистецтво. Ідеології. – К., 1993. – 670 с.

Додаткова:

1. Андреев Л. Художественный синтез и постмодернизм // Вопросы литературы. – 2001. – № 1-2. – С. 3-38.
2. Андрусів С. Модернізм / постмодернізм: ланки безконечного ланцюга історико-культурних епох // Світо – вид. – 1997. – ч. 1-2.
3. Бегун Б. Феномен постмодернізму // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2002. – № 3. – С. 3-8.
4. Безпечний І. Літературні напрями // Безпечний І. Теорія літератури. – Торонто, 1984. – С. 272-278.
5. Бернадська Н.І. Жанрові «шахрайства» українських постмодерністів // Літературознавчі студії: Збірник наукових праць. – К., 2002. – Вип. 3.
6. Виноградов В. Про поезію 90-х // Кур'єр Кривбасу. – 1999. – № 7. – С. 3-5.
7. Гнатенко М. Жити мертвим для живих? Ігрова культура постмодернізму – або: вже не культура // Слово і час. – 1999. – № 8. – С. 6-13.
8. Гундорова Т. Ностальгія та реванш. Український постмодернізм у лабіринтах національної ідентичності // Кур'єр Кривбасу. – 2001. – Листопад. – С. 165-172.
9. Денисова Т. Феномен постмодернізму: контури й орієнтири // Слово і час. – 1995. – № 2. – С. 18-27.
10. Денисова Т., Сиваченко Г. Наприкінці ХХ ст.: постмодернізм, мультикультуралізм // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 1999. – № 1. – С. 49-50.
11. Дзюба І. Громадянська снага і політична прозорливість // Дивослово. – 1996. – № 10.
12. Другий міжнародний конгрес українців. Доповіді і повідомлення: Літературознавство. – Львів, 1993.
13. Жулинський М. Чи відчуваємо ми катастрофу у простій українській душі? // Літературна Україна. – 1999. – 11 листопада.
14. Затонський Д. Життя, що само себе імітує: (Постмодернізм в світовій літературі) // Зарубіжна література. – 1999. – № 29-32. – С. 1-2, 4.

15. Івашкевич Т. Історія літератури як рух ідей: літературно-естетичні течії на Україні // Слово і час. – 1999. – № 11.
16. Ковбасенко Ю. Література постмодернізму: По той бік різних боків // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2002. – № 5. – С. 2-12.
17. Колошук Н. Модернізм, експресіонізм, постмодернізм... (до питань про літературні напрями і типи творчості у ХХ ст.) // Українська мова та література в середніх школах, ліцеях, гімназіях... – 2002. – № 4. – С. 36-45.
18. Кордун В. Київська школа поезії – що це таке? // Світовид. – 1997. – ч. 1-2.
19. Лаврінович Л. Сучасний український постмодернізм – напрям. Стиль. Метод // Слово і час. – 2001. – № 1.
20. Літературні рушення 90-х та постмодернізм: круглий стіл / За ред. Лисенко В. // Слово і час. – 1999. – № 3. – С. 56-68.
21. Мануйкін О., Мануйкіна Л. Сучасний літературний процес на уроках у 11 класі // Українська література в загальноосвітній школі. – 2001. – № 2. – С. 12–19.
22. Наєнко М. Типи творчості в епоху постмодернізму // Слово і час. – 2002. – № 4. – С. 59-63.
23. Павличко С. Методологічна ситуація в сучасному українському літературознавстві // Слово і час. – 1993. – № 3.
24. Павлишин М. Канон та іконостас. – К., 1996.
25. Пахаренко В. Постмодернізм у дзеркалі літературознавства // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2002. – № 5–6. – С. 3-6.
26. Поліщук Я. Випробування постмодернізмом // Критика. – 2002. – № 3. – С. 28-30.
27. Семків Р. Постмодернізм та іронія (типологізація нетипового) // Слово і час. – 2000. – № 6. – С. 6-12.
28. Степанян К. Постмодернізм – Боль и забота наша // Вопросы литературы. – 1998. – № 9-10. – С. 32-54.
29. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво. Профілі на тлі покоління (Історико-літературний та поетикальний аспекти). – К., 2010.
30. Ткачук М. Література 90-х // Українська мова і література. – 2000. – № 22. – С. 1-6.
31. Українська література: Матеріали I конгресу МАУ. – К., 1995.
32. Фізер Т. Post /ante/ modo – термін із нульовим значенням // Сучасність. – 1998. – № 11. – С. 117-123.
33. Харчук Р. Покоління постепохи. Проза // Дивослово. – 1998. – № 1.
34. Хвильовий М. Україна чи Малоросія? Памфлети. – К., 1993.
35. Шахова К. Модернізм та постмодернізм у ХХ ст.: Проблеми взаємовпливу і взаємозалежності // Зарубіжна література. – 2002. – № 14. – С. 1-2.

